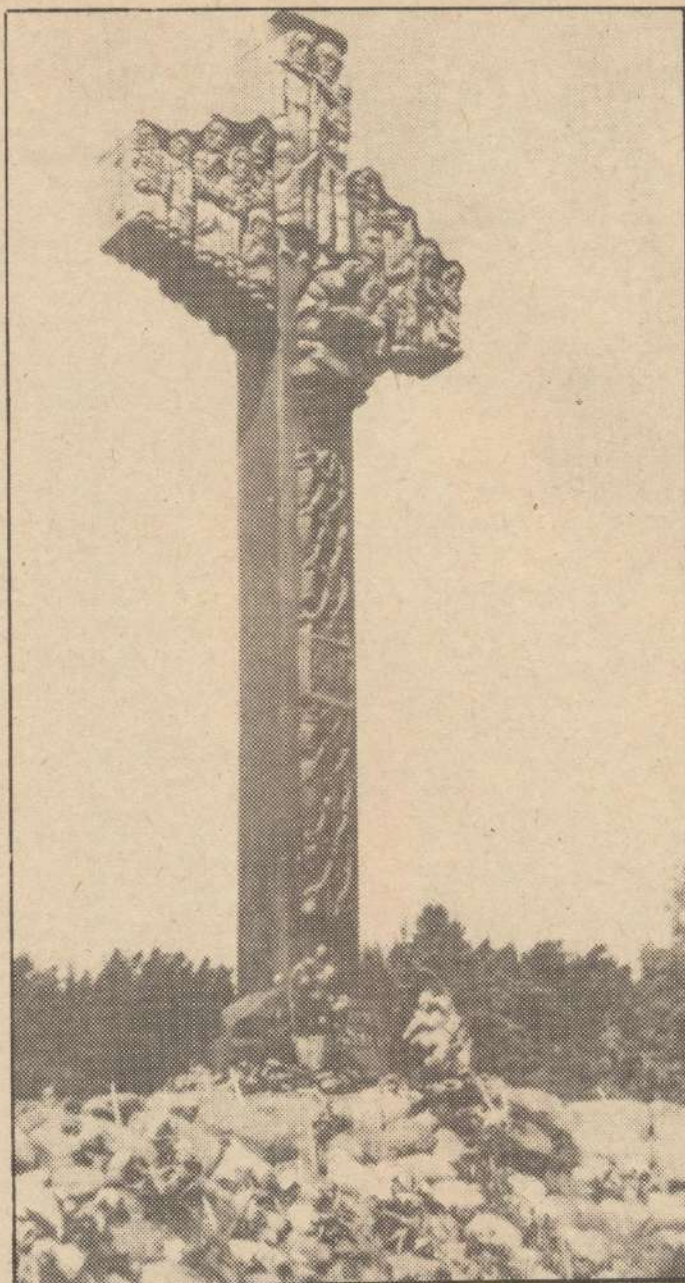

NYKŠČIAI

*krašto
kultūros
istorijos
nuostaičiai
1992*

3

TURINYS

Žvilgsnis į istoriją	
Antanas TYLA ANYKŠČIAI MŪSŲ GYVENIME	1
Atmintis	
Gintaras VAIČIŪNAS PARTIZANŲ VADAS ANTANAS SLUČKA-ŠARŪNAS	4
Istorinė apybraiža	
Vygandas RAČKAITIS BAUSMĖ	6
Gyvoji klasika	
Antanas MACEINA APIE POETĄ TAUTOS AKIVAIZDOJE	10
Iš literatūrinio palikimo	
Viktorija DAUJOTYTĖ KELI ĮSPŪDŽIO ŽODŽIAI APIE STASĮ YLĄ IR JO EILĖRAŠČIUS	16
STASYS YLUVIS IŠ RINKINIO "SUTRYPTAM KELYJE"	17
Vardai ir datos	
PETRAS TARASENKA APIE RAJONO PILIAKALNIUS	19
Iš neskelbtų rankraščių	
RAŠYTOJOS DIENORAŠTIS	21
Tremties archyvas	
"PASAUĮ REIKIA GELBĖTI MEILE"	25
Tėviškė	
Domicelė JUODŽIŪNAITĖ VASAROS RYTĄ...	27
Raimondas GUOBIS INKŪNAI	29
Tautodailė	
Milda TELKSNYTĖ LINO DARBŲ PASAKA	32
Archyvų puslapiai	34
Tautosaka	37
Iš albumo	40
Sukaktys	42
Kultūros kronika	45

Pirmajame viršelio puslapyje: Tremtinių kryžius "Tautos kančia - mano kančia" Anykščių kapinėse (Autoriai - Jonas Tvardauskas ir Liudas Tarabilda). Nuotrauka Jono JUNEVIČIAUS

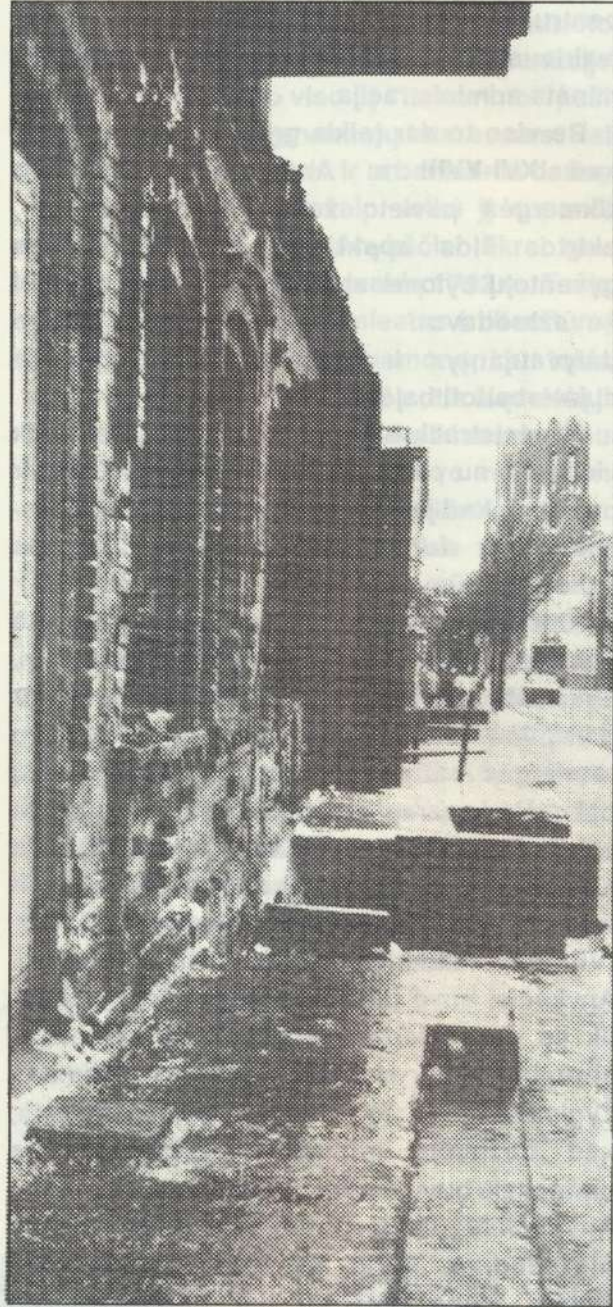
Ketvirtame viršelio puslapyje: Vytauto GABRIŪNO akvarelės "Anykščių Šv. Mato bažnyčia" ir "Anykščių A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinis muziejus".

Anykščiai mūsų gyvenime

Antanas TYLA

Miestai ir miesteliai turi savo biografijas. XVIII a. viduryje Lietuvoje buvo 332 tokios gyvenvietės. Kiekviena iš jų per keletą amžių suvaldino savo vaidmenį mūsų tautos ir valstybės gyvenime. Mes žinome, kad tas vaidmuo nevienodas. Jis priklausė nuo tų funkcijų, kurias jiems padiktavo valstybinis, religinis ir ekonominis gyvenimas. Jos apsprendė ir Anykščių reikšmę apylinkėms ir visai Lietuvai. Čia ir norėtume išskirti keletą Anykščių funkcijų, kurias jie atlikinėjo per kelis šimtmečius.

Seniausia Anykščių funkcija yra administracinė. Su tuo susijęs ir pirmasis jų paminėjimas. Tuomet Anykščiai buvo Lietuvos didžiojo kunigaikščio dvaro su valsčiumi centras. Susiformavo ir Anykščių pavietas, buvęs iki XVI a. vidurio administracinio Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės suskirstymo reformos. Nuo tada iki pat 1915 m. Anykščiai priklausė Ukmergės pavietui - apskrčiai. O Anykščiai ir toliau buvo didžiajam kunigaikščiui priklausančios valdos - seniūnijos centru. Seniūnija apėmė žemes su Storiiais, Rubikiais, Rubikių ežeru, Šiauliais ir kitom gyvenvietėm. Seniūnijas valdydavo valdovo už nuopelnus paskirti didikai. Seniūnas įstaigos neturėdavo. Jo dvaras ir buvo seniūnijos įstaiga. Seniūnijos centru Anykščiai išbuvo iki XIX a. I-sios pusės. Po valstybinių valstiečių reformos buvo sudarytas šios valstiečių kategorijos Anykščių valsčius, kuriam po baudžiavos panaikinimo priklausė aplinkiniai ir privačių dvarų kaimai. Gretimi valsčiai buvo: Kurklių, Kavarsko, Troškūnų, Andrioniškio, Debeikių. Anykščių valsčiaus savivaldybė veikė ir Nepriklausomos Lietuvos (1918-1940) metais. Kaip valsčiaus centras Anykščiai išbuvo iki 1950 m. Be to, sovietinės okupacijos režimui įtvirtinti Anykščiai 1946 m. buvo paversti apskrities, o vėliau - rajono centru. Čia buvo sutelktos visos okupacinio

*Anykščių senamiestis.
Jono JUNEVIČIAUS nuotrauka*

režimo represinės institucijos, buvo įkurdintas rusų enkavedistų dalinys, kuris kartu su skrebais persekiojo partizanus, trėmė į Sibirą žmones, suimdinėjo ir kalino jiems nepalankius šio krašto žmones. Tai patys juodžiausi Anykščių administracinės funkcijos laikai. Dabar Anykščiai vėl atsikūrusios

Lietuvos valstybės administracinis centras, prisidedantis prie valstybingumo įtvirtinimo.

Būdami dvaro, seniūnijos, valsčiaus, rajono centru, Anykščiai traukė apylinkių žmones įvairiausiais reikalais, kurie buvo susiję su minėta administracija.

Be viso to dar reikia grįžti atgal ir priminti, kad XVI-XVIII a. Anykščiuose vykdavo Ukmergės pavieto žemės teismo sesijos, skirtos šios apskrities šiaurinės dalies gyventojų byloms spręsti. Į jas kuriam laikui suvažiuodavo triukšmingi, bylose dalyvaujantys ir šiaip teismo institucija suinteresuoti bajorai.

Administracinė Anykščių funkcija yra beveik vienmetė su pirmuoju jų paminėjimu. Todėl ir norėtųsi, kad jie išsaugotų didesnio regiono - apskrities funkcijas naujojoje Lietuvos valstybėje.

Kita Anykščių funkcija - religinio gyvenimo centras. Lietuvą, tiksliau - Aukštaitiją, 1387 m. apkrikštijus, pradžioje buvo įsteigtos 7 parapijos. Artimiausia Anykščiams buvo Ukmergės bažnyčia. Kada įsteigta Anykščių bažnyčia ir parapija tikslai nežinoma ir dėl to vyksta diskusija. A. Baliulis ir A. Miškinis mano, kad bažnyčia pastatyta XV a. II-je pusėje. "Katalikų kalendoriuje žinyne 1991" (Vilnius, 1991) nurodoma 1500 m. data. Anykščiai buvo didžiojo kunigaikščio valda ir tik jis galėjo kurti bažnyčią ir ją materialiai aprūpinti. Jis ir skirdavo parapijos klebonus. Žygimanto Senojo 1514 m. rašte pažymėta, kad bažnyčią įsteigė jo pirmtakai. Jo pirmtakais buvo Aleksandras, Kazimieras ir kt. Anykščiais labiau buvo suinteresuotas Aleksandras, kuris čia apgyvendino savo žmoną Eleną. Bet tai dar nereiškia, kad bažnyčią galėjo įsteigti ir jo pirmtakai. Nereikia daug aiškinti, kiek visokio amžiaus žmonių visais laikais bažnyčia sutraukdavo sekmadieniais ir šventadieniais. Bažnyčia dirbo savo pastoralinį darbą, diegė dorą ir tarpusavio toleranciją. Keitėsi Anykščių vieta bažnytinėje administracijoje. XIX a. jie tapo dekanato centru. Žymiais Anykščių klebonais buvo astronomas, Vilniaus universiteto prof. Martynas Počobutas, šiame amžiuje - dr.

Juozas Čepėnas, atgimimo puoselėtojas Albertas Talačka. Bažnyčia buvo ir pasaulietinio gyvenimo liudininke: čia sukilėlių manifestą skaitė sukilėlių vadas kunigas Antanas Mackevičius, čia buvo šventinama Sąjūdžio išskleista Lietuvos trispalvė vėliava.

Dar viena Anykščių funkcija, kuri susiejo juos su platesniu negu dvaras, valsčius ar parapija regionu - buvo prekybinė. Anykščiai stovėjo prie gyvo ir labai Lietuvai svarbaus kelio, vedančio iš Vilniaus į Rygą. Tai bene pirmas didysis vieškelis, kuris buvo reglamentuotas tarptautine didžiojo kunigaikščio Gedimino ir Lvonijos ordino sutartimi. Tai galėjo turėti reikšmės ir Anykščiams, kaip prekybinei vietai. Manoma, kad jau XV a. II-je pusėje Anykščiai buvo virtę miesteliu, o 1514 m. akte minima ir turgaus aikštė. Nors nėra surasta privilegijos, patvirtinančios, kad iki XVIII a. pabaigos Anykščiai turėjo prekybines teises, tačiau nėra abejonių dėl čia vykusių turgų. Jau 1554 m. buvo žinomas anykštiečių grūdų matas - Anykščių statinė. 1684 m. gruodžio 4 dieną valdovas suteikė Anykščiams privilegiją turėti svarstyklės. XVIII a. renkami mokesčiai už savaitinius turgus ir 2 metinius prekymečius. Turguje buvo superkami linai, grūdai, gyvuliai. Per turgus ir prekymečius į miestelį suplaukdavo aplinkiniai ir tolimesni gyventojai, kas nusipirkti, kas parduoti. Anykščiuose veikė karčemos, mėsos ir kitokios krautuvės. 1514 m. buvo 12 krautuvių, 6 karčemos, 1738 m. 22 krautuvės, buvo karčemų, 1830 m. 60 krautuvių. Prekyba tapo daugelio anykštėnų verslu. Kiti vertėsi žemdirbyste ir amatais. XVIII a. pabaigoje minimi 28 amatininkai: siuvėjai, kaliladirbiai, odininkai, kalviai, stiklius, kubilius, auksakalys, skerdikas, skardininkas, batsiuovys. Visa tai rodė, kaip Anykščiai buvo reikalingi aplinkinių gyventojų buičiai ir ekonominiams bei ūkiniams reikalams. Laikui bėgant ši Anykščių reikšmė plėtėsi ir išsilaikė iki šių dienų. Savo laiku Anykščių prekybinei reikšmei teigiamą įtaką turėjo XIX a. paskutiniais metais prarastas Panevėžio-

Švenčionių geležinkelis.

Labai svarbus Anykščių vaidmuo švietimo tradicijų ir pačio švietimo realizavimo srityje. Kaip žinia, 1528 m. Vilniaus vyskupystės sinode buvo nuspręsta prie bažnyčių steigti parapines mokyklas. Aple šio nutarimo realizavimą Anykščiuose neturime žinių. XVII a. Anykščių bažnytinės valdos dokumentuose apie mokyklą neužsimenama. Neminama juose ir vysk. I. Masalskio iniciatyva 1777 m. įsteigtoji parapijos mokykla. Taigi ir šaltiniai ne visada kalba atvira burna. Apie jos pastatą bene pirmą kartą užsimenama tik 1803 m. Ji stovėjo netoli bažnyčios. 1830 m. buvo pastatyta nauja parapijinė mokykla, 1846 m. buvo įsteigta pradinė mokykla, 1916 m. įkurta lietuviška pradinė mokykla, 1920 m. įsteigta progimnazija, kuri paskui išaugo į gimnaziją. Dabar Anykščiuose bent trys vidurinės, viena Žemės ūkio mokykla. Kaip plėtėsi Anykščių vaidmuo švietimo srityje, gerai rodo mokinių skaičiaus palyginimas: 1782 m. jų buvo 14, 1801 m. 35. Tarp jų net 20 buvo valstiečių vaikų. Joje buvo mokoma skaitymo, rašymo, skaičiavimo, tikybos. Taip prasidėjo anykštėnų keltas į pradinį mokslą, kuris vedė į platesnį pažinimo kelią. Vėliau progimnazija, gimnazija, vidurinės mokyklos tapo ne tik mokymo, bet ir kultūrinio, visuomeninio

gyvenimo židiniais, prisidėjo prie miesto kultūrinio gyvenimo formavimo, traukė prie savęs aplinkinio regiono jaunimą.

Žinoma, čia konspektiškai paminėtos Anykščių kaip kurios visuomeninės funkcijos toli gražu nepasako viso jų "tarnavimo" pačių miesto ir apylinkių gyventojų interesams. Pats miestas, kaip socialinis ir urbanistinis darinys per visas epochas savaip veikė ir supančią aplinką. Žinome, kad Anykščiai tikrai gavo Magdeburgo teises - savivaldą 1792 m. Tačiau ir iki tol Anykščiai buvo miestai ir literatūroje galime sutikti tyrinėtojų nuomonę, kad tokias teises Anykščiai turėjo ir XVI a., tik šių teisių jie esą dėl sunykimo netekę. Nepriklausomai nuo miesto statuso čia susiformavo miestelių sluoksnis, turėjęs savo specifinius miestui verslus. Jis infiltravo bežemius valstiečius. Grytelininkai sudarė savotišką mūsų miestelių bruožą, kurį formavo žemės nepriteklūs ir nenoras smulkinti ūkius. Prie miestelio gatvių gyveno ir žemdirbiai, ir amatininkai. Be to, nuo XVII a. Anykščiuose pradėjo kurtis žydai. Ši socialinė ir net tautinė įvairovė Anykščiams, kaip ir daugeliui į juos panašių savo dydžiu Lietuvos miestų, suteikė savotišką koloritą. Nors praėjo daug laiko, daug pasikeitimų, bet to kolorito, mūsų Anykščių senųjų funkcijų pėdsakus mes jaučiame ir šiandien.

Anykščiai prieš karą. Turgaus aikštė

Partizanų vadas Antanas Slučka- Šarūnas

Gintaras VAIČIŪNAS

Partizanų vado tėvas Pranciškus Slučka kilęs iš Raguvos valsčiaus Putiliškių kaimo neturtingų ūkininkų šeimos. Būdamas 15 metų, bent kiek pramokęs staliaus amato, jis atvyko į Troškūnų miestelį. Čia vaikinai dirbo gerai ir kruopščiai, buvo pamaldūs, doras, todėl po kiek laiko Troškūnų bažnyčios klebonas jį pakvietė dirbti zakristijonu. Susitaupęs pinigų, turėdamas jau 35 metus, Pranciškus vedė 20 metų ūkininko dukrą Viktoriją Urbonaitę iš Troškūnų valsčiaus Kildinių kaimo. Slučkai susilaukė 9 vaikų, 6 sūnų ir 3 dukterų. Tai Emilija (g. 1906 m.), Liuda (g. 1908 m.), Vladas (g. 1911 m.), Stasys (g. 1913 m.), Antanas (g. 1916 m.), Anelė (g. 1917 m.), Bronius (g. 1919 m.), Jonas g. 1921 m.), Liudvikas (g. 1924 m.). Slučkų šeimos gyvenimas nebuvo lengvas, nes pagrindinis gausios šeimos maitintojas buvo tėvas. Jo zakristijono, algos ir neužtek-davo, todėl tėvas vertėsi dar ir staliaus amatu. Be to, vyresnieji vaikai jau nuo mažens taip pat padėjo tėvui. Vaikai, ypač berniukai, tėvo buvo mokomi įvairių amatų, reikalingų statant arba remontuojant pastatus. Užaugę broliai Slučkai daug kur dirbo tokius darbus, teko jiems statyti, remontuoti ir bažnyčias, pavyzdžiui, Dabužių, Andrioniškio ir kt. Slučkai aktyviai dalyvavo įvairiose Troškūnų religinėse - patriotinėse organizacijose, jie prisidėjo prie 1941 metų sukilimo prieš sovietinius okupantus. Pasibaigus karui ir prasidėjus antrajai sovietinei okupacijai, visi penki broliai Slučkai tapo Lietuvos partizanais (jauniausias, Liudvikas, susirgęs mirė 1943 metais). Kovoje su okupantais žuvo broliai Jonas (1945 m.), Bronius (1946 m.), Antanas (1949 m.). Vladas ir Stasys buvo suimti ir įkalinti 25 metams lageriuose, sesuo Liuda nuo saugumo kankinimų išprotėjo.

Antanas buvo penktas iš eilės Slučkų vaikas. Mokėsi Troškūnų progimnazijoje. Dažnai lankydamsis bažnyčioje, jis susitikdavo su Troškūnų vienuoliais pranciškonais, kurie dvasingą, linkusį į mokslus jaunuolį pakvietė stoti į savo broliją. Turėdamas 17 metų, Antanas iš Troškūnų išvyko į vienuolių pranciškonų centrą Lietuvoje - Kretingą. Bet vis dėlto vienuoliu jis netapo, nes buvo pastebėta, kad vaikinui bus sunku gyventi uždara gyvenimą, ir jam buvo pasiūlyta grįžti prie pasaulietinio gyvenimo. Sulaukęs 18 metų, Antanas Slučka stojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę. Ten gana greitai išsi-

tarnavo iki puskarininkio. Prieš sovietinę okupaciją jis tarnavo Kaune, 5-amajame Lietuvos kariuomenės pulke minosvaidininkų kuopoje. Prasidėjus 1940 metų sovietų okupacijai ir performavus Lietuvos kariuomenę, Antanas Slučka buvo paskirtas į sovietinę geležinkelio kariuomenę Vilniaus mieste. Prasidėjus karui, jį norėjo suimti ir išvežti į Rusiją. Tačiau Antanui sėkmingai pavyko pabėgti, atslisdaudant nuo rusų kareivių. Užėjus vokiečiams, Antanas Slučka įstojo į Vilniaus Universiteto medicinos fakultetą, ten pasimokė dvejus metus. Kai generolas P. Plechavičius paskelbė apie lietuviškos rinktinės

kūrimą, A. Slučka išėjo savanoriu į šią rinktinę. Tarnavo P. Plechavičiaus kariuomenės Marijampolės pulke. Vokiečiams pradėjus represijas prieš rinktinės karius ir karininkus, ypač nukentėjo Marijampolės pulkas, susišaudymo su vokiečiais metu į ranką buvo sužeistas ir Antanas, bet jam, kaip ir anksčiau, 1941 metais, nuo rusų, taip ir ši kartą pavyko pabėgti nuo vokiečių. Prasidėjus antrajai sovietinei okupacijai, Antanas Slučka vakarus nebėgo, pasiliko namuose ir pradėjo organizuoti pirmuosius Troškūnų valsčiaus partizanus. 1945 metais sausio mėnesį Antanas Slučka suvienijo atskirus partizanų būrius į stambų partizanų dalinį - Šarūno rinktinę ir buvo išrinktas jos vadu. Sukūrus rinktinę, A. Slučka-Šarūnas stengėsi palaikyti ryšį su visais kaimyniniais partizanų daliniais, ypač Vyties ir Vytauto apygardų partizanais. Galutinis partizanų suvienijimo rezultatas buvo Algimanto apygardos susikūrimas 1947 metais, apygardos vadu partizanai išsirinko A. Slučką-Šarūną. Partizanų karinė organizacija Algimanto apygardoje buvo tokia pati, kaip ir kitose partizanų apygardose. Tai yra, partizanų dalinių ir grupių skirstymas nuo rinktinės iki skyriaus, partizanų dalinių pavaldumas apygardos štabui. Šarūnas stengėsi palaikyti griežtą drausmę, ypač sargybos postuose, negailestingas buvo plėšikaujantiems. Kadangi Šarūnas keletą metų mokėsi medicinos, jis pats dažnai padėdavo sužeistiems partizanams, netgi išimdavo ir sužeistųjų kulkas. Pvz., jis išgydė sužeistą į koją partizaną Jurgį Urboną-Lakštutį, kartu su partizanais, pagal profesiją gydytoju chirurgu Antanu Palaveniu-Skirmantu operavo sunkiai sužeistą į krūtinę partizaną Kurkį. Šarūnui paskatinus ir aktyviai prisidedant, buvo kuriamos nuo Algimanto apygardos priklausančios pagrindinės grupės miestuose. Panevėžio mieste 1946 metais buvo sukurta pagrindinė organizacija - Pajuostinio rajonas. Kaune aktyviai nuo 1947 metų veikė buvęs Algimanto apygardos kuopos vadas Jonas Stanevičius-Vaitkus, kuris taip pat turėjęs ryšį su pagrindininkais, netgi su NKVD leitenantu, dirbusiu Kaune pasą stali ir veikusiu partizanų naudai. Sleikdamas turėti kuo daugiau ir glaudesnių ryšių su dauguma pasipriešinimo okupantams organizacijų, Šarūnas, kaip ir kiti partizanų vadai, užmezgė ryšį su saugumo agentu infiltruotu į Lietuvos partizanų vadovybę J. Markuliu-Ereliu, su kuriuo Šarūnas susirašinėjo. J. Markulis buvo sumanęs suimti gyvus visus Lietuvos partizanų vadus (J. Lukša, "Partizanai", 462-509 psl.). Šiame skyriuje (507 psl.) J. Lukša rašo, kad J. Markuliui pavykę išsikviesti į Vilnių jau po jo išdavystės išaiškinimo Lietuvos šiaurės rytų srities partizanų vadą Žalgirį ir Vytauto apygardos vadą Žaliaduonį. Tačiau tų įvykių liudininkai, Vytauto ir Algimanto apygardų buvusieji partizanai ir ryšininkai, teigia, kad į Vilnių 1947 metais rugpjūčio mėnesį buvo išvykęs Algimanto apygardos vadas Šarūnas ir Vytauto apygardos vadas V. Kaulinis-Miškinis. Abiems per stebuklą pavyko pasprukti, Šarūnas grįžo tik po savaitės sužalotu veidu, nes jis šoko pro langą. V. Kaulinį-Miškinį atsivežė paslėptą vežimė iš Gelvonų mies-

telio Širvintų rajone (30 km nuo Vilniaus) Vytauto apygardos štabo ryšininkė Eleonora Lauciūtė-Laimė. Po šio įvykio Šarūnui ir Miškiniui galutinai paaiškėjo J. Markulio vaidmuo.

Partizanaudamas Šarūnas vedė našlę Joaną Railaitę-Varčiuvienę, kuri dažnai keitė gyvenamą vietą, nes nuolat ją persekiojo saugumas. Joana dažnai padėdavo partizanams. Jos pirmą vyrą, buvusį Kėdainių policijos viršininką, vokiečių okupacijos metais nušovė sovietiniai partizanai. Visa Railų šeima, kuri iki antros sovietinės okupacijos gyveno dabartinio Panevėžio rajono Pagirių valsčiaus Čerelių kaime, padėjo partizanams, partizanaudamos žuvo seserys Joana ir Zuzana Railaitės, kitos trys seserys ir brolis buvo įkalinti lageriuose. Kadangi Joanos saugumas nuolat ieškojo, ji pasitraukė į partizanų gretas pas savo vyrą Antaną. Joana Slučkienė dažnai būdavo apygardos štabo bunkeryje. Pagal profesiją buhalterė, Joana gerai rašė mašinėlė, todėl ji spausdino daugumą apygardos dokumentų, atsišaukimų. Joana drauge su vyru pasirinko tą patį likimą - apsupus apygardos štabo bunkerį, 1949 m. spalio 27 dieną jie susisprogdino.

Apie Algimanto apygardos štabo sunaikinimą ir Šarūno nusižudymą yra parašyta nemažai netiesos. Paprastai visi autoriai, rašydami apie tai, remiasi sovietine spauda - A. Gumbaragio "Švyturyje" atspausdintu straipsniu "Rašyk laiškus Marytei", kuriame pasakojama ir apie ažuolo virš bunkerio sprogdinimą, ir apie Šarūno bandymą išsisksti ir pabėgti per atsarginį išėjimą, ir daug kitų nebūtų dalykų. Kaip aiškino liudininkai, buvę tuo metu įvykio vietoje, susirėmimas baigėsi gana greitai. Saugumiečiai iš Kauno, vadovaujami kapitono Davidonio (1966 m. "Švyturys" Nr. 23), jeigu galima tikėti šiuo pateiktu tame pačiame straipsnyje faktų, staiga apsupę Jovaišų sodybą, kur buvo apygardos štabo bunkeris, namuose suėmė partizaną Stasį Jovaišą ir jam liepė įstoti į bunkerį. Jų verčiamas S. Jovaiša įlindo ir pranešė apie apsuptį Šarūnui, o pats jis nutarė nepasiduoti ir pasiliko bunkeryje drauge su Šarūnu ir jo žmona. Nesulaukdamai S. Jovaišos, saugumiečiai liepė įstoti bunkerin Emilijai Jovaišaitėi ir pranešti, kad pasiduotų. Ten ji pamatė, kad visi trys partizanai vienas su kitu jau atsiveikina. E. Jovaišaitė dar prašė brolių išlįsti, bet jis atsisakė. Tada saugumiečiai į bunkerio angą supylė statinę degalų ir padegė, E. Jovaišaitė vos spėjo gyva išlįsti. Bunkeris greitai prisipildė nuodingų dūmų, kurie veržėsi per ventiliacines angas. Tuo metu pasigirdo sprogimas. Likusieji bunkeryje Antanas Slučka-Šarūnas, Joana Railaitė-Slučkienė-Neringa ir partizanas Stasys Jovaiša susisprogdino. Jų palaikai buvo saugumo išvežti ir iki šiol nežinoma, kur užkasti, (liudininkai E. Jovaišaitė-Pačinskienė, B. Žukauskas-Princas).

1989 metais rugpjūčio mėnesį žuvusiųjų giminės ir artimieji pastatė buvusioje apygardos štabo vietoje medinį kryžių ir paminklinį akmenį. Šią vietą, kaip ir Slučkų namus Troškūnų miestelyje, būtina išsaugoti kaip kovų už Lietuvos laisvę atminimą.

Bausmė

Vygandas RAČKAITIS

Grigalius Astikas miegojo prastai. Gal ne tik dėl pastaruoju metu padažnėjusių gėrynių. Šįkart grįžus iš Vilniaus, nebėra ramybės. Net ir čionai, Kavarsko dvare, kur visada būdavo taip ramu ir jauku.

Pusryčiauo Grigalius rūškanas ir piktas. Nei iš šio nei iš to aprėkė sūnų Joną, iškoneveikė akmistriene, teko ir ištikimajam tarnui Stanislovui Mirevskiui. Visi dvariškiai kaip įmanydami stengėsi įtikti savo ponui, pildyti visas jo užgaidas, žinojo jo ūmų būdą ir nirtulį. Klek baudžiauninkų nuplakta, kiek ašarų ištraukta!.. Ir dažniausiai už menką nieką. Anksčiau ponas Astikas kartais būdavo ir gerai nusiteikęs, netgi pagirdavo, kuo nors pamalonindavo labiausiai įtikusius, o dabar jį tarsi velnias būtų apsėdęs, nežinia dėl ko tas tūžmastis, vis randa prie ko prikibti, geriausia būtų visai jam nesirodyti akyse, bet pabandyk neatsiliepti, kai šaukia arba neišklausyti kokio nors paliepimo...

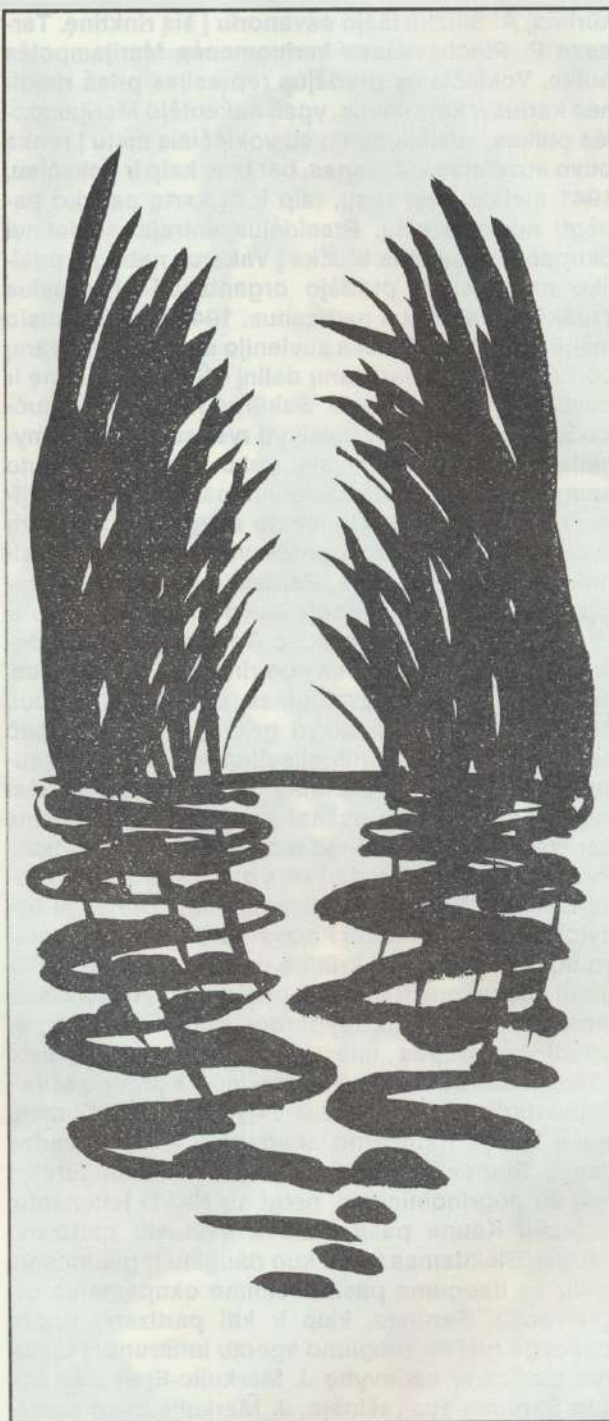
Papusryčiaavęs Grigalius Astikas užsidarė savo kambaryje. Kurį laiką nerodė balso, nieko nekvietė, niekam neįsakinėjo. Kiutojo tenai, kažką veikė kone iki pietų.

Ilgokai Grigalius stovėjo prie aplyto lango, žvelgė į rudenio tolius. Plikos medžių šakos. Tuščias, balomis telkšantis kelias. O dangus toks pilkas ir slogus, kad net varnos nedrįsta plasnoti aukštyne, tupi ant žemutinių šakų ir karksi. Taip įkyriai, vienodai, lyg kažką blogo pranašaudamos...

Ką gi, jeigu visi pastarųjų metų Grigaliaus darbeliai iškiltų aikštėn, geruoju jam nesibaigtų. Neišgelbėtų ir garsių, kilmingų Lietuvos bajorų Astikų vardas.

Prislėgtas sunkių minčių, Grigalius Astikas atsisėdo į krėslą priešais židinį ir įsmelgė akis į liepsnojančias malkas. Pleškės ugnyje ir pilys... Lenkijos ir Lietuvos karaliaus, tasai iš Vengrijos atsikviestas Steponas Batoras vėl ruošiasi kariauti su Maskva, nenori tartis su Rusijos caru Ivanu Rūsčiuoju, mat pasisekė prie Polocko, tai dabar į Velykiję Luki traukti ketina, vėl telkia kariuomenę, patrankų liejyklą Vilniuje įsitaisė. Pavyko Steponui Batorui įtikinti Varšuvoje sušauktą seimą, kad vėl reikia karui skirti lėšų. Buvusias abejones išsklaidė ir to auksaburnio Jono Zamoiskio gražbylostė. Sklinda gandai, jog bus sušauktas visuotinis suvažiavimas Vilniuje. Daugelis Lietuvos bajorų palaiko ir remia Steponą Batorą. Neatsiranda tokių, kurie atvirai rodytų savo priešišumą valdovui. Gal tik už akių, slapta yra vienas kitas toks, kaip jis, Grigalius Astikas...

Į klimpo Grigalius, pernelyg į klimpo į niekšybės, išdavystės liūną. Kelio atgal nėra. Jau kelinti metai jis stropiai perdavinėja žinias apie visus įvykius Lietuvoje pačiam Ivanui Rūsčiajam. Viską informavo ir apie ruošimąsi karui. Vazinėja į Vilnių neva odų pirkimo reikalais, ten susitinka su caro pasiuntiniu Vasilijumi Naščiokinu, kuris už perteiktas žinias dosniai atlygina

*Dailininkės Liudos VYŠNIAUSKIENĖS
piešinys*

kartu su caro padėka. Ligi šiolei Grigaliui Astikui šitas bendradarbiavimas su Maskva nekėlė didelių rūpesčių, auksas nesmirda... Bet štai dabar, kai prieš keletą dienų buvo susitikęs su Naščiokinu, ir tasai perdavė caro laišką, yra dėl ko nerimauti. Ivanas Rūstusis įsakmiai reikalauja, kad Grigalius Astikas suorganizuotų sąmokslą ir nužudytų Steponą Batorą, tada Rusijos caras atsisėdų ir į Lenkijos-Lietuvos karaliaus sostą, neužmirštų Grigaliaus Astiko paslaugos.

Bepigu pasakyti, o kaip tai padaryti? Batorui ištikimai

tarnauja Radvilos, visi karo vadai jo pusėje, o tasai padūkėlis vengras Gasparas Bekešas vis iš paskos lyg šešėlis. Net prie tarnų nematom neprieisi. Šitokia užduotis ne Grigaliaus pečiams. Ne toks jis įtakingas ir galingas, kokių dėjos carui, nereikėjo girtis, įrodinėti, kad daugelis senatorių remia, kad Lietuvoje daug ką reiškia Astikų giminės atstovo balsas...

Kelis kartus Grigalius Astikas perskaitė tą nelemtą laišką, paties caro ranka pasirašytą. Įsidėmėjo kiekvieną žodį. Laiško pabaigoje primenamos anksčiau gautos dovanos, ir jau ne tik liepiama, bet ir pagrasinama...

Kas galėjo pagalvoti, kad užvirs tokia košė. Ir kaip ją išsėbėti? Neišneša Grigaliaus Astiko galva, ką dabar reikės daryti. Įmerkė uodegą anais metais beviešėdamas Maskvoje, su bajoriniais lėbaudamas. Vis per tą godumą ir pagyrūniškumą. Panašu buvo, kad Ivanas IV ateis į valdžią Lietuvoje ir Lenkijoje, bet kaip iš dangaus nukrito tas vengrapalaikis Batoras, ryžosi net su rusais kariauti, Lietuvą ginti... Žinoma, jeigu pavyktų nužudyti Batorą ir Ivanas Rūstusis taptų Lietuvos valdovu, tai už tuos keletą tarnavimo Maskvai metų būtų su kaupu atpilta. Vienaime laiške Rusijos caras žadėjo Astikui rūmų maršalkos pareigas... Gera būtų, tačiau ką galima įtraukti į tokį pavojingą darbą kaip samokslas, ką pasitelkti pagalbon? Gal važiuoti į Krokuvą, peršnekėti su Zborovskiais, sako, jie labai nekenčia Batoro...

Įerzintas šitų minčių, nežinojimo ko griebtis, Grigalius pašoko nuo krėslo ir ėmė žingsniuoti po kambarį. Iš portretų, kabančių ant sienų, rūščiai ir priekaištingai žvelgė į jį garbingi Astikų giminės vyrai: ištikimai tarnavę Lietuvai ponų tarybos nariai, kunigaikščių rūmų maršalkos, kaštelionai, vaivados, seniūnai, vietininkai... Visų jų akys, žvelgiančios, regis, ne tik iš paveikslų, bet ir iš Anapus, varstė besiblaškantį po kambarį savo palikuonį ir tarsi sakė: "Tu išdavikas!.. Parsidavėsi! Tu užtraukei gėdą visai Astikų ir Radvilų giminei! Tavęs laukia bausmė!..". Ypač vėrė senelio, kurio vardu buvo pavadintas ir jis, anūkas, žvilgsnis. Senelio Grigaliaus Astiko, kuris devynerius metus išbuvo rusų nelaisvėje, bet nepardavė, neišdavė savo tautos, grįžęs vėl garbingai ėjo savo pareigas, vėl buvo didžiojo kunigaikščio rūmų maršalka, Anykščių ir Merkinės vietininkas, Trakų vaivada, pasitikėjo juo Žygimantas Senasis, gerbė ne tik lietuvių, bet ir lenkų bajoriją. Už drąsą, ištikimybę, sąžiningumą...

Suka akis Grigalius ir nuo tėvo Jurgio atvaizdo. Būtų jis gyvas, žinotų, su kuo susidėjo jaunėlis sūnus, prakeiktų. Jurgis Astikas taip pat sąžiningai, stropiai tarnavo tik Lietuvos valdovams, buvo maršalu, vaivada, seniūnu, nekętė pasidavėlių, apsimetėlių. Ne, neatleistų jis sūnui...

Į langus garsiai barbena lietus. Pamėkliškai juda vėjo siūbuojamos medžių šakos. Kaip atsikratyti tų slogių minčių? Grigalius Astikas prieina prie stalo, stveria varpelį. Pašauks tarną. Tegu atneša butelį vyno ir taure.

Atėjo 1580-ųjų metų žiema. Ledu užsitraukė Šventoji, gausūs sniegkričiai nubaltino laukus ir miškus. Visi kalbėjo apie karą su Maskva. Tegu tik ateis pavasaris... Žmonės linkėjo Stepono Batoro telkiamai kariuomenei sėkmės, tikėjo pergale. Tos šnekos siutino Grigalių Astiką, varė į neviltį, vis dažniau jis trokšdavo, kad ateitų pasaulio

pabaiga, viskas dingtų, būtų nušluota nuo žemės. Neliktų nei teisių, nei neteisių, nei dorų, nei nedorų...

Bet, žinoma, apie tokią baigtį buvo galima tik slapta svajoti ir tenkintis kur kas realesniu noru - tegu užpusto kelius, tegu būna neišbrendami sniegynai, tegu niekas niekur negali išvažiuoti... Tada ir jis tūnotų čia, Kavarske, niekur nekeltų kojos, turėtų kuo pasiteisinti, kad neskuba vykdyti paliepimo. Grigalius per Naščiokiną atsakė Rusijos carui, jog kiek leis galimybės vykdys nurodymus, tačiau nieko konkretaus nepažadėjo, ir štai jau antras mėnuo delsia, vengia važiuoti į Vilnių susitikti su Naščiokinu.

Tačiau Naščiokinas pats susirado Astiką ir čionai, Kavarske, nė negalvojo jo palikti ramybėje. Atsiuntė kažkokį rudabarzdį šventiką Inokentijų, tasai iškart prie reikalo. Girdi, kas "batiuškos" caro prisakyta, tai šventa, reikia pildyti nieko nelaukus. O paskui, gudriai mirktelėjęs, lyg tarp kitko paklausė:

- Na, ar daug jau padirbote lietuviškų auksinų? Prietaisai, formos - rusų meistrų. O jie, kaip žinia, nagingi, gali ir blusą pakaustyti. Niekas jūsiškių pinigų neatskurs nuo tikrų... Taigi būsite turtingiausias Lietuvoje... Tik, žinoma, jeigu kas pakištų liežuvį...

- Bandėme, bet plačiau užsimoti nesiryžtame, - pralemeno Grigalius Astikas, nusigandęs, kad ir šita paslaptis jau žinoma ne tik carui. - Reikia patikimų žmonių...

- Žinoma, tokie darbai tik patiems patikimiausiems, - gudriai šypsodamasis pritarė Inokentijus. - Už tai baudžiama. Čia ne vaikų žaidimai...

Vis taip atgrasiai šypsodamasis, Inokentijus nužvelgė savo pašnekovą nuo galvos iki kojų ir pridūrė:

- Jeigu bijai vilko, neik į mišką. O įėjęs nesidairyk į šalis ir negalvok, kad sveikas grįžtum atgal...

Neužsibuvo neprašytas svečias. Vėl grįžo į Vilnių. Atsisveikindamas Inokentijus pasakė:

- Nevalia snausti. Ir danguje, ir žemėje veltui nedalijamos malonės. Kiekvienas gaus tai, ko nusipelnė. Valdovai moka ir bausti...

Suprato Grigalius Astikas šitą užuominą. Užtektų tik šnibžtelėti apie pinigų padirbinėjimą... Vadinas, ir šita afera - Maskvos sąjauja.

Sninga. Tyliai leidžiasi didelės, baltos snaigės ant takų, ant kiemo, ant Inokentijaus pėdų. Tuoj tų pėdų neliks. Visur bus balta balta. O kad taip būtų įmanoma nubaltinti ir savo vidų! Pribjaurotą, pripurvintą sunkių nusikaltimų...

Kitą dieną Grigalius Astikas susiruošė kelionėn į Trakus. Nieko nepadarysi, reikia veikti. Gal ten, kur susirenka daug bajorų, pavyks ką nors įtraukti į suokalbį. Juk turėtų atsirasti degančių neapykanta Steponui Batorui. Be to, daug ką gali pinigai. Naščiokinas liepė jų negailėti. Galima atpilti ir tais padirbtaisiais...

Tačiau kelionę teko atidėti. Dingo ištikimasis, visur lydėdavęs savo poną tarnas Stanislovas Mirevskis. Įsiutęs, net pažaliavęs iš pykčio Grigalius Astikas sukėlė visą dvarą ant kojų, tijūnui prisakė nesirodyti, kol nesuras gyvo ar mirusio Mirevskio. Persigandę dvariškiai išskrėtė visą dvarą, aplakstė, iššniukštinėjo kiekvieną pirkį, net ir šulinius apžiūrėjo. Nuo vakar vakaro niekas nematė Mirevskio. Jo kambaryje viskas kaip stovi, tik kailinių trūksta ir lovoje šiandakt negulėta... Dingo kaip į vandenį.

Kartu su tūžmasčiu Grigalių Astiką užplūdo ir baimė. Mirevskis pernelyg daug žino, jis gali išduoti. Buvo paslaugus, nuolankus, nors prie žaizdos dėk, bet štai anądien jis, tarnas, išdrįso priekaištauti ponui, kam tasai pinigų padirbinėjimą patikėjęs žydėliui.

- Kodėl nepasitikitė manimi, maloningasis pone, kodėl skriaudžiate mane, tiek jums padėjusį?.. - verkšlens Stanislovas Mirevskis.

- Tu man dar nurodinėsi, pašlemėke!.. - sugriaudėjo įpykęs Astikas. - Žiūrėk, kad būtų pasiruošta kelionei. Po pietų važiuosime pas Zigmantą Ribinskį.

Pasakė, kaip kirviu nukirto Astikas Mirevskiui, argi jis leis į šnekas su tarnu, jam aiškinsis, prikando liežuvį Mirevskis, bet jo akyse blykstelėjo negera ugnis. Gal neapykanta ir kerštas?

Pastarosiomis dienomis kažkoks įtartinas buvo Stanislovas Mirevskis. Ten, viešnageis metu, vienu tarpu buvo prilindęs prie Zigmanto Ribinskio, kažką jam šnibždėjo, o tasai labai susidomėjęs klausėsi. Savo ponui Mirevskis pasidarė pabrėžtinai mandagus, bet vengia žiūrėti tiesiai į akis, ir šypsena labai jau saldi...

Reikėjo nieko nelaukti ir nunuodyti Mirevskį. Tyliai, gražiai pasiūsti į aną pasaulį... O dabar jau gali būti per vėlu.

Niršo, keikėsi Grigalius Astikas, praradęs viltį rasti savo tarną ir visaip spėliodamas, kur jisai galėjo dingti. Protu pasvėrus, tai pačiam Mirevskiui vargu ar baigtųsi geruoju, jeigu jis norėtų įklampinti savo poną. Ir Mirevskis prikišęs nagus prie pinigų padirbinėjimo. Bet nuojauta sakė, kad visko gali būti, išduoda ir tie ištikimieji...

Piktas, prisilėgta širdimi Grigalius Astikas vis dėlto išvyko į Trakus. Bet vos tik išsuko iš dvaro kiemo, važis užkliudė akmenį, sulūžo pavaža. Tai buvo blogas ženklas.

Tik paryčiu Grigalius Astikas bent kiek užsnūdo. Koks čia galėjo būti miegas. Jis jautė kietą čiužinį po šonu, alsavo pelėsių ir šlapimo kvapo prisigėrusiu, sudvisusiu oru, girdėjo, kaip krebžda grindimis šmižinėjančios žiurkės. Pramerkęs akis, pamatė pro grotuotą langą vidun srūvančią mėlyną apyaušrio šviesą, iš tamsos išnyrantį stalą, didžiulį ašotį. Ne, tai ne sapnas, tai šurpi, jau galutinaai suvokta tikrovė, tai atpildas.

Jau kelinta para, kai Grigalius Astikas kamuojasi čionai, šioje šlykščioje, atgrasioje kalėjimo kameroje. Pirmą kartą gyvenime nesijaučia bajoru. Jis - kalinys!

Grigalių suėmė Trakuose ir tučtuojau atgabeno į Vilnių. Paties Lietuvos ir Lenkijos karaliaus Stepono Batoro nurodymu, Vilniaus vaivados paliepimu. Pasirodo, nuojauta neapgavo, įdavė Mirevskis. Iškvotė jį karaliaus dvaro maršalka Albertas Radvila ir tuoj pat pasiuntė patikimus žmones su kareiviais padaryti kratas visuose Astiko dvaruose. Kavarske rado popierius su netikrais senatorių parašais, prietaisus pinigams dirbti... Suėmė ir žydėlį - pinigų padirbinėtoją, aptiko pas jį netikrų pinigų. Taigi išlindo yla iš maišo. Žino dabar Steponas Batoras ir apie suokalbius su Maskva, ir apie pinigų padirbinėjimą. Tariausi jis su savo patarėjais, sako, yra didžiai užsirūstinęs. Nelabai kuo gali paguosti ir priprašytas gynėjas.

- Tamsta kaltinamas Tėvynės ir karaliaus išdavyste, dar ir pinigų padirbinėjimas... Už tokius dalykus gresia mirties bausmė, - kalbėjo gynėjas, - bet tamstos, kaip bajoro, teisė

neatsakinėti teisme į jokių klausimus, kol nebus įrodyta kaltė.

Nepamiršo šitos bajoro teisės Grigalius Astikas. Tačiau kai tiek įkalčių, ką bepadės ir tylėjimas?! Buvo pakviesti keli senatoriai, jie atpažino savo parašų falsifikatus, nors kaltinamasis įrodinėjo, kad antspaudus ir parašus naudojęs tikrai privačių sutarčių ir teisminių procesų reikalui, bet senatoriai iš karto pareiškė, kad falsifikuoti jų parašai Astikui buvo reikalingi tam, kad laimėtų Maskvoje pasitikėjimą... O kaip išsiginti Mirevskio parodymų, Ivano IV-ojo laišku, kelionių į Maskvą!?

Pašokęs nuo kieto guolio, Grigalius Astikas žingsniuoja po kamerą, blaškosi kaip į narvą patekęs žvėris. Prasti, labai prasti jo reikalai. Laukia teismas, laukia bausmė.

O gal toji bausmė būtų švelnesnė, jeigu jis viską prisipažintų ir prašytų Stepono Batoro atleidimo? Juk, kai tiek įkalčių ir parodymų, nepavyks nuslėpti išdavystės, sumėtyti pėdas. Tvinksi smilkiniai, apsunko galva nuo nemigos ir viena už kitą slogesnių minčių. "Prisipažįstu, kad esu turėjęs ryšių su priešu ir žadėjęs nužudyti karalių, į tokius nesąmoningus ketinimus mane pastūmėjo skurdas, skolos ir noras iš priešo gauti pinigų. Nuolankiai maldauju man dovanoti..." - dėstė galvoje sakinius Grigalius Astikas, prisėdęs ant kalinio gulto. Kurį laiką tenai rymojęs, jis ūmai pakilo, priėjo prie geležimis kaustytų durų ir ėmė daužyti jas kumštėmis. Prašys rašalo ir plunksnos, rašys malonės prašymą.

Šalta, saulėtą 1580-ųjų vasario popietę vilniečiai rinkosi į Rotušės aikštę pasižiūrėti mirties bausmės parsidavėliui rusams, išdavikui, pinigų padirbinėtoju. Neretai tenka stebėti egzekucijas visokiems nusikaltėliams - vagims, plėšikams, žmogžudžiams, bet kad tokios bausmės susilauktų bajoras ir padarytų tokius nusikaltimus, šito Vilniuje niekas nebuvo nei regėjęs, nei girdėjęs.

Nemaloni žinia apie kilmingo Lietuvos bajoro Grigaliaus Astiko išdavystę, juodus jo darbus ėjo iš lūpų į lūpas. Žmonės kraipė galvas, stebėjosi, kad godulystė aptemdo protą ir sąžinę net ir tokiems kilmingiems, turtingiems. Kalbėjo dar ir apie teisną, apie atmetą malonės prašymą. Sunkios Grigaliaus Astiko nuodėmės, jeigu jis, būdamas bajoras, turėdamas daug pažįstamų įtakingų žmonių, neišsisuko nuo mirties bausmės...

Kaip niekada daug vilniečių suplūdo į aikštę, visi laukė, kada bus atvestas nusikaltėlis. Rūpėjo pamatyti ne tik pačią bausmę, bet ir išdaviko veidą, akis, kad atsiradus panašioms, juos galėtų atpažinti minioj. Deja, blogis geba prisidengti meilumo, geraširdiškumo, o kartais netgi kilnumo kauke. Ir Grigaliaus Astiko veide vargu ar buvo galima įžvelgti kokį nors godulystės ar išdavystės ženklą. Lydimas sargybinių, jis ėjo į aikštę, į bausmės vietą, apvilktas ilgais, žemę siekiančiais marškiniais, nuleidęs ūmai prailusią galvą.

Vis garsiau ir garsiau dunda būgnai. Nuo to dundesio, regis, skeldi žemas žiemos dangus. Tačiau ir pro būgnų garsus prasismelkia šauksmai iš minios:

- Mirtis išdavikui!

- Judas! Judas!

- Būk prakeiktas, parsidavėli Rusijai!

Minia įtūžusi, nepamiršusi karų su Maskva, klastos,

pralieto kraujo. Ir vėl teks kariauti su Rusija, panorusia šeiminkauti Lietuvos žemėse. Kalpgi nesipiktins žmonės, kai atsiranda toks, kuris užuot kariavęs su priešu, tam priešui padeda, broliaujasi su juo, net buvo pagatavas nužudyti savo krašto karalių...

- Užmuškite šitą judošių! - nuaidi iš minios skvarbus moters balsas, ir [Grigalių Astiką skrieja ledo gurvuoliai, pagaliai, akmenys. kažkas prasibrovęs pro sargybinius, prišokęs artyn, teškia Grigaliui [veidą arklio mėšlu. Nebūtų sargybinių, to nemažo būrio lydinčių kareivių, minia padarytų savo teismą. Tai dar balsiau už ešafotą... Akies kraštelu Grigalius Astikas žvilgteli [aikštėje stovinčius ir šaukiančius žmones. Veiduose - neapykanta ir panika. Degino ne tik paprastų žmonių, vilniečių, bet ir bajorų žvilgsniai. Jų būryje, netoli grėsmingai artėjančio ešafoto, Grigalius pastebi ir savo vyriausiąjį brolį Mikalojų, Režicos ir Krėvos seniūną. Trumpam susitiko juodviejų akys. Mikalojaus akyse taip pat nė trupinėlio gallesčio. Tik priekaištas, gėda ir pasidygėjimas. Kas galėjo tikėtis, kad garsioje ir garbingoje Lietuvos bajorų Astikų giminėje atsiras toksai, kuriam budelis turės nukirsti galvą.

Nukirs galvą ir pinigų padirbinėtojai Kavarsko žydai. Pražilo ir jo juoda barzda. Vedamas aikštėn, jis garsiai almanuoja: "Oi Sore, Sore...", žvalgosi aplink ašarotomis, paklaikusiomis akimis. Minia [šį nusikaltėlį nelabai kreipia dėmesio, [jį niekas nemėto akmenimis ir arklamėšiais, viena kita moterėlė netgi pagaili geras rankas turėjusio, bet nešvariu darbu susigundžiusio žydėlio. Ar ne per griežta jam bausmė? Juk Astikas žydą prikalbino, pinigais suviliojo. Kur kas didesnė bajoro - išdaviko, bajoro - klastotojo kaltė. Va tokiame tai kartuvių kilpa ar budelio kirvis pats tikrasis atpildas!

Ilgas tarsi amžinybė kelias [ešafotą. Pro šitą smerkiančią, nirštančią, [niekinančią minią. Greičiau jau viskas baigtųsi...

Nutyla būgnai, nuslopsta šauksmai. Žmonės klausosi garsiai skaitomo teismo nuosprendžio. Tie žodžiai lyg akmenys. Nėra ko tikėtis stebuklų. Niekas nepakels mirties nuosprendžio. Konfiskuojami rūmai Vilniuje, dvarai ir žemių valdos Aluntoje, Kavarske. Keiks pasilikusieji artimieji, o jam jau nieko nebereikės. Jo laukla budelis. Vilkintis raudonais drabužiais, užsimaukėlinęs ant galvos gobtuvą stovi prie didžiulės kaladės, o ant jos guli ilgakotis, plačiaasmenis kirvis...

Vėl sudunda būgnai. Gal ne tik būgnai, bet ir širdis, kuriai jau tiek nedaug beliko plakti...

Prieš akis suralbuluoja Šventosios vingis, sujuda plačiašakio ąžuolo viršūnė ir nuskęsta žydrinėje. O kad taip būtų galima gyvenimą pradėti iš naujo!.. Galėtų visko išsižadėti, kad tik nereiktų kęsti šitos paniekos ir prakeikimo... Būdamas kameroje Grigalius Astikas dar nelabai suvokė savo kaltę, sąžinės balsą užgožė apmaudas, kad buvo išaiškintas, kad [kliuvo. Tačiau artėjant paskutinei valandai, vis labiau gniaužė širdį kaltės pajautimas, slėgė gėda. Dabar, pamačius budelį, kaladę ir kirvį, viskas nutolo, užplūdo tokia baimė, kad rodos tuoj pradės staugti klaiklu, gyvulišku balsu. Jis jau neįjutė šalčio, ūmai sustingo rankos ir kojos, ėmė siūbuoti žemė, kažkur nutolo garsai.

Grigalius negirdėjo, ką jam sakė lydėję sargybiniai. Jie stvėrė pasmerktąjį mirčiai ir nutempė prie kaladės.

Minia sugaudė it jūra ir nutilo, [smeigusį akis [budelio pakeltą kirvį. Jo asmenis nutvieskė šaltos vasario saulės atspindys.

Iš toli toli, iš Penionių ąžuolynų atsklido kraupus pernai rudenį aidėjęs apuoko balsas. Alma, kraujo purslais tyška Šventojon puolanti Pienia. Šį valzdą nutraukė balsus smūgis ir juoda, neperregima tamsa...

...Klokė kraujas iš Grigaliaus Astiko kūno, sukniubusio ties kalade. Jo galva nusirito prie budelio kojų. Negyvoje, iš siaubo išplėstose akyse ledėjo ašaros.

Ksavero BAGDONO nuotrauka

Mielasis, Bičiuli,

Kadaisė savo eilėraštyje "Upelė, tekanti kalnuose" prastarel, kad esi "seno Nemuno sūnus"¹, tačiau ne artojas ir ne žvejas, o tasai, kurs laisvę šaukia "pro sapnus"² ir "nostalgijos pabaigęs dainą", pasiunčia ją "gimtajam Nemuno kaiman".³ Tuo Tu užminėl visiems mums didelę mįslę: kas yra poetas tautos akivaizdoje? Kas yra jo siunčiama daina ir kokla yra jos reikšmė tautos gyvenime?

Šis klausimas yra vertas spręsti, nes pasaulinės nakties metą, kaip jau buvo minėta pirmajame mano laiške,⁴ poetas saugo dievų pėdsakus ne tik apskritai žmogiškoje egzistencijoje, bet ir savos tautos gyvenime. Tauta be poetų yra tauta be ateities, nes ji nebeturi žmonių, kurie ją šauktų ir vestų priekin. Todėl kiekvieną naktinį tautos buvimo metą mūsų akys krypta į anuos sugrįžimo giesmininkus (Novallis), kurie mums skelbia kitą rytojų, naują būties tarpsnį, geresnę ateitį ir mus guodžia būsimos laisvės pažadu. Verta tad ties šiais žmonėmis valandėlę stabtelėti ir susimąstyti; verta paieškoti atsakymo į aukščiau iškeltą klausimą.

Geros šiam reikalui medžiagos, Bičiuli, duoda Antano Baranausko "Pasikalbėjimas giesmininko su Lietuva".

Tiesa, šio kūrinio literatūrinė vertė nėra per didelė. Užtat jame pilna tautinės istoriosofijos problemų, kurios visos kaip tik ir susitelkia aplinkui mūsų klausimą: kas yra poetas tautos akivaizdoje? Kas yra tasai, kurį pati tauta siunčia pas savo vaikus, kad vestų juos "Šventojon Bažnyčion", kad mokyti juos klausyti "Dievo Dvasios", vilkėti "savais rūbais" ir kalbėti "savais žodžiais"⁵? Baranausko giesmininkas yra tautos šauktlys. Jis yra simbolis poetinės veiklos tautinio gyvenimo dirvoje. Todėl jo pasikalbėjimas su Lietuva kaip tik ir yra atsakymas į Paties užmintą mįslę; atsakymas reikšmingas tuo, kad jis duotas ne įprastose gyvenimo sąlygose, bet Lietuvą ištikusią "devynių nelaimių" (219 p.) valandą. Giesmininko Lietuva yra sukniubusi po kryžiumi; ji rauda ir kenčia; ji yra grasoma iš lauko ir iš vidaus. Šią tad mūsų istorijos naktį poetas taria savą žodį. Ne, jis gauna žodį iš tautos. Jis gauna iš jos uždavinį eiti su savo daina pas jos kenčiančius vaikus - ne paprastam psichologiniam, bet naujam gyvenimui, turinčiam kilti iš poetinės giesmės. Šiuo tad atžvilgiu Baranausko kūrinys yra prasmingas ne tik savo atsakymais, bet ir aktualus pačia savo

esme, kadangi mes vėl gyvename anas devynias nelaimes ir ieškome giesmininkų, kurie pakeltų sukniubusią tautą, nušluostytų jos ašaras ir išgydytų jos žaizdas.

Štai kodėl, ieškodamas atsakymo, kas yra poetas tautos akivaizdoje, aš ir noriu pasklaidyti Baranausko giesmininką ir šios sklaidos išvadamis pasidalinti su Tavimi, Bernardai, kuris daugiausia esi sielojėsis Lietuvos dabartinių negandų ir daugiausia dainų siuntęs į tolimus panemunių kaimus.

Prilmk tad šį laišką kaip pasigėrėjimo ženklą Tavais sielvartais, turinčiais nuostabios statomosios galios, mums visiems šiuo metu taip reikalingos.

Apie poetą tautos akivaizdoje

Antano MACEINOS
laiškas
Bernardui
BRAZDŽIONIUI

I

Atkreipk dėmesį, mielas Bičiuli, kad Baranausko giesmininkas kreipiasi į po kryžiumi sukniubusią Lietuvą sūnaus žodžiais: "Lietuvėle mano, Motinėle mano" (219 p.). Tai nėra tik poetinė prilemonė arba tik prisiminimas iš mūsų liaudies dainų ar raudų. Tai yra savaimingas prasiveržimas ano ontologinio ryšio, kuris poetą sieja su jo tauta. Poetui tauta iš tikro yra jo motina - žymiai gilesne prasme, negu kiekvienam kitam žmogui. Kiekvieno kito pašaukimas - net ir filosofo ar menininko - gali daugiau ar mažiau išsiveržti iš tautos sienų ir virsti tarptautiniu. Tuo tarpu poetas iš tautos neišsiveržia niekados. Tarptautinių poetų nėra ir negali būti. Jau tik tasai palaimintas prakeiksmas, kad poeziją tegalima rašyti gimtąja kalba (išimtys iš šios nuostabios taisyklės yra labai retos ir paprastai menkavertės)⁶, taip susieja poetą su tauta, jog jam belieka pasirinkti: arba dainuoti iš tautos gelmių arba savo dainą užmušti. Būdamas apspręstas gimtajai kalbai, poetas tuo pačiu darosi apspręstas

¹ Svetimi kalnai, 57 p. Tuebingen 1945.

² Op. cit. ibd.

³ Op. cit. 103 p.

⁴ Plg. "AIDAI" 1950 m. 10 nr. 446 p.

⁵ Cit. Lietuvių poezijos antologija, 220 p. Chicago 1951.

ir tautos likimui, nes kalboje, kaip J. G. Herderis gražiai yra pastebėjęs, "gyvena visi tautos minčių turtai, jos tradicijos, istorija, religija ir gyvenimo dėsniai"; visa jos širdis ir siela".⁷

Todėl Baranausko giesmininkas teisingai prisimena visą tą turinį, kurį Lietuva jam yra perteikusi:

"Tu užugdei mane jauna, meiliai išnešiojai.

Išmokei man' melstis ir vargelio vargti,

Klausyt tėvų ir senelių, su žmonėm gyventi.

Atvedus bažnyčion, man' Dievui paskyrei,

Sopulingas Dievo mūkas man apsakinėjai". (219 p.)

Kultūrinė ir religinė aplinka, vidaus nuotaika ir santykiai su žmonėmis, kalbos ir maldos formos - visa tai yra poeto gauta iš tautos. Poetas iš tautos gema, tautoje bręsta ir tautoje laikosi. Be abejo, tuo nenoriu pasakyti, kad pats poetinis genijus yra tautos padaras. Anaipat! Būdamas dvasinis, jis yra transcendentinės kilmės, kaip ir žmogiškasis Aš apskritai. Tačiau šios transcendentinės dovanos tikrovė - jos apsisireiškimas ir veikimas - yra tautybės apspręstas taip, kad be šiosios anoji dovana yra pasmerkta sunykti. V. Mykolaitis-Putinas yra šią mintį suėmęs į gražų posmelį:

"Tu pasėjai mano gyvastį, dangau,

*Bet aš čia, juodojoj žemėj, išdygau"*⁸ -

Žemėj, paženklintoj mūsų tėvų darbu ir krauju, todėl turinčioj galios apvaisinti poetą savos sielos virpėjimais.

Bet štai Baranausko giesmininkas atsigrįžta į sukniubusią Lietuvą ir ją klausia:

"Ko taip gailiai verki, Motinėle brangi?

Ko taip gausiai tau per veidą ašarėlės krinta" (219 p.)

Ir vėl, mielas Bernardai, tai nėra psichologinis klausimas paviršutiniškam nuraminimui ar užuojautai. Poeto paklausime tauta pasiekia savisąmonės laipsnį. Tauta, tiesa, neša poetą, kaip, kad šaknys neša žiedą. Bet kaip augmuo pražiūri žiedu, taip tauta prabyta poetu. Nebūdama asmeninė ir todėl neturėdama savisąmonės pati savyje, tauta ieškosi asmens, kuriame ji šio aukščiausio būties laipsnio pasiektų, kuris suvoktų ją pačią, jos esmę ir visa išsakytų jam dovanotu savos dainos žodžiu. Šitoks tautos ieškomasis ir yra poetas. Kiekvienas tautietis yra tautinės sąmonės reiškėjas. Kiekviename tauta apreiškia savęs dalelę. Tačiau nė vienas neturi šios sąmonės tokios aštrios ir įžvalgios, kaip poetas. Nė vienas nepasiekia tautos širdies, tik poetas - jau tik todėl, kad jis kuria gimtuoju žodžiu, kuriame, kaip sakytą,

virpa pati tauta. Poetas yra tautos žvilgis: jos pražiūrėjimas, jos susivokimas, jos būties gairė istorijos kelyje.

Tačiau kaip tik dėl to jis yra tautos įpareigojimas išplėsti šį susivokimą visuose jos nariuose. Baranausko Lietuva kreipiasi į giesmininką ir siunčia jį į visuomenę:

"Elk, sūneli mano, jaunuolėli mano,

Kalbink, žadink lietuvninkus..." (220)

Tai yra išraiška amžino poetų uždavinio savo daina prakalbinti žmogų, pažadinti jo dvasią, atskleisti jam žemiškojo buvimo prasmę. Visi laikai ir visos kartos yra pergyvenę poetinį genijų ne kaip grynai asmeninę charizmą, kuri niekam neįpareigoja ir kuria jos savininkas gali pats vienas gardžiuotis, bet kaip Evangelijos talentą, kurį reikia paleisti apyvartoti ir paskui iš jo naudojimo atsiskaityti, tačiau taip, kad apyskaita įrodytų talentą nebuvus užkastą, bet davus vaisių. Vidinė panašybė tarp pranašo ir poeto yra nepaneigiamą. Kaip pranašas yra pašaukiamas Dievo, taip poetas yra pašaukiamas tautos. Kaip pranašas yra siunčiamas antgamtinio įpareigojimo į žmones, taip poetas yra siunčiamas tautos kvietimu į jos vaikus. Dar daugiau: kaip pranašas gauna žodį iš Šv. Dvasios, taip poetas savo žodį gauna iš tautos dvasios. Baranausko giesmininkas gerai supranta, kad ne jis turi tautai duoti savo žodį, bet jį imti iš tautos ir paskui skleisti visoje nuvargintoje savo tėvynėje:

"Imsiu Tamstos žodį, savo širdin dėsiu,

Eisiu, bėgsiu per ūlyčias žmonėms sakinėty" (220)

Šis žodis virs kalbomis ir giesmėmis: jis bus išdailintas, pagražintas, paleistas į pasaulį; jis eis iš kartų į kartas; bet jis bus tautos žodis, tautos gelmių atsiskleidimas poeto regėjimuose ir sapnuose. Kas tad manytų, mielas Bičiuli, kad poetas neturi pareigų tautai; kad jis gali tylomis praeiti pro devynias jos nelaimes; kad jis gali užsisklęsti savojo Aš vienutėje ir tikrai joje ieškoti žodžio savo giesmei, - tas nesuprastų poeto paskirties žemėje. Jeigu poetas, kaip buvo anksčiau sakytą, yra atstatytosios būties šauklis, tai ši būtis yra ne tik apskritai žmogiškoji, bet ir tautinė. Žmogiškoji būtis juk reiškiasi tautiniais pavidalais. Kaip tad būtų galima skelbti žmoniškumo atstatymą, nutylint tautiškumą? Praeidamas pro tautą, poetas praeitų pats pro save. Žmonijos šaukliu poetas tampa tuo, kad jis yra tautos šauklis - jos pasiūstasis ir įpareigotasis.

II

Kaip tad atsiskleidžia tauta poeto giesmėje? Kokį žodį ji deda į jo lūpas? - Baranausko Lietuva, atsakydama į savo giesmininko klausimą, kodėl ji raudanti, sukniubusi po kryžiumi, kalba apie ją ištikusias dideles nelaimes, kurias ji suveda į penkias pagrindines grėsmes.

⁶Renesanso poetų (Petrarkos, Boccaccio) bandymus rašyti lotyniškai P. Barthas teisingai vadina "popierinėmis gėlėmis, be spalvos ir kvapo" (Philosophie der Geschichte, 580 p.)

⁷Briefe zur Beförderung der Humanität I, 146 p. Riga 1793.

⁸Tarp dviejų aušrų, 28 p. Kaunas 1927.

1. Fizinio sunaikinimo grėsmė, nes:

"Pašaliečiai spaudžia iš keturių šonų,

Geidžia, trokšta mano smerties ir vaikelių galo" (219)

Ši grėsmė visados yra tautai aktuali, kaip mirtis yra visados aktuali asmeniui. Ji visų pirma iškyla sąmonės švieson ir ją visų pirma tauta deda į poeto giesmę: poetas turi uždavinį skelbti tautos išnykimo grėsmę. Jis turi būti tautos gyvybės šauklis. Jis turi pastatyti savo giesmę priešais anuos tautos bei jos vaikų galo troškimus. Tauta gali išsilaikyti tikrai dideliu noru gyventi. O šį norą žadinti yra poeto pašaukimas.

2. Nutautėjimo grėsmė, kada tautos nariai pradeda nebesuprasti jos balso:

"Meta mano kalbą, o svetimų tverias,

Meta mano nešėnėlę, e vokiškai puošias" (219)

Nutautėjimas yra dvasinė tautos mirtis. Ji ateina tada, kai amžiais ugdytos tautinės vertybės pradedamos niekinti, apleisti ir kai vietoj jų statomos svetimos vertybės kalbos, papročių, meno, net drabužių pavidalu. Tautai yra svarbu visa, ką ji istorijos eigoje yra sukūrusi, net pasisveikinimo ar pavaišinimo būdai, net mergaičių kasos ir kostiumai, nes visuose šiuose dalykuose slypi tautos siela. Todėl Baranausko Lietuva ir įpareigoja poetą skelbti tautinių vertybių svarbą bei prasmę:

"Tegul vilki savais rūbais, savais žodžiais kalba" (220)

Poetas yra pastatomas tautinių vertybių sargyboje. Jo giesmėje turi prabilti jų siela ir tuo būdu pažadinti jų meilę tautos vaikų širdyje.

3. Individualizmo grėsmė, patraukianti paskui save susiskaldymą bei pakrikimą. Ją Baranausko Lietuva šitaip išreiškia:

"Kožnas didžiu eina, nori pralengt kitą,

Nei senųjų nebeklauso, prasimokę niekų.

Tarp sau nesutinka, sūdo ištol siekia,

Vienas kito nebekenčia, viens su kitu runglas." (219)

Tai yra grėsmė bendruomeniniam tautos jausmui. Kadangi tauta pačia savo esme yra bendruomenė, o ne draugija; kitaip sakant, kadangi tauta laikosi vidaus ryšių, o ne kokio nors viršinio tikslo siekimu, todėl jai yra būtina, kad šis vidinis ryšys būtų labai stiprus, kad jos nariai iš tikro jaustųsi esą vienos šeimos broliai ir seserys. Kai šitoks bendruomeninis pergyvenimas pradeda nykti, kai kiekvienas pradeda žiūrėti tikrai savęs ir stengtis kitą nurungti, tuomet ateina tautinės bendruomenės krizė, kada vidiniai ryšiai trūksta ir lieka tik prievartinis pasilikimas tautoje, suorganizuotoje į valstybę. Tuomet tauta išsigema į gryną draugiją, į savotišką akcinę bendrovę, kur kiekvienas stengiasi gauti kuo didžiausių procentų už tautines savo akcijas. Tai yra grėsmė, ne mažiau pavojinga už fizinio sunaikinimo ar nutautėjimo grėsmę. Poeto uždavinys tad ir yra atskleisti bendruomeninio jausmo būtinybę. Jo pareiga yra skelbti:

"Tegu..."

Viens kitą godoja, vienas kito lenkias" (220 p.)

Tai nėra propagandinis vienybės šūkis, taip dažnai girdimas mūsų laikais ir taip labai subanalintas - ligi koktumo! Tai yra, mielas Bičiuli, ano bendrojo pagrindo atskleidimas, kuriame mes visi laikomės ir kuriuo konkrečiai reiškiasi mūsų žmogiškumas. Poetas nėra ir neturi būti vienybės agitatorius. Bet jis yra ir turi būti mums visiems bendros tautinės sielos atskleidėjas, mus jungiančių tautinių glį išnarpliojimas, mūsų kamieno sargas.

4. Ištvirkimo grėsmė, kurią Baranausko Lietuva apibūdina kaip padorumo stoką tautos jaunuomenėje:

"Viežlibystė skaisti tarp jaunų prapuola,

Pasleidimas iš miestelių sraujom upėm tvinsta" (219).

Dorovė yra tautos atsparumo laidas. Tiesa, ji nėra tautinis dalykas, bet žmogiškasis. Ja reiškiasi žmogaus prigimties gelmės. Bet kaip tik dėl to ji yra būtina tautinėms vertybėms nešti ir išlaikyti. Kai žmogiškasis pagrindas esti ištvirkimo pagrauztas, tada ir tautinis kamienas neturi į ką atsiremti; tada jis virsta tikrai tuščia forma, žlungančia pirmąją didesnio smūgio valandą. Dažnai yra sakoma, kad nutautėjimas turi neigiamos įtakos žmogaus dorovei. Ir visai teisingai. Iš kitos tačiau pusės, dorovės silpnumas skatintė skatina nutautėjimą. Dora tauta visados išsilaiko tautiniu atžvilgiu ilgiau, negu ištvirkusi. Štai kodėl Baranausko Lietuva ir kreipiasi į giesmininką, kad jis savo žodžiu paragintų tautos vaikus "sarmatlyvai" augti, melstis ir klausyti Dievo Dvasios.

Ir vėl, mielas Bernardai, Baranauskas čia nesumaišo kunigo pareigų su poeto pareigomis. Ne, čia jis tik nurodo - tegu ir labai kasdieniškais posakiais, - kad nesugadinto žmogiškumo skelbimas įeina į poeto veiklos sritį. Dorovė savo esmėje nėra įsakymų įsakymėlių pildymas: juos pildė - labai skuzurpulingai - ir fariziejai, o vis dėlto juos vadino Kristus anglių veisle ir pabaltintais karstais (plg. Mat. 23, 33 ir 27). Dorovė yra žmogiškojo pirmavaizdžio spindėjimas kasdieniniame žmogaus gyvenime. Jeigu tad poetas, kaip esu pirmajame laiške minėjęs, yra atstatytosios būties šauklis, tai tuo pačiu jis yra šauklis ir žmogiškosios pirmavaizdinės, vadinasi, doros būties. Žmogus yra pirmaeilis poeto objektas, tačiau žmogus ne paviršutiniškas, ne iškrypęs savo negalioje, bet anas pirmykštis žmogus, kuris švyti ir pro didžiausią nusikaltėlį bei nusidėjėlį.

5. Apakimo grėsmė, iškylanti tada, kai tautos nariai pradeda nebesusivokti vertybių sąrangoje, pradeda savų pradų nebeskirti nuo svetimųjų, paklysta šios žemės kelyje ir esti suviliojami netikrų pranašų. Tai vyksta visu gyvenimo plotu:

"Naujos vėros sugadintos kaip vilkai jų tyko.

Tyko, neprityko ir visaip viljoja.

Mano rūbais apsilikę, mano žodžiais kalba" (220)

Lietuva skundžiasi, kad ji norėtų prakalbinti "motiniškais žodžiais" ir parodyti "motinišką savo širdį". Tačiau ji bijo, kad "vilka išgirdę išmoks mano balsą", ir jos vaikai dėl savo apakimo bus suvilioti bei pražudyti. Tai yra tas pat įspėjimas, kurį pirmiesiems krikščionims taikė šv. Jonas, sakydamas: "Mylimiausieji, ne kiekvienai dvasiai tikėkite, bet ištirkite dvasias" (1 Jon 4, 1). Šis ištyrimas yra reikalingas ne tik religinėje, bet ir tautinėje srityje; reikalingas todėl, kad ir tautinė sritis ne sykį yra klastojama, žalojama, naudojama melui bei klastai. Kas stebi dabarties bolševikų elgesį su tautinėmis vertybėmis, gali tik patvirtinti apakimo grėsmės baisumą ir spėti įspėti tautą ne kiekvienai dvasiai tikėti. Toks įspėjimas savo giesmėje kaip tik ir turi būti poetas. Būdamas tautos žvilgis ir jos savisąmonė, jis geriau, negu kas kitas, skiria tikrąsias vertybes nuo falsifikatų, todėl savaime yra pašauktas šį žvilgį aštrinti tautos vaikų dvasioje.

Nesunku, mielas Bičiuli, pastebėti, kad visos šios penkios grėsmės susiveda į vieną vienintelę, kurią galima pavadinti tautinės egzistencijos grėsme. Visa tautos egzistencija žemėje yra nuolatos grasoma: jos fizinis išsilaikymas, jos dvasinis savitumas, jos žmogiškasis pagrindas, jos bendruomeninis jausmas, galop jos žvilgis. Tauta veda nepaliaujamą kovą už pačią save. Ir štai poetas yra šaukiamas būti šios kovos vėliavininku. Jis yra šaukiamas žengti šios kovos priekyje, rodyti tautai kelią, ją supurtyti savo giesmėje. Reikia tad mesti šalin aną seną, iš romantikos - ne, iš sentimentalios apšvietos - kilusią poeto-svajotojo sąvoką. Poetas tautos akivaizdoje yra ne svajotojas, bet karys. Jo kardas yra žodis, turįs galios giliau sužeisti ir greičiau atnešti mirtį, negu

geležis. Štai kodėl Antano Baranuskio Lietuva krepšiasi ne į mokslininką ar politiką, bet į giesmininką, vadinasi, į poetą, kad šis imtų jos žodį - tą nuostabų kardą - ir juo nešinas stotų į kovą su tautinės egzistencijos priešais, pergalėdamas jos grėsmes. Tačiau kaip šios grėsmės yra nuolatinės, taip nuolatinis turi būti ir poeto žodis. Tauta atskleidžia savo poetuose kaip grasoma būtis. Todėl ir poetas tautos akivaizdoje pasirodo kaip grėsmės šauklys, kaip tautos narių įspėjėjas nepasitikėti viršine gyvenimo ramybe, nes gyvenimas iš tikro yra tikrai kova ir kančia. Pergalės jis niekada nešvenčia. Pergalė žemiškoje egzistencijoje yra nuolatos būtis grėsmės akivaizdoje. Būti blaivaus žvilgio ir budėti reiškia nugalėti.

III

Kad poeto giesmė, Bičiuli, yra tautos išsilaikymo laidas, sutiksime turbūt mudu abu. Tačiau kyla klausimas, kokia forma ši giesmė turinti reikštis? Kokia linkme ji turinti tautą vesti?

Kai tik Baranuskio Lietuva atskleidžia giesmininkui savo raudos turinį, šis tuojau jai pasiūlo teikti savai giesmei romantinį pavidalą ir kreipti jos žvilgį į praeitį, į žilą senovę, į garbingų amžių glūdumą:

"Prikelsiu senovę iš amžino miego,

Atgaivinsiu drąsius kaulus iš senelių kapo.

Atgis didžiavyriai iš milžinų veislės,

Ir žiniūnai senų amžių datavimo pilni.

Seni, drąsūs kaulai sutrins prašalinius,

Didžiavyriai Tamstą gelbės nuo devynialagio" (220-21).

Tai yra tas pat, kas ir mūsų himne: "Iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia". Praeitis poetui pasivaidena tautinės gyvybės versme. Tradicijos principas čia atgyja visa savo galia, ir poetas pasiūlo jį tautai kaip svarbiausią jos išsilaikymo ramstį. Tai nėra tikrai Baranuskio giesmininko siūlymas. Tai yra beveik kiekvieno poeto svajonė: rūsti dabartis savaime pasuka jo akis į praeitį ir nudažo ją rojaus spalvomis. Tuomet "kiekvienas praėjęs amžius atrodo buvęs geresnis" (Jorge Manrique). Atrodo, kad "mus pagimdė tėvų amžius, blogesnis už senelių amžių" ir kad "mes netrukus gimdysime visiškai netikusią kartą" (Horacijus). Štai kodėl ir Maironis norėtų "prikelti nors vieną senelį iš kapų milžinų ir išgirsti nors vieną, bet gyvą žodelį iš senųjų laikų". Ir jam atrodo, kad tuomet sudrebėtų "užmirusios mūsų krūtinės be žado, be idėjos, be vado".

O vis dėlto ši romantinė poeto pašaukimo forma yra gundymas - ne tik ta prasme, kad jos praktiškai negalima įvykdyti, bet visų pirma ta, kad ji susikerta su pačiu tautinės egzistencijos principu: Tauta yra gyva, todėl ji išsivysto ir negali būti pergyvenama kaip archeologinė liekana. Štai kodėl ir Baranuskio Lietuva į giesmininko pasisiūlymą prikelti "senovę iš amžino miego" teisingai atsako:

*"Negrįš seni amžiai, anei amžių laimė,
Nes" kels kaulai didžiavirų iš senelių kapo.
Kada grįžo upė mariom nutekėjus?
Kada grįžo šmaikščion rykštėn kelmas suretėjęs?
Kada senas paukštis sugrįžo kiaušinin?
Kada ugnis įsikūrė iš pelenų dulkių?
Kada grūdan grįžo išplaukusi varpa?
Kada grįžo rytų šonan saulė nenusėdus?" (221)*

Atsakymas į visus šiuos klausimus yra tik vienas: niekad. Tai yra ontologinis mūsų būties dėsnis, kurį Baranauskas išreiškia gražiu dvieliu:

*"Grūdas gimdo grūdą, diena gimdo dieną,
Amžiai kalas, tolyn traukias, atgalion negrįžta" (221)*

Tai yra tas pat dėsnis, kurį suvokė jau Heraklitas, teigdamas, kad "viskas teka - panta rei" ir kad negalima į tą pačią upę įbristi du kartu. Indiškoji Rytų sąmonė šį tekėjimą palenkė ratu ir būtį suvokė kaip amžiną kartojimąsi. Tačiau krikščioniškoji Vakarų sąmonė teisingai begaliniame kartojimesi įžiūrėjo nesąmonę bei neprasme ir todėl jį atmetė. Krikščionybei istorija nesikartoja: ji teka į vieną tikslą - adesse festinant tempora; ji teka labai laužyta vaga, vingių vingiais, keistais ir nesuprantamais, tačiau ji niekad negrįžta atgal. Todėl tautai yra pražūtinga, jeigu jos šaukliai nukreipia savo žvilgį į praeitį ir deda pastangų šią praeitį ne tik pažinti teoriškai, bet ir prikelti praktiniam gyvenimui. Šitoks romantinis poeto misijos pavidalas teikia jo giesmei šmėkliško šurpo, kuriuo yra negalima nusikratyti, skaitant romantikų kūrinius. Santykis su mirusiais yra šiltas ir jausmas tik tol, kol jie nevaikšto tarp mūsų. Todėl Baranausko Lietuva ir pataria giesmininkui:

"Tu netrokšk, sūneli, sugrąžint senovės" (221)

Šitoks troškulys, nors ir suprantamas sunkios dabarties metą, yra nevaisinga pastanga sustabdyti gyvą tautos tekėjimą. Poeto giesmė neturinti apdainuoti tai, kas yra archeologiška, bet tai, kas yra gyva ir kas išsivysto.

Šalia šio ontologinio dėsnio, kad niekas "atgalion negrįžta", Baranauskas nurodo ir psichologinę apgaulę, kuria esti pridengtas romantinis giesmininko žvilgis į praeitį. Senovė nėra buvusi rojus, nes rojaus žemėje nėra. Tiesa, joje yra buvę didžių žygių, bet šalia jų yra klestėjusi klaida ir klasta:

*"Žmonės krauju prausės, o pelenais tręšė,
Kietu guoliu viduj laužo su žvėrim dalijos.
Buvo didžiaviriai, bet mažesnius spaudė
Ir laimingus mano vaikus pamušė vergijon.
Buvo, ties, žiniūnai, pilni datyrimo,
Bet pasakom neteisingom svieta pripenėjo" (221).*

Vertybės ir nevertybės maišėsi senovėje taip lygiai, kaip ir dabar. Senovėje buvo "maža laimės, o didžios nedalios" (221). Jeigu tad poetas savo giesme aukštintų senovę kaip laimingo tautos gyvenimo metą, jis neteisingai atskleistų tautos egzistenciją ir psichologinę žmogaus apgaulę įjautų į savo kūrinius, tuo juos pagadindamas ir jų

vertę tautai sumažindamas. Tokiu atveju šios giesmės "pražvagės be skardo, kaip žvaguliai pievoj" (221) ir "užges kaip žaibas" nenušvietusios ilgesnį laiką tautos kelio.

Tačiau Baranausko Lietuva kelia dar vieną motyvą, dėl kurio grįžimas senovėn daros nebeįmanomas, būtent: Tautos įsijungimą į Bažnyčią. Senovėje žmonės

*"Dievulius pras'manė, ažumiršę Dievą,
Sutvertojaus nepažinę garbino Jo darbus" (221).*

Dėl to Viešpats užsirūstino ir tautą prispaudė, sykiu tačiau "nuplakęs sus'mylėjo, priėmė Bažnyčion" (222), į kurios rankas yra sudėtas dabar tolimesnis tautos likimas. Krikštas tautai yra tas pat, kas ir asmeniui: jis įjungia ją į mistinį Kristaus Kūną, į atpirktąją žmoniją, į Kristaus atvertą objektyvinį išganyto kelią. Tai yra faktas, keičias visą tautos dvasią ir tuo pačiu jos kultūrą. Pakrikštyta tauta yra nauja tauta. Jos istorija nebėra anoji didžiojo žmonių Advento dalelė, bet dalyvavimas Prisikėlimo triumfe. Jos kultūra nebėra amžinas sukiojimas žemėje, bet žvilgis į transcendentinę tikrovę. Šalia veiklos bei minties didvyrių atsistoja šventieji. Šalia rūpesčių, kaip apsiginti ir išsivystyti, iškyla rūpestis, kaip patarnauti visai pasaulio bendruomenei. Krikščionybė atveria tautai visuotines perspektyvas, nes ji yra visuotinė religija. Pakrikštyta tauta nebėra užsisklendusi, bet atvira tauta. Visuotinė pasaulio sąjunga ir visuotinė mūsų žemės kultūra yra galima tikta Bažnyčios prieglobstyje. Pakrikštyta tauta kaip tik ir virsta šios visuotinės sąjungos ir šios visuotinės kultūros kūrėja.

Todėl tautos įsijungimas į Bažnyčią yra jos likimas. Kiekvienas mėginimas grįžti į prieškrikščioniškąją istoriją reiškia tautai duoto pažado sulaužymą. O savo pažadą sulaužiusi tauta yra tokia pat negarbinga, kaip ir asmuo. Dar daugiau, krikšto pažado sulaužymas pasmerkia tautą amžinai stabmeldybei. Donoso Cortes yra labai teisingai pasakęs: "Aš pažįstu daugelį atsivertusių asmenų, bet aš nežinau nė vienos atsivertusios tautos". Atkritėlė tauta nebegrįžta atgal. Bent istorija mums pavyzdžių ligi šiol neduoda. Nubraukti tad krikščioniškąją savo istoriją tautai yra tas pat, kas nubraukti savo garbę ir savo dvasios jėgas, savo visuotines perspektyvas, savo uždavinius visuotinėje pasaulio bendruomenėje. Tai reiškia grįžti į pirmąjį savo uždavimą ir apsispręsti lėtam žlugimui. Apostatė tauta yra žlunganti tauta. Kai kurių tad mūsų rašytojų pastangos, mielas Bernardai, garbinti stabmeldišką mūsų praeitį ir mėginti ją prikelti yra ne tik didžiulis nesusipratimas tautos istorijos šviesoje, bet sykiu ir nelemta pastanga įstumti tautą į aną dvasines jos galias žudantį atsiskyrimą. Poeto uždavinys šiuo atžvilgiu yra susitikti akis į akį su krikščionybe ir jos šviesoje duoti atsakymą į tautos

klausimus. Kiekvienas dūsavimas ant stabmeldžių praeities griuvėsių yra kūrybinės negalios ženklas.

Grįžti tad senovėn Baranausko Lietuva savo glesmininkui nepataria. Kelias atgal yra uždarytas ne tik ontologinio visos būties dėsnio, ne tik psichologinio neįmanomumo, bet sykiu ir antgamtinio sakramento. Tačiau tai dar nereiškia, kad senovė tautai yra išnykusi. Anaipol! Tautos praeitis gyvena josios dabartyje. Senovės nereikia prikelti, tačiau reikia ją jausti. Todėl kai Baranausko glesmininkas, išklauses Lietuvos priekaištus entuziastingam jo ryžtui prikelti "senovę iš amžino miego" (220), pereina į kitą vienašališkumą ir sako:

*"Nebudinsiu niekad senobinių amžių,
Kaulai tėvų ir senelių kapuos tesilsi.
Senobių paminklai tenyksta su vėju,
Aš jų broliams giesmėj savo nei nepaminėsiu.
Vakarykščią dieną visai užukeiksiu" (222), -*

Lietuva tuojau jį pataiso:

*"Negrąžink senovės, ba nesugrąžinsi,
Bet neniekink jos paminklų, nekeik vakarykščio" (223).*

Ir čia pat Baranauskas nubrėžia santykį tarp tautos praeities, jos dabarties ir jos ateities. Tautos gyvenimas, pasak Baranausko, yra panašus į girios medį. Ir štai,

*"Senobiniai amžiai šito medžio šaknys,
Mūsų amžiai - liemu, o rytdienio - lapai" (223).*

Šaknys siurbia iš žemės syvus ir maitina jais liemenį, kad šis želdintų ir sprogdintų žiedus. Senovė maitina dabartį ir rengia kelius ateičiai. Ji gyvena tautoje ne objektyviniu regimu pavidalu, ne visuomeninėmis savo institucijomis, bet anąja maitinančia neregimybe, kaip medyje syvai, kaip

mūsų kūne kraujas. Paneigti senovę reiškia užverti syvams kelią iš šaknų pereiti į kamieną ir į lapus. Tokiu atveju tautos gyvenimas sunyks:

"Išleisk sulą senų amžių, džius kaip medžiai džiušta" (223)

Senovės išsižadėjusi tauta yra nepajėgi nei išsilaikyti, nei kurti naujų kultūros laimėjimų:

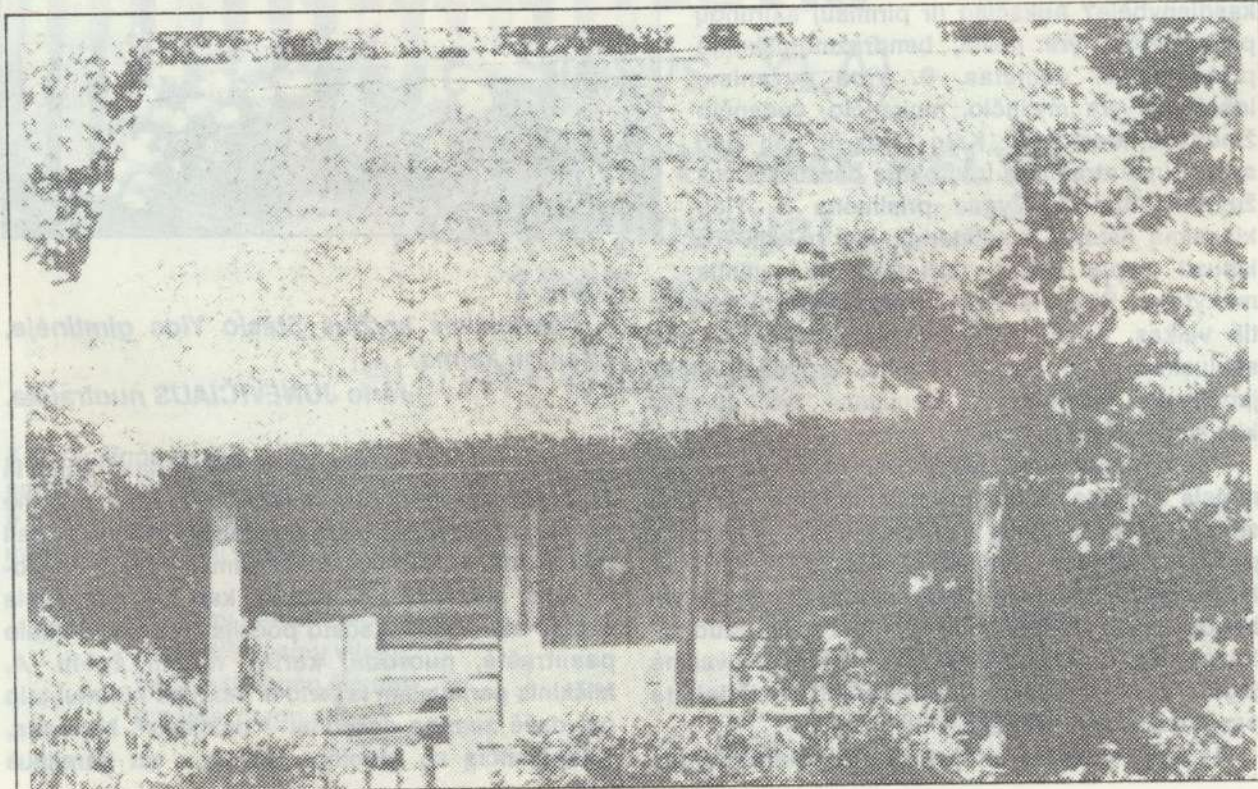
*"Be lapo nežydi ir vaisiaus neduoda,
O be sulos neišsprogsta, o be šaknų griūva" (223)*

Tautos istorija visados yra viena ir vieninga. Praeitis, dabartis ir ateitis susimezga joje į vieną audinį, ir tik šitoje vienybėje slypi tautos stiprybė, jos kūrybiškumo ir jos išsilaikymo laidas. Vadinas, nei konservatyvinis pasisakymas už senovės prikėlimą, nei avantiūrinis ateities garbinimas nėra tautos poeto kelias. Poetas visados yra kaip pranašas: jis stipriai yra įsiremęs į gimtąją žemę, į visą joje vykusią tautos istoriją, į joje kerojančius papročius bei tradicijas, bet jo žvilgis perskverbia ateitį, atskleidžia būsimojus kelius bei uždavinius ir tuo būdu vadovauja tautai. Tautos vadovai nėra nei atžangininkai, kurie stovi nugara į ateitį; nei pažangininkai, nusišukę nuo praeities. Tautos vadovai yra anie Ad. Mickevičiaus dvisparniai galiūnai, kurie apie save sako:

*"Turiu, turiu tuodu sparnu:
kairiuoju praeitin, ateitin dešiniuuoju
trenksiu".⁹*

Suimti savyje praeitį ir ateitį, sujungti jas vienu sutartinėn, supinti jas į vieną giesmę ir ją dovanoti tautai - štai poeto uždavinys kenčiančios Tėvynės valandą.

(Pabaiga kitame numeryje).

1991 metų gegužės pabaigoje Anykščiuose vyko Pasaulio lietuvių rašytojų konferencija. Jos antrąją dieną rašytojai Luciūnų k. (Kurklių apyl.) atidengė paminklą profesoriui kunigui Stasiui Ylai. Po to Anykščių A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialiniame muziejuje įvyko prisiminimų vakaras "Stasys Yla: kūrėjas ir žmogus". Prisiminimais dalijosi profesorius Arvydas Žygas. Apie literatūrinę S. Ylos kūrybą kalbėjo filologijos mokslų daktarai Vytautas Kubilius ir Viktorija Daujotytė bei poetas Vaidotas Daunys. Skaitytojams patelkiamame literatūros profesorės Viktorijos Daujotytės pasisakymą.

Keli įspūdžio žodžiai apie Stasį Ylą ir jo eilėraščius

Pagauta šio vakaro nuotaikos, kalbėsiu ką kita, negu iš anksto norėjau pasakyti ribodamasi tik eilėraščiais. Klausydamasi Arvydo Žygo, supratau, kad jis jaučiasi Stasio Ylos mokiniys, per mokinį juntų ypatingą Mokytojo dvasią, išsiskaldžiusią, (bet neišsidalinusią) kasdieniškoje veikloje, filosofijoje ir eilėraščiuose. Taip, pasaulėžiūros skiria ir skirsto žmones. Kartais griežtai, net drastiškai. Kas tada jungia, kas turi jungti žmones - ir skaudžiais gyvenimo momentais, ir kasdienybėje? Auksčiau (ir pirmiau) skirtingų pasaulėžiūrų yra meilė, bendražmogiškumo principas ar pamatas. S. Ylos gyvenimo ideologija yra mylinčio, mokačio, vedančio žmogaus ideologija. Kaip tokia ji gali būti svarbi (net atraminė) ir kitokios pasaulėžiūros žmogui. Štai A. Žygas prisimena S. Ylos klausimą (išstartą ir neišstartą): kas tu esi? To klausiti - ypač vaiko - turi teisę tik mylintis mokytojas. Šitaip iš meilės paklaustas suklūsta ne tik vaikas. Suklūsta klekvienas žmogus, o nuo suklusimo prasideda jo kitimas, augimas, vidinis judėjimas. Asmenybės klausimas yra esminis klausimas. Kaip ir meilės.

"Sutryptame kely" išėjo 1947 metais. Tais pat metais išleista filosofinė-psichologinė S. Ylos studija "Meilė", "Meilė yra vidinė jėga, nes ji kyla iš pačios žmogaus dvasios gelmių", "Išskirtinos teisės šlame klausime niekas neturi, nes meilė yra bendra visiems žmonėms", - dvi šios studijos frazės, lyg ir išsakančios esmę. Meilė - dvasinė jėga, meilė bendra žmonėms, neišdalinta pasaulėžiūros groveliais.

Aš nesu rankose turėjusi S. Ylos maldaknygių,

*Paminklinis kryžius Stasio Ylos gimtinėje,
Luciūnų kaime.*

Jono JUNEVIČIAUS nuotrauka.

dar neskaičiau jo maldų, bet iš tos, kurlą girdėjau iš A. Žygo, suprantu, kad maldos ir eilėraščio žemė yra ta pati. Gillausia savo esme eilėraštis yra ar gali būti malda. V. Kubilius, kalbėdamas apie J. Ylivo-S. Ylos eilėraščius, pabrėžė, kad tai pirmiausia kaceto eilėraščiai, kaceto poezija. Tokia ir rinkinio paantraštė, nuoroda, kurios negali apeiti. A. Miškinis geriausiai lagerio ir tremties kūriniui taip pat davė žanrinę nuorodą - "psalmės". Nuorodą, sujungiančią su pirminiu šaltiniu - su karaliaus

Dovydo psalmėmis. Ilgaamžės jungtys. Kaceto patirtis, kaceto kūryba - unikali XX a. žmogaus patirtis. Ribinės žmogaus situacijos patirtis, kuri iš vaiko padaro suaugusį (kaip V. Kubiliaus užsimintos mergaitės P. Bliūdžiūtės lagerio eilėraščiuose, kurių vienas pavadintas "Malda"), o suaugusiam įduoda senelio lazda. Žmogus kalba visą laiką būdamas greta mirties. Jis rašo (gal tik mintyse) eilėraščių, nes kaip sakoma "Sutryptame kelyje" įžangos žodyje "kalbėti jis negalėjo, tylėti buvo per sunku". Ši kūryba yra tarp kalbėjimo ir tylos, tarp galėjimo ir negalėjimo. Tik labai stipri dvasia per baugų mirties zonos paviršių gali prasiveržti iki gyvenimo. Šalis, kurioje karaliauja meilė: tėvų namai, šventos Kūčios prie stalo, žolynų kvapas, žalumos pasiilgusios akys... Tokia kūryba pirmiausia yra dvasinis, moralinis aktas, o tik paskui - literatūra, kurios ji gali ir nepasiekti. Dvasios aktu liudijamas žmoniškumas, žmoniškumo kultūros išlikimas pačiomis ekstremaliausiomis aplinkybėmis.

Įdomus yra rinkinio kuklus, neeksponuotas paskyrimas draugams: pagerbti, prisiminti, padėkoti. Ne savęs, o kitų akcentavimas. Savęs susiejimas su kitais meilės pareiga - juk pagerbimas, prisiminimas, padėkojimas yra veiksmai, diktuojami meilės. Iš meilės lauko niekas niekur neišeina, jame lieka ir tie, kas jau "išėjo į amžiną laisvę". (Įdomu, kad po meilės kita S. Ylos

dėmesį sutelkusi žmoniškumo sąvoka ir bus laisvė).

Programinis rinkinio eilėraštis - to paties pavadinimo "Sutryptame kely".

Kaip smilgos pakely
sutryptos verkia dienos,
ir mintys lyg drugiai
mirties paunksmės plazda.

Labai lietuviškos vaizdinės šio eilėraščio atramos: smilgos pakely, šiaurės padangė, byrantis grūdas... Ilgesio metafora kaip ir liaudies dainose. Permatoma, nieko, kas slėptųsi, o nebūtų atsivėręs. Tokiai kūrybai labai svarbu rasti adekvačius vertinimo kriterijus. Juk maldos nevertiname pagal žodžių sąskambius. S. Ylos eilėraščiams reikia asmenybės, jos filosofijos konteksto. Naujo pajautimo, kokią vietą lyrinis eilėraštis (atodūsis, malda, monologo nuotrūpa) užima išbaigtuose, susistemintuose diskursuose (kokia, sakysime, yra A. Jasmanto eilėraščių vieta A. Maceinos filosofijos fone).

Mūsų (ir tų, kurie nuolat galvojame apie eilėraščius, poeziją) patirčiai atsiveria vis naujų dalykų. Labai svarbu yra visa tai, kas daroma Anykščių kultūrininkų: atverti, atvesti, sugrąžinti, bandyti telkti bendrakeleivius. Tiesos kelias yra nepabaigiamas. Ir jaučiu, kad už S. Ylos meilės ir laisvės stovi tiesa.

Viktorija DAUJOTYTĖ

Juozas YLUVIS (Kun. Stasys YLA)

Iš rinkinio "SUTRYPTAME KELY" (Kaceto poezija) 1947 m.

SUTRYPTAME KELY

Kaip smilgos pakely
sutryptos verkia dienos,
ir mintys lyg drugiai
mirties paunksmės plazda.

O ilgesy nemaldomas,
tu saulėtų namų vijokli,
kada padangėn šiaurės
grąžinsi mano vargą?

Smiltysna grūdas nenubirs
ir ašara - nevirs rasa,
o kraujas, rašomas veide,
išdžius šaltekšnio uogom.

Tvirtybės šaukiasi kažkas,
ties kartuvių kabliu...
ir nerimas lyg budelio balsu
neliauja šaukęs: Dieve!

KAMINAS

Kasryt, kai pakeli akis,
tik vieną bokštą vis regi;
ar saulėta ar dargana niūri -
tik ji, tik ji regi.

Pratįsta dūmų vėliava
juodu šešėliu pro tave,
ir krinta iš po jos mažl,
juodi žiedai veidan.

Pažįstami, savi žiedai - -

Ir Kazį, Zigmą pamatai,
išeinančius kažkur toli -

| laisvę, | namus dausų šaly - -

Kasryt, kai pakeli akis,

išaugantį | dangų ji regi;

ar saulėta ar dargana niūri -

savos eilės vis lauki ten, pro ji.

MOTINAI

Tai tavo vardą šaukė kiemas, miškas,
ir glostė veidą ir šiureno plaukus vėjas.

O lūpos svaigo mūsų lūpose, ir keitės viskas,
kaip dienos ašarų ir juoko, čia atėjus.

Istorija plati, kaip dirvos išvagotos,

o metal krls | ją lyg rudenio pageltę lapai.

Čiobrellų atminimo eis kažkas ieškot golgotoj,
ir akys seks žodžius, užrašomus ant kapo.

O kur gi tu, atšaukt mane norėjusi iš tollo?

Nepratari "sugrįžki dar", "pabūki su manimi!"

O motin, paskutinį kart ir aš pragystu broliam
sausoj smilčių dauboj sukruvinta širdim.

Tai tavo vardą dar vis šauks man miškas,

o pjūklas skambins, ir kvatosis vėjas.

Nužydo lūpos, veidas toks išblyškęs,

kaip dienos šios prie kapo priartėję.

NAKTIS

Argi ne sapnas buvo, o naktie, tada -

lyg amžių akys švietė žiburiai!

Praeitum tūkstančius kelių,

pralengkum tūkstančius bėglių

ir niekad nesakytum - pavargau, gana!

Klausysiu tavo pasakos -

naktų naktis, žiemos ir vasaras,

ir niekas man nedrįs užmerkt akių.

Naktie, ir nūn aš tavo atviras akis matau.

Sakyki vergui, vejamam laukais -

argi paklyst tavų skliautų erdvėj,

argi nukrls ir vėl žvaigždė,

ir tart reikės - gana! sudie, broiau!

Ir aš dar neseniai sakiau:

sugrįšiu pas tave - bus grįžulas ramus.

DE PROFUNDIS

prisipažįstu

O dienos baltos, tarsi vyšnios žydinčios,
o žodžiai pašvęsti lyg seno šventraščio -
nespėjau užrašyti; nuėjot praeitin!

O Viešpatie, nerūstauki ant lūpų tylinčių,
neradęs meilės trupinio nei gailėsčio,
nei rankų, tiesiamų šviesion viltin.

Lyg vandenys šaltinio - akys tyros kūdikių,
nežvelkit | manel

O žvaigždės, nemigo naktįje budinčios,
nežvelkit | manel

Iš iščių motinos lyg krikšto rūbą gautą
pardaviau ašai.

Iš tėvo rankų perimtą, tartum palaiminimą, kryžių
išmečiau ašai..

O Dieve, pagailėkl mane ir mano tautą
nuplakt kaip kūdikį nūn pasiryžęs.

išsipildė

Tiek pėdsakų ir tiek ženklų praėjo lyg procesijoje -
neaprašytų raštuos, Sibilos neatspėtų!
Išliejo angelas visas taures, kaip paskutinio teismo
dieną,

Ir liko žemės neapartos, dirvos neapsėtos.

Griaustini, žaibe, audros - jūs dangaus galybės! -
sujudote lyg skaldančio atomo palydėti.

Sukilot vandenys, ugnie, išsiveržei virš žemės,
suvirtot mūrai - šimtmečių visų didybe!

o aš lunatiko žvilgsniu seku, kaip visa ima | mane
artėti.

Išbunda paukštis - balsas gyvasties lyg sąžinės,

Ir perskrodžia viršūnes girlos snaudžiančios.

Pasikella sparnų sparnal... tolyn nuo lizdo močios,

| vandenys miglom dengtus - tolyn tolyn | nežinią.

Kaip brolio krauju suteptieji, kur akys neša

klyskitel!

Kaip tėvas, užu nuodėmę pardavęs kūdikius ir

žmoną,

kaip siela prakeikta po atklon] - -

keliaukit, kryžlavokitės, praeinančiųjų tyrais

pėdas išbučiuokite, o žemės savo akimis
nebeišvyskit!

Petras Tarasenska apie rajo piliakalnius

Besidomintiems Lietuvos senąja istorija Petro Tarasenos (1892-1961) vardas ir atlikti darbai gerai žinomi. Šiemet šimtąsios jo gimimo metinės. Tarybiniais laikais skirtingai nuo daugelio kitų, užsiiminėjančių panašia veikla, jis nebuvo užmirštas. P. Tarasenos knygas vaikystėje daugelis esame skaitę. Ne vieną jos pastūmėjo giliau susidomėti istorija bei archeologija. Archeologinė P. Tarasenos veikla visuomenei mažiau žinoma, daugiausia tik iš jo knygų. Gi didžioji dalis P. Tarasenos surinktos archeologinės medžiagos nepaskelbta. Rankraštyje liko Aukštaitijos piliakalnių tyrinėjimo rezultatai pačių piliakalnių aprašymai, apmatavimai, fotonuotraukos. P. Tarasenska svajojo apie knygas, skirtas Lietuvos piliakalniams, tačiau jų parašyti nespėjo. Viena šių knygų - "Aukštaitijos piliakalniai". Ji liko nebaigta. Tai knyga - sąvadas, susidedanti iš apibendrintos regiono piliakalnių charakteristikos bei atskirų piliakalnių aprašymų ir iliustracijų. Gimęs ir augęs Aukštaitijoje P. Tarasenska susidomėjo šio krašto piliakalniais, čia nuolat lankydavosi, rinkdamas medžiagą apie senovės paminklus. Šiandien didžiulę reikšmę turi trečiame - penktame dešimtmeciuose jo padaryti piliakalnių aprašymai. Nors prabėgo palyginti nedaug laiko, dabar sunku šiuos piliakalnius atpažinti. Neprižiūrėti jie paskendo krūmuose, kultūrinius sluoksnius suardė arimai, išmirė žmonės, žinoję legendas ir padavimus apie juos. P. Tarasenska nespėjo išžvalgyti visos Aukštaitijos. Dabartiniame Anykščių rajone jis tuomet tyrinėjo kelis žymesnius piliakalnius ir juos aprašė. Toliau publikuojami tekstai yra tik dalelytė didžiulės medžiagos, kurią paliko ateities kartoms šis nenuilstantis Lietuvos senovės tyrinėtojas. Skaitydami tas eilutes, nejučiomis susimąstome - juk prieš pusšimtį metų irgi turbūt atrodė, kad P. Tarasenska, aprašinėjo paprasčiausius dalykus, kurie nei kam rūpėjo, nei gali pasikeisti ar išvis išnykti. Pateikiame keletą P. Tarasenos piliakalnių aprašų.

Gintautas ZABIELA

Butelių km. piliakalnis, buv. Kurklių vls. Ukmergės ap.

Butelių vk. piliakalnis yra į dešinę nuo Kurklių mst. - Kurklių dv. kelio buv. pil. Karolio Pūkio lauke. Piliakalnis įrengtas šiauriniame aukštumos gale ir trimis 3-4 m aukščio pylimais yra atkirstas nuo kitos aukštumos dalies. Piliakalnio viršūnė kartu su pylimais turi apie 100 m. ilgio. Pylimais atskirta aikštelė turi 50 m ilgio ir 15-20 m pločio. Piliakalnio aikštelė nėra lygi, o yra nedideliais įdubimais ir grioviais išraižyta. Rytinis ir vakarinis šlaitai yra gana statūs, turi apie 15 m. aukščio. Šiaurinis šlaitas yra nuolaidus. Visas piliakalnis yra apaugęs pušaitėmis ir kadugiais.

Piliakalnio viršūnėje, prie trečiojo pylimo rytiniame

šlaite ir kai kur viršuje pastebimi kultūrinio sluoksnio pėdsakai. Jį sudaro juodos spalvos su pelenų ir anglies priemaiša žemė. Kai kur atrandami nuo ugnies sutrupėjusių akmenų gabaliukai. Panašus kultūrinis sluoksnis pastebimas dirbamame lauke į šiaurės rytus nuo piliakalnio 0,5 ha plote.

Apie piliakalnį pasakojama, kad jį supylusi švedų kariuomenė, kuri toje vietoje sumušė rusų kariuomenę. (MAB. F. 235-49. P. 2.)

Jasiškių vk. piliakalnis, Skiemonių vls.

Jasiškių vk. piliakalnis, vad. Švedkalniu, yra prie Skiemonių-Smultiškių vieškelio 7-me km. prie paties vk. savininko pil. V. Zakarkos sodybos.

Piliakalnį sudaro atskira, pelkėtomis pievomis apsupta kalva. Tik toliau į šiaurę yra kelios kitos kalvos. Piliakalniui įrengti kalvos viršūnė buvo nulyginta, nulyginti buvo kalvos šlaitai viršūtinėje dalyje ir 3 m žemiau viršūnės įrengta 5-8 m pločio pakopa. Ovalinė piliakalnio aikštelė turi 26x22 m ploto. Piliakalnis turi apie 10 m aukščio. Vakarinėje kiek platesnėje pakopos dalyje yra apie 0,5 m aukščio pylimo pėdsakai.

Piliakalnio aikštelėje natūrali smėlinga dirva. Tik šiaurės vakarinėje pakopos dalyje pastebėta iki 40 cm gylio maišyta tamsios spalvos dirva.

Pasakojama, kad piliakalnį švedai kepurėmis

supylė.

(MAB F. 235-95. P. 3.)

Šeimyniškėlių "Vorutos" piliakalnis Anykščių vls.

Piliakalnis yra 2 km į šiaurę nuo Anykščių m., 0,5 km į vakarus nuo Anykščių-Debeikių vieškelio prie pat valst. Grimašausko vienkiemio.

Piliakalnis įtaisytas ant siauro Šventosios pakrantės aukštumos kyšulio, esančio tarp dviejų 100-150 m pločio daubų. Seniau daubomis bėgo nedideli upeliai. Šiaurinėje dauboje tekėjo Vorelis, o pietinėje Vorupis.

Piliakalniui įtaisyti panaudota vidurinė kyšulio dalis - iš rytų pusės ji atskiria 30 m pločio ir 10 m gylio perkasos, o iš vakarų atskiria 40 m pločio ir 15 m gylio perkasos. Atskirtoje kyšulio dalyje yra ovalinė piliakalnio aikštelė 130 m ilgio ir 50 m pločio pietrytiniame gale ir 30 m šiaurės vakariniame gale ir užima virš 6000 kv. m plotą. Pietrytiniame piliakalnio aikštelės gale yra 6 m aukščio pylimas, o šiaurės vakariniame gale 3 m aukščio. Piliakalnio aikštelė turi apie 0,5 ha plotą. Piliakalnio šlaitai turi 17 m aukščio, o iki rytinio pylimo viršūnės 23 m aukščio. Šlaitai statūs ir vietomis turi 45-50° kritimo.

Piliakalnio aikštelėje pastebima deginto molio trupinių, o vietomis tamsesnės spalvos su pelenais ir smulkiais anglies trupiniais kultūrinio sluoksnio likučiai.

Be stačių šlaitų, perkasų ir pylimų piliakalnio įstiprinimui buvo panaudotas daubomis tekėjęs vanduo. Tam reikalui Vorupio dauboje, kiek žemiau perkaso yra supilta 4 m aukščio užtvanka. Ši užtvanka dar yra gerai užsilikusi tik vidury yra pavasario vandens išplauta. Šiaurinėje Vorelio dauboje, žemiau vakarinio perkaso irgi matyti buvusios užtvankos pėdsakai.

Įvažiavimas į pilį buvo įtaisytas per Vorelį priešais rytinę perkasą. Čia dešiniajame Vorelio krante yra aiškus 3 m aukščio tilto pylimas. Pil. J. Grimašauskas kasė per tą pylimą kelią ir aptiko žemėje kelių ažuolinių

stulpų liekanas.

Sprendžiant iš konstrukcijos šį piliakalnį galima skirti IX-XIII a.

Savo padėtimi, išvaizda ir įvairiais gynomosi įtaisymais Šeimyniškėlių piliakalnis yra vienas iš gražiausių ir įdomiausių Lietuvos piliakalnių.

Prof. E. Volterio nuomone Šeimyniškėlių piliakalnyje buvusi Mindaugo laikų pilis Voruta, kurioje jis, kaip pažymi rusų Ipatjevo metraštis, 1249-1250 m. apsigynė nuo Vykinto, Tautvilo ir jų sąjungininkų. (Prof. E. Volteris. Kur reikėtų ieškoti Mindaugo sostinės? / Židinys. 1935. Nr. 11).

Vorutos pilies buvimo vietos klausimas daugelį istorikų įdomavo ir jos ieškojimo klausimu net ištisa literatūra jau yra susidariusi. Tačiau ir dabar dar šis klausimas galutinai nėra išspręstas ir Šeimyniškėlių piliakalnį galima kol kas laikyti tik spėjama Vorutos pilies vieta.

Šalia piliakalnio "kapanicos" lauke yra V-XIII a. senkapis, tyrinėtas dr. J. Basanavičiaus.

(MAB. F. 235-303. P. 2-3.)

Vargulių km. piliakalnis. Buv. Balninkų vls. Ukmergės apskr.

Vargulių kaimo piliakalnis yra vakariniame Baldonės ežero krante ant kranto aukštumos krašto. Iš šiaurės piliakalnį supa dauba. Iš pietų pusės dirbamas laukas.

Piliakalnį sudaro 7 m aukščio kūgio pavidalo kalva. Apvali piliakalnio viršūnė turi 20x12 m ploto. Nuo ežero pusės piliakalnis turi 25 m aukščio. Piliakalnio šlaitai yra statūs ir turi 50-60° kritimo.

Piliakalnis yra labai apgadintas žemės kasinėjimais. Prastose vietose iki 1,5 m gylio matyti smėlingoje žemėje smulkūs anglies trupiniai.

Piliakalnyje buvo randama geležinių daiktų: kirvukų, peilių, geležies lydinių ir rūdų gabalų.

Apie piliakalnį pasakojama, kad jame švedai yra užpylę kalną.

(MAB. F. 235-333. P. 2.)

Jasiškio (Baltušavos) piliakalnis 1936 m.

PUBLIKUOJAMI rašytojos Bronės Buivydaitės (1895-1984) dienoraščio įrašai apima 1950-1959 metų atkarpą. Tai galbūt sunkiausias jos gyvenimo laikotarpis, kai prievarta buvo išblaškyta šeima, persekiojo baimė dėl represijų, o buitinės sąlygos kūrybai nebuvo palankios. Po karo ir pokario išgyvenimų Buivydaitė kelerius metus juto nervinio sukrėtimo pasekmes - sunkiai vaikščiojo, negalėjo dirbti.

Vyrą istoriką Juozą Mičiulį areštavus ir įkalinus lageryje, Bronė Buivydaitė, bijodama teroro, 1948 metų pradžioje slapta grįžo į Anykščius iš paskutinės mokytojos vietos Alytuje. Glaudėsi pas pažįstamus, viešai nesirodydama, kol prisiregistravo ir apsigyveno senuosiuose šeimos namuose pas mamą. Šalia visą laiką beveik fiziškai jautė į "kitą gyvenimą" iš šio namelio išėjusius artimuosius, laiškeliais šnekėdavosi sus seseria Stepute Kanadoje. Gindamasi nuo skurdo, dirbo daržą ir pardavinėjo jo vaisius: "...mama kentėjo dėl mano vargo, kai su daržovių pundeliais eidavau į turgų, ar su uogų krepšeliu į stotį ir, traukiniui atėjus, vaikščiodavau po vagonus pardavinėdama".

Gyvenimas gamtos, senųjų lietuviškų švenčių ritmu, fizinis darbas grąžino sveikatą ir dvasios pusiausvyrą. Vėl atsivėrė kūrybos versmė. 1959 m. lapkritį įrašytas paskutinis šio gyvenimo etapo dienoraščio įrašas. Tuo metu Buivydaitė jau buvo pradėjusi rašyti atsiminimus. Sąlygiškai pavadintas "poetiškuoju", šis dienoraštis išaugo į giedriųjų vaikystės dienų atsiminimų knygą "Pro vaikystės langą".

Alma AMBRAŠKAITĖ

RAŠYTOJOS DIENORAŠTIS

/1950, gruodžio 25/

Lyja.

Radijo bangomis buvau Australijoje, N. Zelandijoje ir... Johanesburge - ten fermeriai švenčia Kalėdas karštai saulei kepinant, atviram ore... girdisi muzika, kalbos... Ar mano tėvelis girdi? Ne! Jau jo kaukeliai baigia sudūlėti, gal ir kapo / vieta/ išbluko... ir kitas lavonas jį užgulė... o gal palmė išaugo ant jo kapo ir jam šlama apie tolimą Tėvynę... apie speiguotą vakarą - kai, pirmai žvaigždėlei užtekėjus, sėsdavo su savo šeima už balto stalo... ir su mumis juokaudamas irgi traukdavo iš po staltiesės šiaudelį ir žiūrėdavo ar ilgas... Neilgas jis buvo - tik 40 metų...

/gruodžio 28, 14 val./

Prasiveržė saulės spindulys, ir šviesi juosta nutįso skersai stalą, ir sužibėjo pelėdos akis, užgauta spindulio... o knygų nugarėlės tarsi atgijo. Norėčiau rašyti. Dažnai norisi rašyti, bet kažkoks juodas kalnas temdo man kūrybinį pasaulį... "Negaliu, negaliu" - kažkas šnabžda viduje; ir tokia esu silpna

savo bejėgiškume, kaip kūdikis besimokąs vaikščioti... Bet kūdikis kasdien stiprėja, o mano jėgos greit pradės kasdien silpnėti... ir norėtusi mažiausia šimtą metų gyventi ir būti pajėgia... ir daug daug pavasarių dar norėčiau sutikti ir pajusti tą galingą gamtos atbudimą. Ir dabar štai jau viena minute diena ilgesnė... ir man linksmiau.

/gruodžio 30/

Įdomų sapną šianakt sapnavau. Vis žmonės žmonės... aš stoviu prie prarajos ant pat kraščiuko, o už manęs kažkokios mašinos, fabrikai, ir staiga krantas yra ir viskas krinta į bedugnę, tamsią, gilia... o aš suspėju nušokti už prarajos ant žemės... bet staiga matau, kad visa žemė kilnojasi, plyšta gabalais ir tie gabalai lyg bangos supasi, šaukiuos pagalbos - ir pavyksta nubėgti nuo tos besikilnojančios žemės...

/1951, sausio 1/

Apsiniaukę. Truputį šąla. Su p. K. sutikau Naujus Metus. Ką jie atneš - nespėliuju. Manau, kad būtų gerai, jei nebūtų blogesni už praeitį, nors, žinoma, iš visos širdies trokštu geres-

nių, ypač sveikatos atžvilgiu. Keista, kad žmogus taip prisirišęs prie žemės, nors žino, kad vis tiek reikės išeiti nori ar nenori. Matyt, materija materiją traukia - ir sunku įsisąmoninti (bet krikščionys taip turėtų galvoti), kad savo artimus žmones tik palydime į kitą gyvenimą - o ne visai atsiskiriame... ir kad ten bus geriau, kaip čia... bet sunku įsivaizduoti aną gyvenimą. Aš labai nemėgstu žiemos ir bijau šalčio, tai mane baugina, kad ten bus šalta - nes erdvėje juo aukščiau, juo šalčiau... ir pati iš to šypsai - juk nebeturėsiu kūno, tai kam gi bus šalta? Ir mirti nenoriu žiemą... ir duobėj atrodo bus šalta... Vaikiškas galvojimas!

/sausio 4/

Sninga ir pusto. Šaltis nedidelis.

Šianakt sapnavau savo mirusią seserį Aliutę - abi kažkur važiuojame, lyg į Kauną. Pirkom bilietą, sėdom į traukinį, bet neišvažiuojame... Gal dėl to sapnavau, kad dažnai gulėdama vakare, kai mama miega ar šiaip tyliai guli, galvoju ir matau savo mirusiuosius. Kartais matau, lyg jie visi sėdėtų už stalo - šone - sesuo, gale stalo - tėvelis, o kitam šone - senelė. Jie visi sėdi ir tyli. Ir keista man darosi, bet aš jų nebijau. Ir galvoju, kad štai, šitame kambary jie vaikščiojo... kalbėjo... iš šio kambario išlydėjome į Afriką tėvelį, su kuriuo nebeteko pasimatyti... išlydėjome seserį į amžiną poilsį... Ir taip kartais norisi juos gyvus pamatyti ir iki ašarų graudu...

/sausio 5/

Gražus oras, nešalta, vėjas pietų.

Po pietų apie 17 val. išėjau pasivaikščioti. Nuėjau iki kapinių ir aplankiau man brangų kapą.

Prietema, visi kapai apdengti baltu švairiu sniegu. Pušys ramiai ošia, bet nejauku ir liūdniau negu vasarą. Tas šaltis ir gamtos sustingimas atitinka kapinių būklę... ir ten apačioje - sustingimas ir trūnijimas lėtas, nepalijaujamas. Čia guli tie, kurie jau niekados į šį pasaulį negrįš. Ir liūdna liūdna, ilgu ilgu... Ir kažkodėl pagalvojau, kad gera, jei kas kapą aplanko... jei yra savųjų... nors protingai galvojant - juk jiems vis tiek...

Skaitau "Margį" ir mane ima noras rašyti - kurti, bet... neturiu tinkamų aplinkybių ir dienos eina be naudos... O gal dar kada rašysiu... kai pasveiksiu...

/sausio 7/

Giedras oras, truputį šąla.

Vėl grįžta dienos į pavasarį.

/sausio 14/

Lyja. Naktį buvo giedra - pilnas dangus žvaigždžių ir mėnulis.

Mama geresnė.

/.../

Vakar vakare ilgai skaičiau. Šiandien diena be naudos praėjo, kaip ir daugelis. Tvarkyčiau savo "senienas" - bet negaliu gauti tų žurnalų, kur kas buvo spausdinta. Vis rūpi "Žvilgę" rašyti - jau 1 paveikslą turiu, bet kaip trūksta žinių iš mūsų praeities - nei senosios kalbos, nei papročių - visa praėjo be pėdsako, taip, kaip ta Vytauto užkariautoji valstybė...

/sausio 17/

Šąla, bet apsiniau.

Atrodo, kad juodi debesys supa visą pasaulį - ir jie pritinkę kraujo ir ugnies.

/sausio 24/

-21°C. Apsiniau.

Medžiai balti, šarmoti - gražūs.

Langai gėlėmis išrašyti.

/sausio 27/

Giedra. -25°C.

Netikėtai perskaičiau knygoje "50 metų - senatvė". Ir taip keista pasidarė, kad aš jau senatvėje gyvenu. Argi? Ir taip gaila, baisiai gaila praėjusio gyvenimo. Rodos, nebeatsimenu

nei išgyventų vargų, rūpesčių - visa buvo gražu ir įdomu...

Bet jėgų dar daug jaučiu. Dar galiu ir džiaugtis, ir nerimauti, ir jaudintis, ir domėtis... Tik gyvenimas šiuo kartu kažkaip greta manęs eina. Bet manau, dar kada įeisiu į vėžes - o noro gyventi dar yra.

/sausio 28/

-15°C. Truputį apsiniau. Šaltas rytų vėjas. Vakare -5°C.

Taip gera, kad šandien buvo sekmadienis ir bent porai valandų likau viena (Mama išėjo į bažnyčią). Kai lieku viena, tai atsiliū - nes be galo nusibosta būti viename kambary trise. Taip mėgstu vienvietę. Kažkaip jaučiuos laisvai ir gerai.

/sausio 29/

Giedra. -10°C. Nešalta. Saulės spinduliai, rodos, apie pavasarį jau kalba. Ir širdy linksmiau... tik labai bus liūdna, jei dėl ligos pavasarį negalėsiu į lauką išeiti.

/vasario 6/

Iki šiol tebešąla. Kasdien po -10°C, -15°C. Apsiniau.

Tik ką pasiuvau 2 antklodes - pirštai, mano vargšai piršteliai, kaip ugnyje dega - subadyti.

/.../

/vasario 8/

+1°C. Apsiniau.

Kai ilgai vakarais guli ir neužmiegu - kaip gyvi paveikslai stoja kūdikystės išgyvenimai - kokie mieli, kokie gražūs, kokie malonūs!

/vasario 13/

Apsiniau. Sninga.

"Nėra žmogui aštresnės kančios, kaip jo širdies nebylumas" (Gorkis).

Dabar mano širdis jaučia, ypač aštriai, tą nebylumą... Tiek daug minčių, norų - kaip kalėjime uždaryta. O gyvenimas teka pro šalį, čia šaipydamsis, čia grūmodamas, čia atverdamas tokias bedugnes, į kurias pažiūrėjus, svaigsta galva... ir sutrupa norai ir mintys, kaip ledo žvakės, užgavus lazda...

Jau treji metai suėjo, kaip sergu... Vis daktarai duoda vilties - vis tikiuos. O laikas bėga ir neša tas mano vargšes, paskutines mano gyvenimo dienas, gal jau neilgai /.../.

Pavargo širdis nuo tylos... Apsunko kelias.

/vasario 14/

-5°C. Apsiniau.

"Norint sunaikinti kančią, reikia sunaikinti troškimus" (Gorkis).

Bet... netrokšti, tai juk būti gyvam mirusiam. Man gyvenimas kartais atrodo lyg koks milžiniškas, kaip kalnas, juodas šuo - taip greitai bėga... bet vis vietoje ir vietoje.

/vasario 15/

-11°C. Giedra. Saulė tiesiai žiūri į langą. Jau kasdien aukščiau ir aukščiau kyla. O ateitis tokia pat nepermanoma mįslė, kaip vakar, taip šandien.

/vasario 24/

0°C. Apsiniau be kritulių.

Kažkas lyg neramu širdy. Nežinau, ar fiziškai per daug pavargau - ar nujautimas ko negero.

Ateinantį trečiadienį jau puslaugavėnis. Amarilis jau sukrovė žiedus, ir vienas žiedas jau šlepiasi, rodo pavasarį. Ir mano nuotaika (kaip dažniausiai man esti pavasarėjant) kyla ir norisi gyventi gyventi kokį 1000 metų. Ir, atrodo, niekados neatsibostų, kaip neatsibosta gamtai kartotis. Tik, žinoma, kad sveikatos turėčiau nors tiek, kiek dabar.

Išsigiedrino ir dar linksmiau pasidarė.

/kovo 2/

-12°C. Giedra. Danguje nė debesėlio. Prieš saulę nuo stogo laša.

Neturiu laiko, geriau - nuotaikos, susikaupti ir ką nors padirbėti. Trupa dienos ir bėga amžinybėn be naudos. Ir, anot

duo tas gyvenimas išteka, nors kaip stengiuos suglausti pirštus. Norisi rašyti. Nors kokią novelę, jei ne kitų džiaugsmui, tai nors sau pačiai pasitikinti, kad dar galiu, dar ne visai sutingo protas ir apmirė jausmai. Bet gal ir dėlto negaliu rašyti, kad amžinai ne viena. Ak, kada galėsiu savo nuosavą kambarį turėti!

Ateis diena saulėta,
kaip vaiko šypsena...

Štai, ir nutrūko "poezija".

/kovo 17/

Rytą -15°C. Giedra. Dieną prieš saulę nuo stogų laša.

/kovo 18/

-7°C. Apsiniaukę. Smulkus sniegas. Verbų sekmadienis.

/kovo 21/

-2°C. Kartais snyguriuoja.

Didysis trečiadienis. Vaikiški atsiminimai skverbiasi į min-tis. Jau nuo šios dienos prasidėdavo Velykų laukimas. Trečia-dienio vakarą į bažnyčią - "judošiaus" muštų. Labai gailė-davaus, kad nesu berniukas ir negaliu su lazda daužyti lentą. O saulutė jau pavasariškai šviečia.

/kovo 25/

Velykos. +4°C. Pusiau apsiniaukę be kritulių. Tuščia širdis, tuščios mintys, tuščias protas. Kada gi galėsiu susikaupti.

/balandžio 1/

+4°C. Apsiniaukę be kritulių. Popiet rūkas. Ėjau pas Ž.X Šventoji didingai plaukia, kur-ne-kur dar lytis praeina, var-taliodamosios vandenį ar užkliūdamos tilto polių. Ore justis pavasaris. Jo sodne jau švilpauja varnėnas - taip dar nedrąsiai. Sako, jau senokai atskridusios pempės. Girdėjau užvakar pirmąkart vyturėlį.

/balandžio 3/

+5°C. Giedra.

Pritvino saulės žemė,
Pritvino kambarys,
O man likimas piktas
Štai užtrenkė duris...

Pro stiklą saulė siekia -
Ji nori pabučiuot,
Už lango paukščiai suokia...
Širdis - raudot, dejuot:

- Saulute, tavo lūpos
Per šaltos dėl manęs...
Paukšteliai, jūs dainelių
Čia ausys negirdės...

Vakare smarkiai žaibavo. Pietų vėjas, šilta.

/balandžio 4/

Šilta. Apsiniaukę ne visiškai. Be kritulių.

Mėgstu vartyti knygas su paveikslais. Kur tik randu žmo-nių, tuoj kyla mintis: kur jie dabar? Ar bėra bent vienas gyvas? Ir taip skurdžiai jaučiuos šitame bėgančio laiko sruvenime. Pavasaris, vasara, ruduo, žiema... Ir vėl, ir vėl... o dienos nebegrįžta ir kūnas sensta menkėja. Vakar pažiūrėjau į veidrodį (ką labai retai darau) ir krito į akis - paplonėjusios lūpos... Jau, vadinasi, kūnas ima vysti...

Upelis baisiai patvinęs užia. Vaikai šokinėja su pagaliais rankose, palydėdami kurį plaukiantį lentgalį, pagalį... ir mano akyse šmėsteli vaizdas - save matau tokią pat šokinėjančią su pagaliu rankoje ir savo draugę... (kuri dabar storoka, aptin-gusi moteriškė) - ir taip graudu, graudu...

/liepos 5/

Iškrito mano šis sąsiuvinis, ėmiau skaitinėti, gana įdomu. Tai reikia ir toliau rašyti.

Šiandie šaltoka - juodi debesys, kaip dūmai, lekia iš vakarų - tokie nukarę, pilvoti ir pilia lietų, nors žemė jo ir nereikalauja. Rinkau braškes, ryt žadu nešti parduoti. Pasidariau "kupčius". Jau pardaviau už 68 rublius - ir nusipirkau perke-

Xžukauską.

linę suknelę.

Buvau stoty su uogomis. Pardaviau už 14 rublių.

/gruodžio 11/

-2°C.

Pirma diena žiemos. Visur balta balta - ir žemė, ir medžiai, ir tvorų kuolai kiekvienas baltutėlį kepurę užsimovęs.

Oras tylus.

Ar pasimatysime?

Šiandie tokios mintys kvaršina galvą.

Dabar kol kas vakarais esu viena. Mama nueina gultų, o aš sėdžiu, galvoju. Labai negera, kad elektra silpna, negaliu rašyti.

/gruodžio 12/

-5°C. Giedra, truputį pasnigta.

P. Antanas išvažiavo. O jei ir nebūtų išvažiavęs, vis tiek išeitų - savo namus baigia įrengti. Priėmiau kitą "kvarirantą", bet, rodos, kad neateis. Jei neateis - ir gerai, ir negerai. Nege-rai - neturiu iš kur pinigų užsidirbti, gerai - vakarais pabūsiu viena ir nėra to suvaržymo, o tai su svetimu viename kam-baryje. Be to, rūkantis.

Išmokau negalvoti apie ateitį, o plaukti pasroviui, šiek tiek tik sraunesnėse vietose paiirkluodama. O kur nuvyksiu? Nei žinau, nei galiu žinoti.

Laukiu dienų ilgėjant, dabar jos tokios trumpos. Ak, pa-vasaris, tas mielas pavasaris nebe už kalnų. Vėl sėsiu, sodin-siu, laistysiu, džiaugsiuos vaisiais. Jau iš anksto galvoju, ką kur reikės sodinti.

/gruodžio 30/

Priešpaskutinė senųjų metų diena. Ramus vakaras. Mama guli, nuomininkas išėjo, tik laikrodžio paskutinės minutes tiksi. Oras - pagėlo. Turguj sušalau - užgėlė rankas.

/1952, sausio 1/

Oras gražus, truputį pašalę, bet sniego nėra ir atrodo lyg būtų vėlyvas ruduo, bet ne sausas.

Ir vėl Nauji Metai. Ką jie atneš?

Buvau pas Šilinskus - atlankiau ir man brangias mirusias. Kapai tušti, tylūs.

Grįžtant palydėjo Danutė ir kalbėjomės apie mokytojos darbą. Aš prisiminiau savo pirmuosius mokytojavimo metus - ir man pasidarė liūdna, taip aš nebuvau pasiruošęs tam dar-bui, kiek turėjau nemalonomų ir vis ne dėl blogos valios, bet dėl nežinojimo; ir nebuvo kas padeda ir pamoko. Na, bet visa praėjo. Šiandie neturiu nuotaikos rašyti; nors pasiėmiau "Šviesutę" - jau ėmiausi pertvarkyti.

/sausio 15/

Truputį pašalę. Kur-ne-kur lopelis sniego. Oras kaip prieš Velykas.

Vakar gavau mylimą mylimą laišką. Reikės parašyti. Jei žodžiai tiksliai galėtų išreikšti jausmą, tai kiekvienas jų šauktų, ilgesį šauktų.

/vasario 17/

Sniego, sniego - ir dar vis sninga. Gražu būtų žiūrėti, jei nereikėtų eiti į turgų - ir šaligatvį valyti...

Nuotaika, kaip optimisto, neblogo. Vis po truputį taisau - dirbinėju.

/vasario 18/

Ir dar vis sninga ir sninga. Šaltis labai menkas. Gražu kaip pasakoje.

/vasario 21/

0°C. Apsiniaukę. Iš ryto saulė puikiai patekėjo. Šiaip gyvenime nieko naujo. Pasiuvau antklodę - labai skauda nugarą nuo pasilenkimo. Tvarkau "Šviesutę".

/vasario 26/

0°C diena. Naktį truputį šalo. Užgavėnės. Ėjau pasi-vaikščioti - puikus oras. Išėjus iš miesto taip gražu - visi kal-neliai tokie švarūs, balti balti - tik miškeliai aplink žaliuoja. Kelias išvažinėtas, saulė šviečia - tik eiti ir eiti. Nuėjau iki Š., pailsėjau ir vėl grįžau.

Iš neskelbtų rankraščių

Kudirkos, gal neliks žymės, kad "žmogumi buvęs".

/kovo 3/

-22°C. Giedra. Pilnas kambarys saulės. Dangus toks skaidriai mėlynas.

/kovo 6/

-5°C. Apsiniaukę. Be kritulių.

"Mortenas Raudonasis" - įdomi knyga, taip mokėta puikiai sučiupti gyvenimą, o aš, kai rašau, man lyg pro pirštus van/

kovo 1/

-5°C. Sninga.

Apie naujus metus prisiraščiau rūtų puokštelę - taip nebuvo žiemos. O dabar, bestovėdama vandeny, viena rūtelė ėmė sprogti.

Šiandie baigiau skaityti Balzaką. /.../ Skaičiau, kad Balzakas tiesiog iš gyvenimo rinko medžiagą, visur lankydamasis, knisinėdamasis. Reikėtų ir man daugiau susidurti su gyvenimu. Perdaug esu užsidarius ir nemėgstu draugijų. Reikėtų įžvelgti į gilumą žmonių santykių. O šiaip kažkaip stoviu šaly gyvenimo.

Žemėlapy toksai pasaulis mažas,

O ilgesy toksai platus ir begalinis...

/kovo 3/

-7°C. Giedra.

Skaitytu liseną. Tik mėgstas galvoti žmogus gali jį skaityti. Kas eilutė - gili paslėpta mintis. Mane jis žavi.

/kovo 7/

-22°C. Dieną -3, -8°C. Giedra. Saulė tiesiai šviečia į akis, ir nuo stogų laša, bet vėjas šiaurys. Kaip malonu sėdėti saulėje, kuri jau pavasarį mena.

/kovo 17/

-5°C. Vėjuota, giedra.

Perskaičiau Heinės "Šiaurės jūrą". Puikus dalykas. Ir man norėtusi taip gražiai mokėti rašyti. Bet užvertus knygą tokia mintis kilo: ne visi gi gali titanais būti

Negali gi visi titanais būti,

Nei visos gėlės milžinų galvom.

Reikia mylėti ir žiedą mažutį -

Jis atsparesnis šalnom ankstyvovom...

Norėjau ta tema parašyti eilėrašį, bet kol kas dar neina - taip tų palankių sąlygų neturiu: štai, reikia eiti pietų virti, o ne svajoti - galvoti. Kaip įvairus pasaulis, taip įvairūs ir kūrėjai: vieni iškyla kaip milžiniškos statulos, kurių galvos padėbese rymo ir jas visa žmonija mato ir gerbia... ar net savotiškai garbina... Kiti - mažesni (bet tiems skaityti ir suprasti nereikia tarptautinio žodyno, nei ypatingo pasiruošimo, bent gimnaziją išeiti) - tai talentai - jais žavisi vidurinis luomas, treti - dainuoja kaip paukšteliai - gamtos garsais - ir tuos supranta ir visi vargšai, kurie kartais nei paskaityti nemoka... Ir visi reikalingi... tai ir man nėra ko nusiminti, kad padangių neremsiu savo galva... bet kuklius širdies troškimus ir kukliuose paveikluose jausiu - ir kartais kas paskaitęs kurį eilėrašį gal pasakys: "o vis dėlto gražu" - Ir neveltui būsiu mindžiusi šią juodą žemę.

/kovo 18/

Naktį -17°C. Dieną -6°C. Giedra.

Pabaigiau tvarkyti "Šviesutę" ir padėjau - tegu susistovi.

/balandžio 26/

Pasodinau svogūnus.

Dienos labai gražios, šiltos ir sausos. Kasdien po +20°C.

Šiandie labai jaučiuos išvargus - avietyną išvaliau ir patrėšiau.

/balandžio 27/

Puiki šilta diena. Po pietų buvo perkūnija ir gražiai palijo.

Rudenį pasėtos morkos jau dygsta.

Pasėti svogūnai 23 d. - jau dygsta. Ir agurkai irgi dygsta.

/gegužės 2/

Papūtė šaltas vakarų vėjas, ir oras atšalo. Jau malonu sėdėti kambary. Šiandie gerokai pavargau - kol sutvarkiau žemę bulvėms sodinti. Ir pasodinau bulves.

/gegužės 8/

Pučia šiaurės vėjas, ir oras atšalo. Jau malonu sėdėti kambary. Po bulvių sodinimo jaučiu visą kūną - maudžia sąnarius - ir lyg sumušta jaučiuosi.

/gegužės 14/

Oras atšalo. Smarkus vakarų vėjas. Žydi sodai, ir alyvos rengiasi žydėti.

/gegužės 19/

Ateina rytą mama, sako: "Sninga". Aš tuoj šokau iš lovos. Visur balta ir taip sninga, net baisu. Kaip mano agurkai? Nukasiau sniegą nuo dėžučių, kurios dar be to, apdengtos stiklais - ir apdengiau skudurais dar. Bet vargu, ar jie išliks. Pupelės, atrodo, tokios pat, kaip vakar. Žirniai, vargšai, sniego prisilgti, bet lapai rodos nesusalę...

Gaila agurkų, taip jais džiaugiaus. Bet, jei ir sunyks, darbo nebus gaila, nes turėjau džiaugsmo matydamas juos dygstant, augant. O jeigu nesunyks...

/gegužės 20/

Šaltas šiaurės vėjas tebepučia. +8°C.

Mano agurkai kol kas gyvi. Bet jei dar ilgai šiaurys dūs, vargu ar jie patamsy būdami nesunyks. Vos tik atidarai, tuoj vargšai lėpsta.

/lapkričio 18/

-1°C. Išbuvo diena be kritulių. Dar našlaitės žydi ant mano stalo. Paskutiniai žiedeliai. Dar iki šiol vis daržely žydėjo.

Šį rudenį pirmas sniegas iškrito šio mėnesio 4 d., bet tuoj ir nutirpo.

Norėjau rašyti "Žvilgį", bet kažkodėl pavargus jaučiuos, gal, kad truputį baltinių šiandie prasiploviau. Taip vakaras ir nueis niekais...

/1954, gruodžio 12/

Po ilgos pertraukos vėl panorau rašyti.

Jau metai, kaip mamos nebėra (mirė 1953 m. gruodžio 5 d.). Ką išgyvenau - sunku aprašyti... Klek skausmo tame vieninteliam žodely "nebėra"... ir niekados nebebus.

Tą skaudų lapą užverčiau... Gal kada gražius atsiminimus parašysiu apie tą savo mielą paukštelį - apie tą šventą moteriškę.

/1955, sausio 7/

Jau tikras šaltis. Vakar vakare buvo -15°C. Šiandie rytą, sako, iki -20°C. Diena saulėta. O kokia graži naktis buvo. Ilgokai užsisėdėjau pas p. Ž. Ir, kaiėjau namo, pilnas mėnulis sidabrino visą miestelį... o upė garavo taip smarkiai, kad, rodos, kas virino vandenį.

Dabar saulės spindulys nušviečia stalą... o langai iš vidaus apšalę.

Skaityu "Čexob b bocnomunanux cobpemenukob" - ir taip norisi rašyti... rodos, gamta jau pavasariu kvėpuoja... net širdis apmiršta iš džiaugsmo...

/1955, lapkričio 11/

Ak Tu, Dieve, kaip sunku

Eit gyvenimo taku...

Su žiedais ir be žiedų

Sielai vienodai gūdu...

/1959, lapkričio 17/

Pirmas sniegas.

KUNIGAS JONAS STAŠKEVIČIUS - vienas iš daugelio pokario metais ištremtų ir negrįžusių. Gimė jis 1910 m. Anykščių valsčiaus Pavarių kaime. Senieji šio kaimo gyventojai prisimena Staškevičių šeimą kaip tikrus katalikus ir lietuvius: darbščius, dorus, mylinčius Dievą ir Tėvynę. Tėvai išaugino penkis sūnus ir vieną dukterį. Du sūnūs - pokario aukos. Jonas mirė tremtyje, Stasys, kaip rezistencijos kovų dalyvis, žuvo Ramuldavos girioje. Jo palaikai drauge su kitų aštuonių takart kritusių buvo užkasti Anykščių pakraštyje. Tikriausiai panaši lemtis būtų ištikusi ir kitus du Staškevičių sūnus, jeigu jie nebūtų pasitraukę į Vakarų.

Jonas Staškevičius buvo įšventintas kunigu 1935 metais. Kunigavo Žemaitijoje - Kruopiuose, Akmenėje, Žemaičių Kalvarijoje, parapijiečių buvo mylimas ir gerbiamas. 1950 m. rudenį kunigą Joną Staškevičių areštavo, keletą mėnesių kalino Vilniuje, paskui išvežė prie Uralo, į Ivdello rajoną. Tremtis palaužė kunigo sveikatą, jis mirė 1955 m. gegužės 31 d. Tremties draugai, keturi lietuviai ir du ukrainiečiai, palaidojo kunigą Joną apleistose Peršino kaimo kapinėse, ant Lozvos upės kranto. Ant velionio krūtinės jie padėjo metalinį kryžį, lentelėje išdegino vardą ir pavardę, numerį 129929, tikėdamiesi, kad ateis laikas, kai reikės pažinti, pargabenti į Lietuvą mirusiojo palaikus. Jie išpildė Jono Staškevičiaus motinai duotą pažadą kartu su liūdna žinia atėjusiame laiške: ant jos sūnaus kapo pastatė baltą kryžį, aptvėrė, nufotografavę pasiuntė nuotrauką į Pavarius. Palaikų perkėlimo ekspedicija 1990 m. tikėjosi pargabenti kunigo palaikus į gimtąjį kraštą, deja, rado Peršino kapines sulygintas su žeme. Ant tremtinio kapo niekas jau neuždegs žvakės... Liko tik nuotrauka.

Būdamas tremtyje, kun. Jonas Staškevičius rašė laiškus giminėms, draugams, rūpinosi tėvų sveikata ir likimu, ramino juos, tikindamas, kad jo dalia nėra jau tokia sunki. Tačiau neįstengė nusišviesti tėviškos ilgesio, laisvės troškimo. Ir gulėdamas mirties patalė, jis dar gyveno viltimi susitikti su artimaisiais. Laiškuose likimo draugams mintys apie Būties prasmę, apmąstymai sunkios lemties akivaizdoje, rūpestis dėl savo tautos tolimesnio kelio, žmonijos nuopulio. Būdamas tremtyje, pats kentėdamas ir vargdamas, kunigas rašė laiškus ir mažai pažįstamiems žmonėms, guodė, ramino juos sunkią gyvenimo valandą, stiprino jų dvasią.

Iš Anykščių krašto kilęs kunigas, Biržų dekanas Bronislavas Strazdas surinko nemažą pluoštą iš tremties rašytų Jono Staškevičiaus laiškų, perdavė juos Anykščių dekanui monsinjorui Albertui Talačkai. Keletą ištraukų iš tų išaugotų kunigo - tremtinio laiškų pateikiame skaitytojams.

Milda TELKSNYTĖ,
Vygandas RAČKAITIS

Kunigas Jonas Staškevičius tremtyje

Pasaulį reikia gelbėti meile...

„Žeme gimtoji, žeme našioji,
Grįšiu, aš grįšiu keliu plačiuoju...
Draugą ir priešą kantriai nešioji,
Žeme šventoji - tave bučiuoju...”

Rašydamas eilėraščių paskutinę eilutę, nusikeliu į gana tolimą praeitį, savo kūdikystę. Nebegaliu pasakyti, kokis tai buvo metų laikas, bet kaip per miegą atsimenu, kad pas mus prie stalo buvo svetimų vyrų, kad tai buvo vakaras prie lempos šviesos, kad buvo valgoma, kalbamasi ir paskui - atsisveikinama. Vienas iš jų atsisveikindamas pabučiavo žemę - aslą. Aš galvoju, kad šis vaizdas buvo tikras ir kad jis tai buvo Tamstos, Tėtė, atsisveikinimas, išvykstant į karą. Manau, kad tas atsilikęs neaiškumas tą galvojimą tik patvirtina, nes aš tada tegalėjau eiti tik ketvirtuosius metelius, ir kad Mama bus mus taip pat prie stalo susodinusi, išleidžiant savo Tėvelį...”

Labai norėčiau - tai mano vienas didžiausių troškimų ir maldose svarbiųjų prašymų - dar kartą prieš žemiškąjį išsiskyrimą pasimatyti. Pasimatyti žemėje. Pasikalbėti, pasidžiaugti taip gerais ir brangiais Tėveliais, kurie ne tik

mane išauklėjo gražioje pavyzdingoje katalikiškoje šeimoje, bet kurie mane su vargu išmoksino. Likau aš kunigas ir amžinosios Tiesos realus liudytojas (plačia prasme). Už tai amžinai Tamstoms dėkingas. Tačiau jei Viešpaties kitokia valia, argi mes imsime prieštarauti?"

"Tą nelaisvę jaučiame ypač mes - nerusai. Bepigu rusams. Kur jie pasisuks, - visur jų kalba, jų santvarka, jų žmonės. O mes esame kaip parduoti. Mums čia viskas svetima, nemėli, įkyru. Rodos, jei jau kentėtume, tai tegu kentėtume savo šalyje. O dabar kažkur pasvietė. Nieko. Tikėjimės galbūt bus kada ištaisyta ir ta klaida".

(Iš tremtyje rašytų laiškų tėvams. 1952-1954 m.)

"Galima tyčiotis iš praeities laikų, ir, aišku, mūsų laikais daugiau pagundų, bet kažkas paprasto ir garbingo apleido pasaulį negrįžtamai..." (Iš vienos amerikoniškos knygos). Tais žodžiais bandyčiau išreikšti savo vidaus būseną, su kuria stengčiausi apžvelgti dabartinį žmonių pasaulį (...) Taip. Esanti žemėje blogybė šiandien susiblokavo. Priėmė masės išvaizdą ir šliaužia kaip viską šaldąs glečeris ir viską deginanti lava.

Ir vis dėlto nebūčiau nuomonės, kad šį pasaulį reiktų sudaužyti. Pasaulį reikia gelbėti! Jį reikia gelbėti meile. Čia neina kalba apie mūsų žemėje gyvenimą! Ne! Svarbu, kad šioje žemėje atliktume meilės pareigą. Tai mūsų paskirtis. Garbinga paskirtis! Ne vien dėl to, kad filosofškai meilė yra pati solidžiausia jėga, bet ir teologiškai, kad meilė mums yra parodyta ir įsakyta. Istoriškai

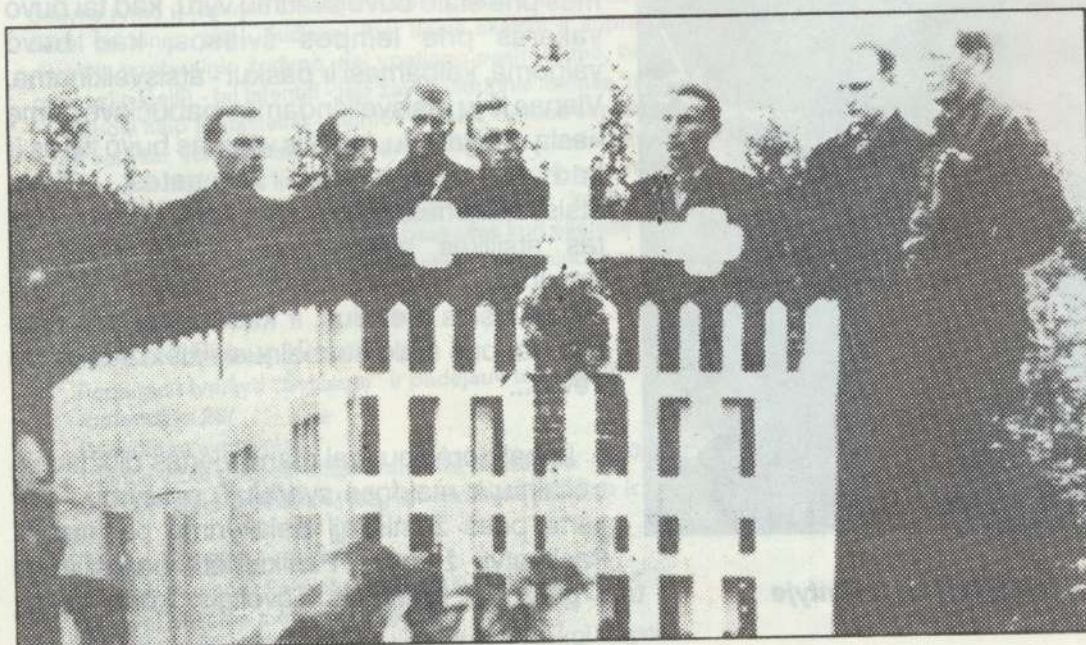
ji buvo parodyta. Ir mes regėjome stebuklą, kaip avys nugalejo vilkus...

Blogybė turi kažko paslaptingo (gal dalinai ji rodosi ir šiuose žodžiuose: "jis jau patyrė, kad vien tik begalinis skurdas įtikina žmones jo teisumu"?). Pasaulio išgelbėtojas matė, kur susiklostys žemėje dar negirdėtos dievožudystės nuodėmės nuosėdos su savo nuodingąja įtaka ateičiai, tačiau nesunaikino jų, sakytume, užuomazgoje. Sugedimas tyčiojasi, nuodėmė triumfuoja, o Jis, tylus kaip avinėlis, lieja savo kraują, atiduoda savo gyvybę už tuos pačius sugedusius žmones, už nuodėmingus savo brolius ir seseris (...) Jo meilė yra plati kaip vandenynas, sugebąs savy nuskandinti visus nešvarumus, iškilimus, purvą - visą gausią žmonijos nuodėmę..."

(Iš laiško kun. Izidoriui Butkui. 1954.IX.1)

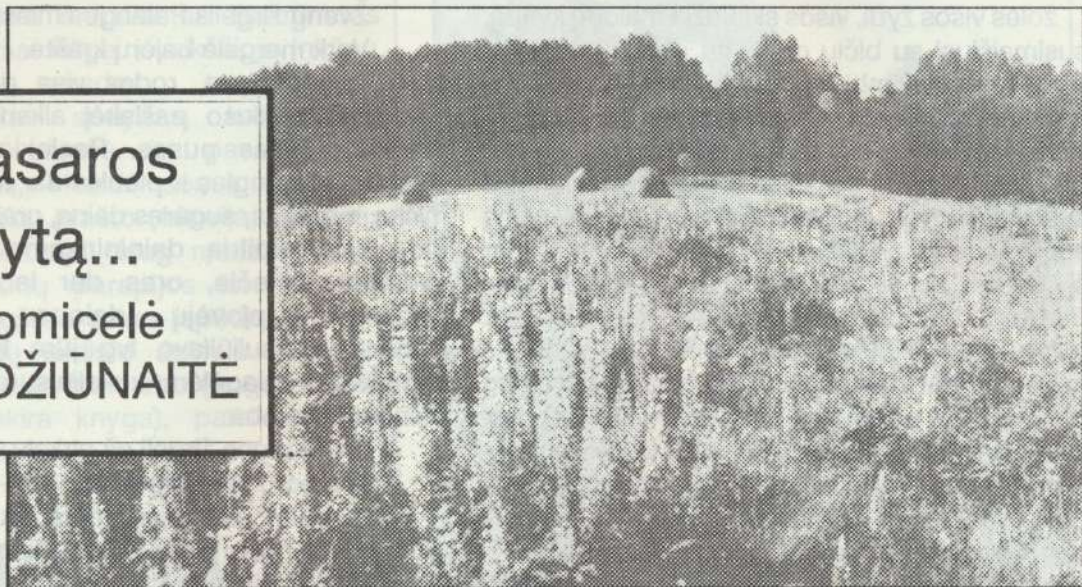
"Savaime suprantama, kad dabar, kai visas pasaulis plaukioja audringų bangų valioje, tikrai dieviškoji gamta yra nuoširdi, ji vienintelė ilsisi ant neišjudintų inkarų, tuo tarpu žmogaus likimas yra Aukščiausiojo valioje. Ne tie yra laimingi, kurie eina šalia gyvenimo, nematydami ir nepajausdami šių žemiškųjų kliūčių, bet tie, kurie visu kūnu ir siela pajaučia visas karčiasias žemės kliūtis, ir tikrai tie, kurie už grašį neparduoda savo sielos piktajam žemės demonui (...) Ta aplinkybė, kad rašau ne aš pats, tegu Jūsų nejaudina, nes man truputį skauda dešinioji ranka ir šį kartą paprašiau parašyti atsakymą Jums savo bendro likimo prietelių". (Tuomet kunigas J. Staškevičius gulėjo suparaližuotas ligoninėje - M. T., V. R.)

(Iš paskutinio laiško motinai, rašyto 1955.V.4 d.)

Tremties draugai prie kunigo Jono Staškevičiaus kapo Peršino kaimo kapinėse (Ivdelio rajonas, Sverdlovsko sritis)

Vasaros rytą... Domicelė JUODŽIŪNAITĖ

Ksavero BAGDONO nuotrauka

Mano gimtinėj dabar tuščia ir nyku. Ten pasijunti lyg negyvenamoj saloj. Kiek akys užmato - lygūs laukai be jokio gyvybės ženklo, keliose sodybvietėse dar pasilikęs koks medelis rodo, kad čia žmonių gyventa. Mūsų sodyboje augo daug medžių, o dabar tik du ažuolai liko prisiglaudę pakrūmėj lyg broliai. Tik jie dabar saugo praeities prisiminimus, yra liudininkai čia išgyventų džiaugsmų ir vargų.

O kiek šiame kaime buvo vienkiemių, visur virė gyvenimas, ganėsi gyvuliai, šūkavo vaikai, kudakavo vištos, girgsėjo žąsys, burzduliavo kalakutai, žvengė arkliai. Žmonės čia barėsi ir juokėsi, džiaugėsi ir verkė, visas bėdas, visas negandas išgyveno kartu, vieni kitiems padėdami, pagailėdami. Per šventes susieidavo, alum pasivaišindavo, kalbėdavo, juokaudavo, dainuodavo dažnai iki vidurnakčio.

Čia prabėgo mano nerūpestinga vaikystė, jaunystė, nors skurdi ir varginga, bet palikusi daug šviesių prisiminimų. Gražiausi man būdavo rytmečiai, ypač birželį.

Saulė pakilusi gal per sieksnį, tokia skaisti, su gelsvu atspalviu, skleidžia auksinius spindulius, sklinda lyg ploniausios gijos į visas puses, pasiekia visus atokiausius kampelius. Užkliudo beržų viršūnes, tokias rasotas, saulėje žvilgančias, lyg deimantais apibarstytas. Rytmetis toks tylus ir nuostabiai gražus, tik kartais lengvutis, lyg svajonė pietų vėjelis pajudina šakeles. Sujuda, suvirpa lapeliai ir rasos lašeliukai nebeišsilaikę krinta žemėn. Lašt, lašt, lašt ant tokios pat rasotos žolės. Pasiekia spinduliai sodo obelis, išlapojusias tokiais švelniais, žaliais, lyg rūku aplipusiais lapais. Jos jau nubarstė savo

gražiuosius, kvapniuosius žiedus ir užmezgė mažus, kaip piršto galas obuoliukus.

Saulė apšviečia varnėnų inkilus, kurių daugybė sode, o juose jau girdėti paukščių erzelynė. Mažieji skelbia pasauliui, kad jie yra ir nori maisto. Užtai varnėnai nuo aušros nardo tarp obelių šakelių, renka net nematomus žmogaus akiai kirminėlius, vabalėlius. Renka, skuba, neša savo vaikams, ir kiekvienas randa savąjį, nepaklysta tarp daugybės inkilų. Nuostabu žiūrėt, kaip jie dirba: zylutės, žvirbliai, kielės ir daugybė kitokių paukščių. Ir pagalvoji: kokia Dievo galybė, kaip gražiai sutvarkytas pasaulis, nuo didžiausio iki mažiausio sutvėrimo, kiekvienas turi savo gyvenimą, savo paskirtį ir neišklysta iš savo kelio. Nors paukščiai laikomi neprotingais sutvėrimais, palyginus su žmogumi, tačiau tarp paukščių nėra nusikaltėlių, nėra išsiskyrusių šeimų, valkataujančių, nėra paliktų vaikų, nėra žudynių... Paukšteliai turi savo paskirtį ir sąžiningai ją atlieka.

Saulė vis kyla, kyla ir jos spinduliai jau pasiekia slėnį - gražuolę pievą. Pabunda rasoje paskendę žiedeliai, pabunda žieduose snaudę drugeliai ir visokiausi vabalėliai. Saulė juos sušildo, paglosto, išdžiovina sparnelius, ir jie jau pakyla ir skrenda nuo žiedo prie žiedo. Atskrido bitutės, ankstyvosios darbininkės, ir dūzgia, žieduose rinkdamos medų. O tų žiedų daugybė įvairiausių. Plačiausiai atvėrė savo žiedą saulei pienė. Ji ir panaši į saulę - geltona, švytinti, išdidi. Atvėrė savo žiedelius lelijėlės, žvangučiai, dobilėliai ir nesuskaičiuojama daugybė įvairiausių žiedelių, kurių nei vardo, nei jų kilmės nežinai. Susipynusios, sužėlusios, sulapojusios pievos

žolės visos žydi, visos skleidžia malonų kvapą, susimaišiusį su bičių dūzgimu. Girdi vos ausiai sugaunamą zvimbimą, sparnelių šlamėjimą lyg švelniausią pievos dainavimą. Lankos viduriu virva upeliukas, toks mažas, vos pora sprindžių platumo, vietomis plačiau prasiliejęs, vietomis susiaurėjęs, toks nuolankus - aplenkia kiekvieną sutiktą kliūtį. Sutikęs savo kelyje akmenį ar šunažolės kimsą, dar labiau susiaurėja ir tyliai pragurga pro šalį, mažus akmenėlius peršoka ir toliau plaukia. Palinkusią, prie pat vandens augančią neužmirštuolę, tokią tyrą, melsvą, lyg giedriausias dangus, kaip pati nekaltybė, nuprausia savo skaidriu, kaip kūdikio ašara, vandeniui ir dar gražesnis žiedelis, dar mėlynėsnis žiūri į saulę. O upeliukas gurga į didesnius upelius, į tolimas marias, į ateitį, į nežinią...

Netrukus pievoje jau žvanga pustomi dalgiai. Vyrai pjauna šieną. Sustoję vienas paskui kitą lyg gandrai - vienmarškiniai, vienplaukiai, atraitotom rankovėm, veidai saulės nubučiuoti, įraudę, prakaitu aprasoję, akys giedros kaip ir pats rytmetis, mosuoja dalgiu tylūs, susimąstę, tik retkarčiais pasikeisdami vienu kitu sąmojumi. Tada visi nusikvatoja ir vėl pjauna, kieti delnai spaudžia dalgiakotį, ir virsta į pradalgės žolė, rasota su visais žiedais, pačiame žydėjime, pačiame gražume: čiakš, čiakš, čiakš. Saulė jau aukštokai pakilusi. Sustoję vyrai trumpam poilsiui: kas, užsirūkė, kas šiaip stovi. Prieš akis visa ilga sunkaus darbo diena. Tačiau žemdirbys myli žemę, myli darbą. Ir koks sunkus, varginantis jis būtų, nepalaužia dvasios giedrumo. Susižvalgo vyrai tarpusavyje ir užtraukia dainą:

Žveng žirgelis Palangos miestely,
Verk mergelė bajorų krašte.

Nutilo, nuščiuvo, rodos visa gamta, nutilo paukščiai, sukluso pašlaitėj alksniai, o daina plaukia į visas puses. Pasiekia ant kalno siūbuojančias egles ir plaukia dar tolyn ir gilyn į mišką, o miškas, sugėręs dainą, gražina skambų aidą kaip atpildą dainininkams. Saulė dar skaisčiau šviečia, oras dar labiau kvepia, pripildytas pjovėjų dainos skambesio. Subangavo, suliūliavo lyg jūra kalne rugiai, pasipuošę rugiagėlėm, kukaliais, ramunėlėm, o daina vis skamba:

Iš Palangos žirgelį aš pirsiau,
Iš bajorų mergelę vesiu.

Tokia sodri, nepakartojama, susiliejanti su rytmečiu. Ir nieko nėra mieliau ir gražiau už tą nuostabų birželio rytą.

Praėjo daug metų, nutilo dainos. Žmogus, darbe dainuojantis, buvo apšaukiamas girtu. Tuos dainorėlius vieną po kito nulydėjo, apraudėjo savieji ir kaimynai, nuskambėjo varpai, palydintys į amžiną poilsį. Atėjo melioratoriai, iškėlė sodybas, išvertė su visais inkilais sodus, iškirto žegles, supavusias rytmečio dainą, paukščių čiulbesį, lyg motinas, globusias paukščių lizdelius su cypsinčiais mažyliais. Nešienaujama pieva virto piktžolių karalyste su kerojančiais karklais ir alksniais. Nebėra upeliuko, liko tik klampynė.

Tačiau mano atminty tebėra gyva gimtinė, tebėra gyvas jos birželio rytas su visa savo grožybe, rasotais beržais, žydinčiais sodais. Tebesklando šienpjovių daina, tebeošia eglės ir gurga upeliukas per žydinčią pievą.

Jono JUNEVIČIAUS nuotrauka

TAUTOTYROS entuziastas Raimondas Guobis skersai išilgai išvaikščiojo Inkūnų parapiją, surado tarpugiriuose išsibarsčiusias sodybas, kalbino jų gyventojus, užrašė jų pasakojimus, vietovardžius, sklaidė senus leidinius, domėjosi šio krašto istorija, žmonių likimais. Sukaupęs daug medžiagos, jis parašė Inkūnų parapijos istoriją, kur faktologiją sušildo savas įspūdis, poetinė detalė. Mūsų leidinio apimtis neleidžia išspausdinti viso šio darbo (jis galėtų būti išleistas atskira knyga), pateikiame tik nedidelę jo dalį.

INKŪNAI

Raimondas GUOBIS

Bene gražiausia pasaulio upė - Šventoji. Skaidriavandenė, vingiuoja didingais slėniais per žaliąsias pievas, grakščiomis kilpomis juosia melsvuosius pušynus. Žavinga stačiais skardžiais, viliojanti auksiniais pakrančių smiltynais, bauginanti tamsiomis sietuvomis, veržli seklumose, į kurias įsibridus stipri srovė verčia nuo kojų. Į gaivią tėkmę svyra žilvičių skaros, dvelktelejus vėjeliui, tyliai šnabždasi pakrančių ievos, rymo tankūs alksnynai. Lyg pas motulę į didžiąją upę skuba vingrūs laukai ir miškų upeliai, liejasi skaidrūs šaltiniai.

Žalių miškų prieglobstyje, toli nuo triukšmingų miestų, atokiau judresnių kelių abipus Šventosios įsikūrę Inkūnų parapijos kaimai ir viensėdžiai. Prieš pusę amžiaus parapijos centre Dievą mylinčių darbėčių aukštaičių pastatytą dailią smailiabokštę bažnytelę 1942 m. spalio 18 d. J. E. Panevėžio vyskupas Kazimieras Paltarokas pašventino garbingu Švč. Aušros Vartų Dievo Motinos vardu.

Inkūnų parapija įsiterpusi tarp senų ir didelių Anykščių, Andrioniškio, Šimonių, Viešintų, Svėdasų ir Debeikių parapijų. Susikūrė ji iš minėtų parapijų atokių vietovių: Pavarių III, Ramuldavos, Ramaškonių (šie kaimai buvo ginčytini su Anykščiais), Terežboro, Mičionių, Legų, Ragaišių, Gaidžių, Daunaikių, Inkūnų, Inkūnėlių, Gojaus, Saldagirio, Lašinių, Smalinos, Plikiškių, Mikierių, Šilagalių, Baltupio, Puroniškio, Kerpiškių.

Tarpukaryje šios vietovės priklausė Andrioniškio, Anykščių, Debeikių, Svėdasų, Šimonių valsčiams, o šie - Panevėžio, Rokiškio ir Utenos apskrityms. Sodiečiai juokaudavo, kad neva Gaidžiuose paryčiui galima išgirsti giedant trijų apskričių gaidžius. Šiandien parapijos kaimai priklauso Anykščių rajonui, Anykščių (iš čia į juos vieškelio - 25 km), Debeikių (17 km), Svėdasų (14 km) ir Viešintų (22 km) apylinkėms.

Jono JUNEVIČIAUS nuotr.

Anksčiau buvę gausiai apgyvendinti kaimai šiandien labai sunykę, ar net be ženklo prapuolę. Daugelyje sodžių gyvena tik senyvi žmonės, visus vargus iškentę, bet gimtųjų kraštų neapleidę. Mičionys ir Mikieriai - didesnės gyvenvietės, kur keletas jaunesnių žmonių gyvena. Senieji apie namus krapštinėjasi, leidžia dienas miškų ramybėje, į girios ošimą įsiklausydami, patys neatskiriama gamtos dalele tapę ir į Anykščius ar didesnį miestą retai tik duonos ar kitų prekių nukanka. Šventadieniais pėsti, važiuoti - dviračiais ar arkliukais, į bričekes įkinkytais, skubinasi į mylimą bažnytelę. Aukščiausiąjį pagarbina, vargus, rūpesčius pamiršta, dvasią

atgaivina, kaimynas kaimyną pašnekina ir vėl iki kito sekmadienio išsiskirsto.

Mielas, patrauklus šis kraštas, net trumpai tepabuvęs pajunti nepaprastą jo dvasią. Verta pakeliauti smėlėtais keleliais, paklaidžioti vos pastebimais miškų takeliais. Pamatyti mielių šimtamečių klevų pavėsyje rymančių baltomis langinėmis padabintų trobų, prieisi tvirtomis tvoromis aptvertų, tvirtovės primenančių vidugirio vienkiemių. Pirmiausiai sargiu amsėjimu pasveikina paprastai du šunys: vienas didesnis, tingus, kitas mažesnis, bet piktas kaip šeškas, įtemptą grandinę žvanginantis, skalijantis be paliovos. Pliūptelėjus lietui, slepiasi po plačiomis senovinio klojimo pastogėmis, glaudiesi prie rausvų skambančių sienos rąstų.

Žmonės geri. Netrukus pajunti jų nuoširdumą, rūpinimąsi keleiviu. Maloniai nustebina močiutės pasiūsta anūkėlė, siūlantį paragauti pieno, o netrumpą valandėlę apie senovę porinės žilagalvis šeimininkas susirūpina: "Gal be pietų?". Ir kviečia į trobą, sodina kaip brangiausią svečią į galustalį ant plataus suolo, vaišina gardžiausiomis kaimo gėrybėmis, gaivina rūgštelėjusia klevų sula. Jauku, maloniai vėsu, juk pats vidurvasaris.

Prieini ir vienišą, senovės dvasia dvelkiantį, dunksantį tarp plačių miškų viensėdį, kur viena vienutėlė senutė gyvena. Besikrapštinėjanti kieme senikė, pamačiusi nematytą žmogų, atidžiau nužvelgia, nudžiungia svečių sulaukusi. Guodžiasi, kad vaikai miestuose, o vaikaičiai, kaip tie šiltųjų kraštų paukščiai, tik vasarą teaplanko, bėdojasi, skundžiasi vis dažniau kamuojančiomis negalėmis. Paklausta: "Kaipgi seniau čia buvo?", bemat atkunta. Nušvinta taurus raukšlių išvagotas veidas, akyse sužimba tolimos jaunystės atšvaitai. Ir pasakoja, porina kaip senam pažįstamam, stambia darbininkės ranka skarutę pasitaisydama, prisimena, kaip smagu gyventi čia būdavo; didelis būrys vaikų siausdavo kieme, o nuo paaugusių dainų giria skambėdavo...

Nelengvi, slogūs buvo tie penkiasdešimt Inkūnų parapijos gyvavimo metų. Karas, pokario baisumai, trėmimai, priverstinė kolektyvizacija, ateistų siautėjimas neleido kraštui suklestėti. Garbė inkūniečiams, sunkiais laikais išsaugojusiems, globojusiems, gražinusiems savo bažnyčią, likusiems ištikimiems Tiesai ir Gėriui.

Po ilgos priespaudos nakties nušvitusios laisvės šviesoje inkūniečiai švęs savo Švč. Aušros Vartų Dievo Motinos bažnyčios pusės amžiaus jubiliejų. Tikėdami, kad atsigaus išvargintas kraštas, į benykstančius kaimus sugrįš jaunimas, vėl skambės dainos ir kaskart gausiau rinksis žmonės į bažnytelę dėkoti Aukščiausiam.

Žavinga krašto gamta; abipus melsvųjų Šventosios vandenų šlama miškai. Kairiajame krante seni ir jaunesni iki Anykščių nusidriekiantys pušynai, Ramuldavos miškai, dešiniajame - dunkso tamsi paslaptinė Šimonių giria. Aukštos, tiesios tarsį nendrės, grakščiais žvilgančiais kamienais stiepiasi pušys. Spygliuotose jų viršūnėse žaidžia vėjai, dangaus žydrumu žvilga gražuoliai ežerai, paupių slėniuose šnara šimtamečiai ažuolai, boluoja berželių kamienai, tamsiame girios rube švelniu žalsvumu puikuojasi lapuočių lopeliai, rudenio sušvintantys auksinėmis saulės

spalvomis. Svaigina sakais kvepiantis oras, saulės atokaitoje pašlaitėse, klaidžiuose raistuose samanų patale sirpsta uogos, kelia kepures grybai.

Gausu žvėrių. Sutiksi čia plačiaragį miškų galiūną briedį, išdidų elnią, pabaidysi eikliakojes stirnaites ar vikruolį zuikį. Nors retai, pasitaiko vilkų. Štai pernai vasarą plėšrūnai sudraskė Gaidžių vienkiemio ūkininko Rimanto Lego telyčaitę, o rudenio vidury dienos nusitempė dvi Juodeglinio Povilo Kavoliūno avis. Prieš karą vilkų buvo gausybė: vos sutemus imdavo šurpiai traliuoti, pasikasę po pamatais, ištempdavo iš tvartų gyvulius, puldavo piemenų ganomas avis. Dažnai žiemos prieblandoje miškų keliukais važiuojantį žmogų mėgdavo pasekti ir tik baidomi labai nenoriai pasitraukdavo. Šuneliai sava mirtimi nemirdavo.

Dar prieš metus medžiokliai girioje penkis pilkuosius vienu kartu paklojo.

Dabar daugiausia rūpesčių kaimiečiams sukelia didžiuliai pulkais klajojantys šernai. Drasūs, jžūlūs, jie niokoja pasėlius, net pro tvoras įsibrauna į daržus, nebijo nei šunų, nei elektrinių piemenų, sunaikina bulves, riestais snukiais išvagoja pašalius. Neapsikentę žmonės nakvoja laukuose, vildamiesi išsaugoti derlių.

Knibžda smulkesni gyvūnai: medžių viršūnėse striksi voveraitės, urvuose slepiasi barsukai, gudragalvės laputės, tankmėse glaudžiasi išdidžios miškų katės - lūšys.

O paukščių paukšteliai... Žiemą vasarą nenutyla skambios jų giesmės. Pavasariop, kai ima pamažu tirpti baltieji sniegai, o saulutė vis šiltesniais spinduliais glosto po žiemos sniego bundančią žemę, vakare dar galima išgirsti nepakartojamą kurtinių vestuvinę giesmę. Pilna gyvybės ir upėje bei upeliuose. Bebrai, ūdros, kasmet retėjančios, bet dar meškeriotojus viliojančios žuvys. Senieji nostalgiškai prisimena jų gausybę ne tik didžiojoje upėje, Skaidrioje Taurožės srovėje, net, rodos, sekliuose, lengvai peržengiamuose šaltiniuose nardydavo margašoniai upėtakiai. Daugybė jų buvo. Dažnai išdidi vaivorykštės spalvomis mirganti žuvis suspurdėdavo laimingo žvejo tinkle, pagardindama kuklų sodiečių valgi. Išnyko upėtakiai, ir nors ne kartą bandyta vėl jų užvesti, nebevyveno. Gal vanduo, nors, rodosi, vaikus, tyras, nebe toks.

Nuo Jaros iki Pelyšos žiočių driekiasi 1974 metais įkurtas 1211,2 ha plotą užimantis Šventosios gamtovaizdžio draustinis. Graži gamta, miškų gėrybės, viliojanti ramybė.

Klaidžios girios, miškų vietovės, upeliai, pievos, laukai, gojeliai šiandien byloja mįslingais, pilnais paslapties vardais. DAUNAIIKIUOSE: Girela, Lakušynė, Pilkapis, Strazdupelis, Šilas, Tunkiosios. INKŪNUOSE: Baronkinė, Barsukinė, Bevardis, Kislėla, Lunkas, Serbentinė. LAŠINIUOSE: Ataugai, Kirkonai, Linkis, Lunkas, Sala, Samanraistis, Škipleriškis, Taliūnai, Taurožė, Trakniūnai, Ukraina. LEGUOSE: Girela, Keršis (upelis), Kerškulys, Lunkėla, Lunkas, Linkis, Šekštyinė, Užugojis, Vidupievis, Viduupis. MIČIONYSE: Akmeninė, Aukštikalnis, Baliūbala, Keršeliai, Kiškio bažnyčia, Paeglinė, Pasienbala, Pimpelė, Rudakasė, Tarpos, Telėtnikėlis, Tiškakalnis, Triušinėlis. MIKIERIUOSE: Anglių kalnas, Ažusienis, Bajoriškis, Barsiukakalnis, Daržapievė, Degimai, Dibutės, Klevinė, Klumpjoji, Kunigiškės, Lunkas, Medinos, Naitkiškis, Naujadaras, Pamargės, Parbėdžia, Slaptė, Skaistis

(ežeras), Smalos pečius, Tvertinis, Užulūnis, Veronikos griovys, Vitikstės, Vožupis (ežeras), Visetiškės. PLIKIŠKĖS: Beržinė, Bevardis (upelis), Budriaučinė, Buzėnpiėvė, Dvarpiėvė, Dzingelynė, Kremlius, Lieknas, Linkius, Meškapieėvė, Pažulė, Ruduokė, Senupis, Skynimas, Smaila, Spusko upelis, Šaltupis, Šilėlis, Širšuolinė, Šventarečius, Vorutė. RAGAIŠIUOSE: Karkeliškiai, Lunka, Plumpė, Sidabrinis, Šėriškiai. ŠILAGALIUIOSE: Ažusienis, Girelė, Deksnės, Galutrakis, Kepurinis, Kryžiaus miškelis, Laukagalys, Lunkos, Margakalnis, Pagyvatinė, Paplynbala, Paprūdė, Piliakalnis, Poškupė, Švedašillis, Šaltakšnynė, Trakas, Upiogalas, Varnupis, Vilkaraistis, Žydiškės. TEREZBORE (Knebiuose): Mitašiuniškė, Svilynė, Taurožė, Tereskalnis, Vadega.

Senais prietaringais laikais klaidžiuose miškuose, paslaptinguose upelių slėniuose, tamsos apgaubtuose vieškeliuose pasitaikydavo, ypač prieš vidurnaktį, keisčiausių nutikimų. Darganotą rudens vakarą Pataurožėje ties tilteliu iš Anykščių turgaus begrižtantiems ūkininkaičiams prie risčia bėgančios kumelaitės prisigretino šėma karvė, medžiotojui laukymėje prie Taurožės pasivaideno baltais marškiniais apsitaęs vaikelis, o ankstų rytą į malūną skubančiam gaspadoriui pastojo kelią kraupiai drebantį ir žmogaus balsu šnekąs avinėlis. Stebuklingas viesulas pagriebęs elgetaujantį muzikantą - Šeiminiškėlių Paulauską - kelis kilometrus padebesiais nešė.

Dažnai dailūs, gražiai išsipustę ponaičiukai kelyje pasimaišydavo. Kartą meilus ponaitis pareinančioms iš vakaruškos merginoms į blizgantį popierių suvyniotą dovaną įbruko. Namu parsonešusios išvyniojo - padvėsusio kuino stibikaulis. Kitą kartą skrybėlėtas ponas, pasitikęs ant vieškelio jaunikaitį, savo auksu žvilgančią tabokinę į paprastą mainyti įsigėdė, o paskui dar ir pasigalynėti užsimanė. "Padėk, Dieve", - pasidrašino žmogus. "A, tu ne vienas", - sušnypstė nelabasis ir į pragarą nugarmėjo. Žvilgtelėjo žmogus į tabokinę - arklio nagą rankoj belaikęs.

Kirmėlynės upelyje žvaigždėtomis vasaros naktimis vanodavosi, dūkdavo, kimiai kvatodavo raganos. Šen ten į žemę užkastas auksas suplazdėdavo melsvomis liepsnelėmis. Ne kartą degančių pinigų ieškota, bet radus nesigirdėjo. Pasakoja, kad kažkokiai svetimšalių kariuomenei prie Šventosios į apsuptį pakliuvus, buvo pakastos kelios statinės brangenbių. Puroniškyje knysle ardama pašalę peniukšlė kiaulė puodą su sidabriniais pinigais išvertė, o carų laikais Aleksandras Šinkūnas, subadytas įsiutusio jaučio, dar suspėjo prieš mirtį sušnabzdėti: "Aukšiniai darže po kopūstu". Vaikai daržą perkasė, bet kažin, ar rado.

Dar visai neseniai žmonės saugojo "blogos akies", tikėjo burtais. Susirgus rože ar įkirtus gyvatei, kai koja sutindavo kaip avilys, kreipdavosi į burtininką-atkalbėtoją, kuris, panaudojęs ruginius miitus, gabalėlį duonos, cukraus kšnelį, kažką paslaptinai šnabždėdamas sugebėdavo negalią išvartyti. Sodiečiai dar prisimena gerus gydytojus: Plikiškių Stepunę Gražytę, garsųjį Šilagalių Martyną Zlatkų, Teresboro Stasį Strumilą, Mičionių Maslauskienę.

Gražios Šventosios pakrantės jau žiloje senovėje buvo žmonių mėgiamos ir apgyventos. Šiandien tai mena, rodos, mokslininkų dar netyrinėti Daunaikių bei Legų senkapiai, Mičionyse dunksanti akmeninė piesta-aukuras, Magiluose riogsantis akmuo su "vėlnio pėda". To paties kaimo laukuose surastas kaulinis kaplys žemei dirbti, naudotas III-II tūkstantmetyje prieš mūsų erą. Senovėje ošusiose giriose gyventa taurų, juos mena vietovardis Taurožė.

Inkūnų kaimas senovėje priklausė Radvilų Svėdasų dvarui, 1675 m. jame buvo 2 valakai žemės ir 4 dūmai. Mičionyse tuo pat metu buvo 13 valakų ir 8 dūmai. Šie abu kaimai priklausė Svėdasų parapijai. (Lit.: Malczewska M. Latyfundium Radziwilow w XV do polowy XVI wieku. Warszawa-Poznan. 1985. - S. 133). 1775 m. dūmų surašyme minimas Anykščių parapijos M ikierių kaimas, turėjęs 7 kiemus ir priklausęs didžiulei Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdai, Pienionių seniūnijai. (LVIA. SA-18584). Taip pat 1775 m. surašyme nurodyta Skapelė su Inkūnais - 5 dūmai ir Mičionys su Apeikiais - 14 dūmų. (LVIA. SA-18584 L. 142). 1724 m. Inkūnuose buvo 3 valakai žemės ir 2 dūmai (AGAD. AR. dz. XXV. Nr. 4272 mikrofilmas LVIA).

Seniausi laikai atgyja senųjų gyventojų pasakojimuose tarsi visai neseniai buvę, nors porina tik iš tėvų, senelių girdėtų istorijų nuotrupas. Štai į mūsų kraštą atžygiavusi švedų kariuomenė sustojo Šilagalio lauke. Neradę su kuo kariauti, svetimšaliai ėmė iš armotų šaudyti į dangų ir debesis. Taip atsirado Švedašillis.

Prisimenami, kartais net romantiškai, aplinkinių dvarų ponai.

Kartą baudžiauninkas, nuvažiavęs į Sterkonių dvarą, klausia kieme žaidžiantį vaiką: "Ar tėtė namie?" "Ar ponas?" - teiraujasi ponaičiukas. Tėtės jis nežino.

Prasimanėliai. Vasarą rogėmis pasivažinėti užsimanę liepdavo nubarstyti takus cukrumi ir važiuodavo.

Kortuotojai. Jau minėto Sterkonių dvaro ponas Lopa naktį pralošė kortomis dalį Mičionių kaimo ponui Kurminui. Rytą atjojęs svetimas tijūnas varo valstiečius dirbti jau į Dobilynės dvarą.

Juokdariai. Šeštadienį žydams šabas, o Lopa užsimanę žydų traukiama karieta į Debeikius nudardėti. Pinigų negailėjo, bet savo pasiekė, beskubančius žydus botagu šveitė. Pasakojama, kad taip begyvendamas, ponas Lopa kelias dešimtis dvarų prauliojęs, liko tik Sterkonys. Sako, kad buvęs dvaras Plikiškuose.

Žymūs krašte 1863 metų sukilimo prieš carinę priespaudą pėdsakai. Į devintą dešimtį įkopusi moterėlė Vincė Rimšienė pasakoja: "Negalėjo rusai šitų iškasavot, tai valdžia pristatė vyrus linijas girioje kirst". Terezboro dvare bene 10 dienų stovyklavo Zigmo Sierakausko vadovaujamas būrys. Čia buvo suskirstytos sukilėlių pajėgos: sudaryti 9 batalionai po 6 pulkus, kurių 4 ginkluoti šaunamaisiais ginklais, o 2 - dalgiais ir durtuvais. Batalionams vadovavo: B. Žarskis, J. Radavičius, kun. A. Mackevičius, Antanavičius, E. Vžiesnevskis, S. Kasokauskas, D. Maleckis, K. Maleckis, M. Stanišauskas. Kiekvieną batalioną sudarė apie 300 kovotojų. Čia ilsėjosi, mankštinosi, aptarinėjo kovos planus, svajojo... Deja, laimėti nebuvo lemta.

Jurgis Kazlauskas prie savo kūrinio

Drožinys "Šukuoja linus"

Lino darbų pasaka

Milda
TELKSNYTĖ

Gyvenimo saulėlydy ant suolelio sėdi du senukai ir prisimena savo jaunystę, apmąsto žmogaus gerumą, skriaudas, visą gyvenimą, kurio dienos - tai nesibaigiantys vienas kitą vejančios darbai nuo ryto iki vakaro, nuo sėjos iki pjūties, nuo pavasario iki žiemos. Visi tie darbai - tautodailininko Jurgio Kazlauskio etnografiniuose drožiniuose, o jų ištisi ciklai - apie duonos auginimą, žirgelių - valstiečio palydovą, kaimo moters dieną, gyvenime paliktas pėdas... Drožinių veikėjai tie patys - vyras ir moteris. Skiriasi tik darbai. Darbas - ne našta, ne vargas, tai - žmogaus gyvenimas su savo džiaugsmu ar liūdesiu, susimąstymu.

Sunkūs, ilgi, monotoniški, tačiau patys poetiškiausi lino darbai. Eini nuo vieno drožinio prie kito ir, atrodo, tarsi skaitai Juozo Tumo-Vaižganto "Lino darbų pasaką". Prisimeni, kaip tėvai, seneliairovė linus, nušukuodavo galvenas, mynė rankiniais mintuvais, braukė brauktuvais, šukavo šepečiais, motinos verpė, tėvai virves vijo.. Suverpusi mama metė siūlus ant mestuvų, skaičiavo metmenų sienas, paskui taisė audeklą, lino gijas vėrė į skietą ir audė baltas drobes, servetines staltieses, rankšluosčius, margus užvalkalus, raštuotas lovatieses. Drožiniuose labai tiksliai ir kruopščiai, su melle pavaizduoti darbo įrankiai. Tarsi etnografijos muziejuje

matai miniatiūrinius mintuvus, brauktuvus, linų šepečius, mestuvus, stakles, su visomis mažiausiomis detalėmis - skietu, nytimis, netgi įtaisytu dvynių audeklu. Rodos, audėja tuoj numins pakoį, švystels tarp nyčių iškeltą šėivą, primuš muštuvais glį ir uždainuos:

Šilkų nytelės,
Nendrių skietelis,
O šaudyklėlė -
Kaip lydeklėlė.

Kaimo moterys daug da-
inų sudėjo apie lino darbus,
pasakas sekė, daugybę mįs-
lių sukūrė. Dirbo rankos, dir-
bo kojos, o mintys bėgo sa-
vais keliais, niekieno netruk-
domos, laisvos, žadindamos
fantaziją, ieškomos pačių
raiškiausių žodžių.

Bet grįžkime prie darbų
autorius, kuris buvo ne tik
drožėjas, bet ir kaimo
filosofas. Visą gyvenimą
praleidęs prie ūkio darbų, šis
eilinis valstietis mokėjo giliai
apmąstyti žmogaus
gyvenimą, jo prasmę. Gal
todėl į nebylų medį sudėjo ne
tik mūsų papročius, darbų
poeziją, bet ir savo sielvartą
dėl doriškai žūstančios mūsų
tautos dalies.

Autoriaus jau nebėra tarp
mūsų. Jį priglaudė Anykščių
smėlis. Dabar Jurgio
Kazlauskio drožinius saugo jo
sesuo Ona Kazlauskaitė.
Vozgėlių kaime, Kazlauskų
sodyboje 1992 m. atidarytas
drožinių muziejus. Į jį kviečia
prie kelio Anykščiai-Svėdasai
pastatyta rodyklė, kurią
sukūrė Jonas Tvardauskas.
Dalis Jurgio Kazlauskio
drožinių eksponuojama Arklio
muziejuje.

Žiūriu į Jurgio Kazlauskio
kūrinį - du senukus, sėdinčius
ant suolo, ir, rodos, matau
juos abu - brolių su seserimi,
sėdinčius šalia savo trobos, o
daugybė drožinių - tai kasmet,
kas pavasarį, vasarą, rudenį ir
žiemą nudirbti judviejų ir visų
sodžiaus žmonių darbai, jų
mintys ir godos.

Jono JUNEVIČIAUS
nuotraukos

Drožinys "Veja siūlus"

Jurgio Kazlauskio drožinių muziejuje

Žmogaus gyvenimas lyg žybsnis amžinybėje. Praeina dešimtmečiai, šimtmečiai. Sunyksta kapai, išsitrina giminės atmintyje atgarsis apie kažkada gyvenusį jų artimą gentainį.

Tik storos, nuo laiko pageltusio popieriaus metrikų knygos, priėmusios į savo lapus žinias apie tris svarbiausius žmogaus gyvenimo įvykius: gimimą, vedybą, mirtį, stropiai saugo tuos reikšmingus įrašus, dažnai dabar jau vieninteliuos žmogaus buvimo šioje žemėje įrodymus. Pasklaidykime Centriniam valstybiniame istorijos archyve saugomas Anykščių parapijos metrikų knygas. Pasekime vieno anykštėno, gimusio šiame miestelyje, čia pragyvenusio savo gyvenimą ir atgulusio senųjų kapinių, prie koplyčios, žemėn prieš 90 metų kelią.

Antanas VERBICKAS

1856 lapkričio 5 d. Anykščių bažnyčioje pakrikštytas kūdikis vardu Juozapas. Krikštijo vikaras Kolodzinskis.

Valstiečių Kazimiero ir Julijos Steikūnaitės Avižų teisėtų sutuoktinių sūnus, gimęs lapkričio 4 d. Anykščių mieste.

Krikšto tėvai buvo valstiečiai Mykolas Karvelis ir Julija, Mataušo Pavlavičiaus žmona.

F669 Ap 19 B86

1886 m. vasario 10 d. Anykščių bažnyčioje kunigas Mikolajevskis po trijų užsakų (sausio 26, vasario 2, vasario 9 d.) prie susirinkusių žmonių sutuokė Anykščių valsčiaus jaunuolį Juozapą Avižą, 30 metų iš Jurzdiko su Ona Černiauskaite, mergina 25 metų iš Anykščių miestelio, esant abipusiam norui ir neradus jokių tam kliūčių.

Tėvų valstiečių Kazimiero ir

Julijonos Steikūnaitės Avižų teisėtų sutuoktinių sūnus.

Valstiečių Adomo ir Marijonos Tutkutės Černiauskų teisėtų sutuoktinių duktė.

Liudininkai Antanas Aviža, Petras Andrikonis, Jonas Černiauskas, Kazimieras Juodelis.

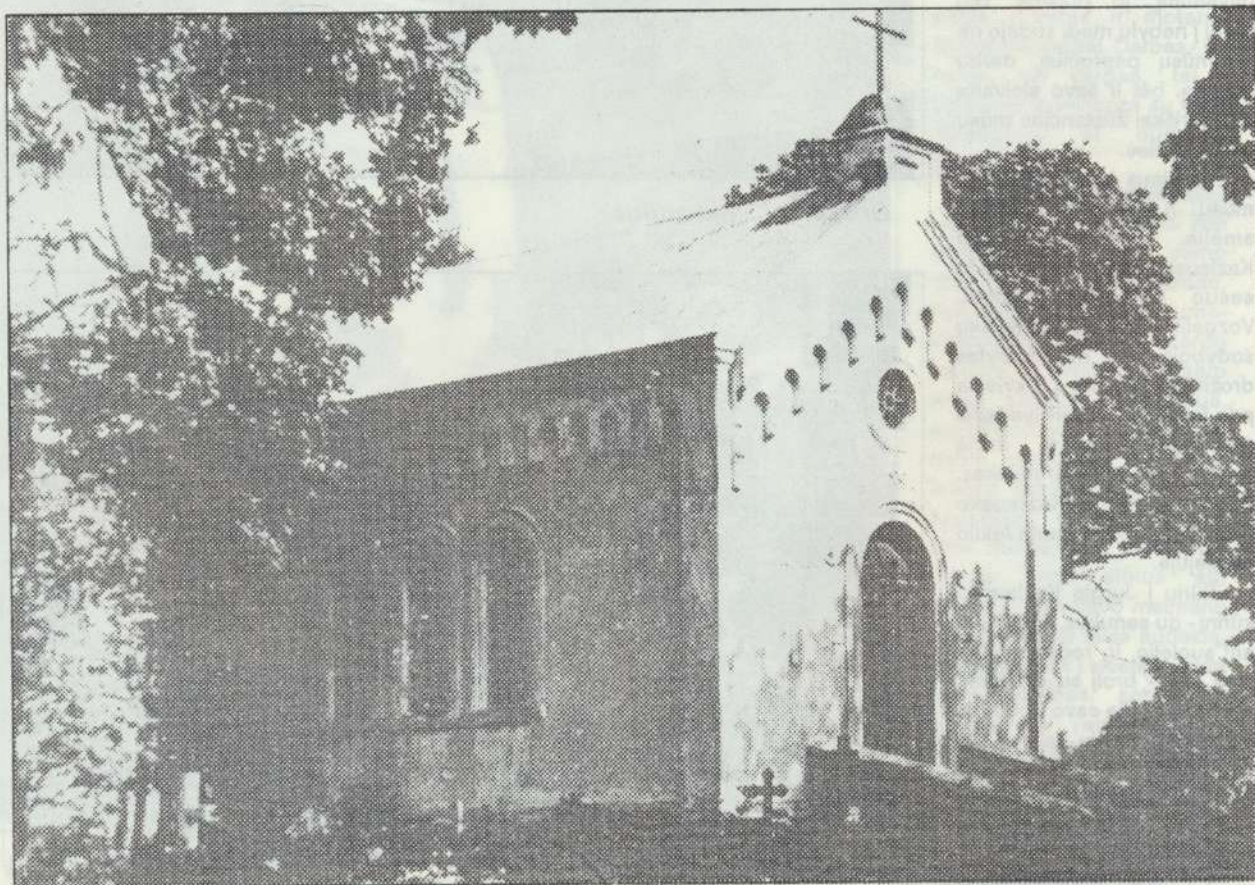
F669 Ap19 B75

1911 m. gegužės 13 d. Anykščiuose mirė Juozapas Avižienis, Kazimiero nuo vėžio.

Anykščių valsčiaus valstietis palikęs našlę Oną Černiauskaite, turėjus 55 metus, Anykščių bažnyčios parapijietis; paliko sūnus Antaną ir Vikentijų, dukteris Julijoną ir Zofiją.

Jo kūną š. m. gegužės 15 d. kunigas Bondzinskis palaidojo Anykščių kapinėse.

F669 Ap19 B173

Anykščių senųjų kapinių koplyčia

Mokyklos istorijos pradžia

Anykščių Švento Kryžiaus kongregacijos mokyklos mokiniai, nusifotografavę vienos iš religinių švenčių proga 1925 m.

J. Biliūno vidurinė mokykla savo istoriją sieja su Anykščių gimnazija, kuri buvo įkurta 1920 metais, o A. Vienuolio vidurinės mokyklos ištakos - Anykščių Švento Kryžiaus kongregacijos privatinė pradinė mokykla.

Tai vienintelė privatinė pradinė mokykla, veikusi Anykščių mieste tarpukario laikotarpiu. Įkurta ji buvo 1922 metais, lygiai prieš 70 metų. Pirmieji mokyklos mokytojai - Antanina Valodkaitė ir Olimpija Rajunčaitė. Iš pradžių mokykla buvo dviejų komplektų, o nuo 1924-25 mokslo metų jau pradėjo veikti ir trečias komplektas, mokykloje visą laiką buvo keturi skyriai. Be jau minėtų mokytojų mokykloje dirbo: Stasė Labanauskaitė, Kristina Kiaušaitė, Eleonora Garnelytė, Konstancija Lepšytė ir Elena Janušytė. Daugiausia metų ir sveikatos mokyklai atidavė Antaniną Valodkaitė, dirbusi mokykloje nuo pirmų dienų ir mokytojavusi joje iki 1939

metų.

Nors ši mokykla buvo privati, bet ji niekada neatitrūko nuo Švietimo ministerijos patvirtintų pradinį mokyklų programų. Nereikia manyti, kad ji buvo viskuo aprūpinta, nes priklausė vienuolėms. Mokykloje trūko tiek mokymo priemonių, tiek inventoriaus. 1926 m. mokykloje tebuvo 47 suolai, 3 stalai, 3 kėdės, spinta, 4 lentos. Iš mokymo priemonių turėjo 4 žemėlapius, gaublj, skaitytuvą ir mikroskopą. Kaip ir kitų miesto pradinį mokyklų patalpos ankštos, tos pačios bėdos dėl kuro žiemai. Iki 1926-27 mokslo metų pradžios viską, išskyrus algas, finansavo vienuolynas. Paskui dalį lėšų mokyklos išlaikymui ėmė skirti ir valsčiaus taryba.

Vienuolės rūpinosi dar ir vaikų darželiu. Deja, tikslios žinios apie darželio veiklą tėra tik iš 1930-32 metų, kai darželio auklėtoja dirbo Renalda Bartkutė.

Nuotraukoje: sesuo Renalda Bartkaitė su savo auklėtiniais. Gal kas iš anykštėnų atpažins save? Atsiliepkite!

Niekada nestigo vaikų, norinčių lankyti šią mokyklą. Dažnai būdavo taip, kad mokykla dėl mažų patalpų nepajėgdavo sutalpinti visų norinčių. 1924 m. mokyklos sąraše buvo 146 mokiniai, o nuo 1938 m. jų daugiau kaip 200.

Kaip ir kitose to meto mokyklose žymesnėms religinėms ir valstybinėms šventėms paminėti ir čia buvo rengiami vakarėliai. Štai keletas vaidinimų, scenos vaizdėlių, kuriuos paruošė mokyklos mokytojai ir mokiniai: „Jonukas ir Magdutė“, „Pavergtas Vilnius“, „Pavasaris“. Per vakarėlius gautą pelną vėliau panaudodavo įvairiems mokyklos reikalams. Taip 1933 m. vasario 19 dieną už vakaronę, kurios metu buvo parodytas vaidinimas „Jonukas ir Magdutė“, gauta per 020 litų, kurie buvo paskirti beturčių vaikams, lankantiems šią mokyklą.

Mokyklos darbą jau 1925 m. bandė juodinti anonimas, išspausdinęs žinutę laikraštyje „Lietuvos žinios“. Šiame straipsnyje buvo teigiama, kad „vaikučiai rengiami ne prie dabartinio gyvenimo, o prie karaliavimo kitame pasaulyje“ („Lietuvos žinios“ 1925 07 05). Visai kitą mokyklos vertinimą pateikia Utenos apskrities pradžios mokyklų inspektorius, tikrinęs šią mokyklą beveik kiekvienais mokslo metais: „Tokių mokyklų su atsidavusiais, darbščiais mokytojais, bei nuoširdžiais mylinčiais vaikučiais reikia tik pageidauti daugiau Lietuvoje“.

Audrius LASKAUSKAS

Sesuo Olimpija Rajunčaitė.

Gimusį 1898-aisiais ir prieš keletą metų mirusį vieną iš garsiųjų dainininkų Kairiūčių - Anelė Kalrytė-BAJORIENĖ, skatinama A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko muziejaus direktorės Teresės Mikellūnaitės, parašė ir paliko muziejui atsiminimus apie Anykščius ir anykštėnus. Juose yra nemažai užrašytos tautosakos, kai kas buvo išspausdinta neseniai pasirodžiusioje knygoje "Anykščiai Istorijoje, literatūroje ir atsiminimuose". Tačiau daug dar liko rankraštyje. Mūsų skaitytojų dėmesiui siūlome vieną tų atsiminimų skyrelį, pavadintą "Vaiduokliai".

VAIDUOKLIAI

Vaikais būdami, labai mėgdavom pasakas. Žiemos vakarais, kada dar nedegamas žiburys, mes, būdavo, sulendami ant krosnies, kur taip šilta, gera: padas pridengtas sakais kvepiančiom balanom, ant kurių ištiesti maišai su grūdais, malimui paruoštais. Paprastai tenai būdavo kas nors iš vyresnių, šildydavo nušalusį kūną, įkaitęs senelis sėdėdavo ant pečininko. Na, ir porydavo mums pasakas, nuotykius iš savo ir kitų gyvenimo. Tarp tų pasakų užgirsdavom ir nuotykių su velniais ir įvairiais vaiduokliais. Ilgus metus pas mus gyveno senelis Jonas Indrikonis. Jis jaunas būdamas pateko į rekrūtus, atitarnavo 25 metus kariuomenėje. Grįžęs iš kariuomenės, apsigyveno tėvynėje pas savo brolių Rubikėse. Broliui mirus, padėjo našlei brolienei ūkininkauti ir dirbo iki senatvės. Jau pasenęs persikėlė į Anykščius, apsigyveno pas mus kaip beturtis, neturintis iš ko mokėti nuomos. O mūsų tėveliai vargdieniams visuomet teikė užuojautos ir paramos. Mama senelį maitindavo šiltu viralu. Senelis nieko negalėdavo dirbti, tik dar nueidavo į bažnyčią ir ištisas dienas poteriaudavo.

Senelis pasakojo, kai jis buvęs dar jaunas, vieną šventadienio vakarą su kaimynų dukra vaikščiojęs Rubikių ežero pakrantėmis. Vakaras buvęs giedras, švietęs mėnulis, o jo šviesa, atsimušdama į ežero paviršių, žėrė spindulius po visą krantą. Jie nepastebėję, kaip prisiartinę 12 val. Tuo laiku jie abu pamatę už kokių 20 žingsnių juodą ponaičiuką. Ponaičiukas su juoda skrybėlaitė vaikščiojęs ant kranto ir pasisukęs į jų pusę ėjo priešais. Jie abu nutirpę iš baimės, nes aiškiai supratę esant velniui, bet velnias buvęs jau taip arti, kad matėsi jo nosis be skylių. Tada senelis sumetęs maldele prie Marijos ir padaręs kryžiaus ženklą. Ir tik viesulas pakilęs, nešdamas stulpą smėlio į debesis, ir velnio kaip nebūta.

O kai jis buvęs karinėje tarnyboje, pulkas jų stovėjęs prie Kijevo. Kijeve visokių "prajovų" matęs. Ten buvęs kažkoks ežeras. Kas naktį 12 val. iš ežero išeidavusi jauna panytė ir atsisėdusi ant kranto gailiai verkdavusi. Vienam kareiviui sapne pasirodžiusi ir paprašiusi jo išvaduoti ją: uždėti jai rožančių. Kareiviai gavo rožančių, bu-

dėjo prie ežero, o kai panytė sėdėjo ant kranto, vienas prisiartinęs uždėjo rožančių. Mergaitė nematom dingo. Ir tik kitą naktį sapne padėjo kareiviui.

Vienas kijevis kareivis išdarinėdavęs visokių negalimus prajovus. Jis, pav., su kėde pakeldavęs žmogų ir paskraidindavęs palubėje. Vieną dieną senelis paprašęs, kad jį paskraidintų pakėlęs. Tas sutikęs. Senelis dėl visa ko nuėjęs savo kamaron, pasiėmęs rožančių ir grįžęs salėn, kur turėjo jį skraidinti po palube. Dabar senelis sėdėjęs fotely ir laukęs, kada gi jį pakels, bet "meistras" atsisakęs kelti. Tada senelis supratęs, kokia galybė jam neleidžia pakelti ir, kumštį trenkęs, "meistrui" surikęs: "Tai jei negali, nesi-girk!"

Būdami vaikais, mes tikėjom senelio žodžiams; vėliau, žinoma, šaipėmės. Bet kaip gi netikėti mūsų mamutės, Juozapotos Kairienės, pasakojimu - ji tikrai nemokėjo meluoti?

Ji mums sakė vieną nuotyki, jos pačios išgyventą. Gal jai buvę 15-16 m. Ji tarnavusi pusmerge Vėjališkėse pas Dzivatauską. Vieną karštą rugiapjūtės šeštadienio vakarą Vėjališkių mergiotės susitarė paupėn bėgti išsimaudyti. Jų buvo šešios. Visos jaunos: vyriausios gal 24 m., o jauniausios turėjo 12 m. Maudėsi ilgai, gal iki vidurnakčio, nes gan vėlai nuėjo. Švietė mėnulis, ir vakaras buvo ramus ir giedras. Išsimaudžiusios visos grįžo rugių lauko ežia namo. Tik staiga visos išgirdo keistą požeminį balsą, kuris lėtai, pratįsai tarė visų šešių merginų vardus iš eilės ir vėl tą pat kartojo. Žvelgė visos į tą pusę, iš kur sklido balsas, ir pamatė čia pat aukštai virš rugių baltą skrynią, lyg karštą kokį, oru plaukiant greta jų. Visos labai išsigando, bėgo, viena kitą pargriaudamos. O visgi nuo Šventosios iki Vėjališkių bus gal apie 5 km. Jos bėga, ir skrynia greta; jos pavargusios stabteli, ir skrynia stabteli. Tik Vėjališkių panamėje, kai visos sustojo, dingo vaiduoklis. Merginos klausinėjo viena kitos: "Ar tu girdėjai, kaip tave šaukė?" Po to įvykio iš šešių merginų keturios smarkiai susirgo, o mažoji netrukus mirė. Mes galvojom, kad tokį pokštą galėjo padaryti vaikinai, bet mama tvirtino, kad

negalimas tokio reiškinių padarymas. Pirmą, skrynja buvusi lyg permatoma, aukštai, niekas jos nelaikė, be to, ji gan arti skridusi ir galima buvo aiškiai mėnulio šviesoje matyti, na, ir balsas keistas, tą visos girdėjusios ir vienodai mačiusios. Tiesa, apie tas vietas ir daugiau prajovų būdavę. Žmonės kalbėję, kad kažkur apie Kepurkalnį buvę pinigai paslėpti. O mamutė prisiminė, kaip senis Mėlynis ėjęs tų pinigų kasti. Tai buvęs sekmadienis, 12 val., kai visi žmonės buvę bažnyčioje. Jis perėjęs kelelį ir įėjęs į tą rugių lauką, tik staiga prieš jį atsiradęs burliokas su didžiule barzda ir užklausęs: "Tai kur eini?"

- Arklių perkelti, - atsakęs Mėlynis.

- A, a... Ark...liuų... - nutęsęs burliokas ir vėl dingęs.

Mėlynis ėjęs toliau, nors po tokio susitikimo nelabai kaip jautėsi. Nebetoliausiai ir tas akmuo buvęs, kur turėję būti pinigai. Priėjus prie akmens, iš kažkur iššokęs nematyto didumo šuo ir taip baisiai ėmęs urgėti, kad atsistoję drąsuoliui plaukai. Jis metęs savo kėslus, atbulas kurį laiką traukėsi nuo akmens ir pasileido bėgti namo. Daugiau niekuomet nebedrįso galvoti apie užkastus pinigus.

O visgi žmonėse sklido gandai, kad tuos pinigus rado ir slapta iškasė. Spėjo, kad iškasė būtent Užupiečių Vanagas.

Dar vienas mamutės pasakojimas apie vaiduoklius toks. Mūsų senelis Pranciškus Rimkus buvo labai drąsus ir netikėjo vaiduokliais. Tolimesnio kaimyno Sadausko trioboje niekas negalėdavęs miegoti. Vaiduoklis trankydavosi, nutraukdavęs antklodes ir t. t. Senelis Rimkus šaipėsi iš to ir pats nuėjo ton gryčion nakvoti. Kai užgesino šviesą, atsigulė, senelis užgirdo sienoje bildesį, paskiau žingsnius ant balnų, kurias

vakarojant senelis suskaldė ir sumetė asloje. Lovoje gulėjo pats šeimininkas, o ant plataus suolo paklojo seneliui.

- Jau svečias yra, - pasakė šeimininkas.

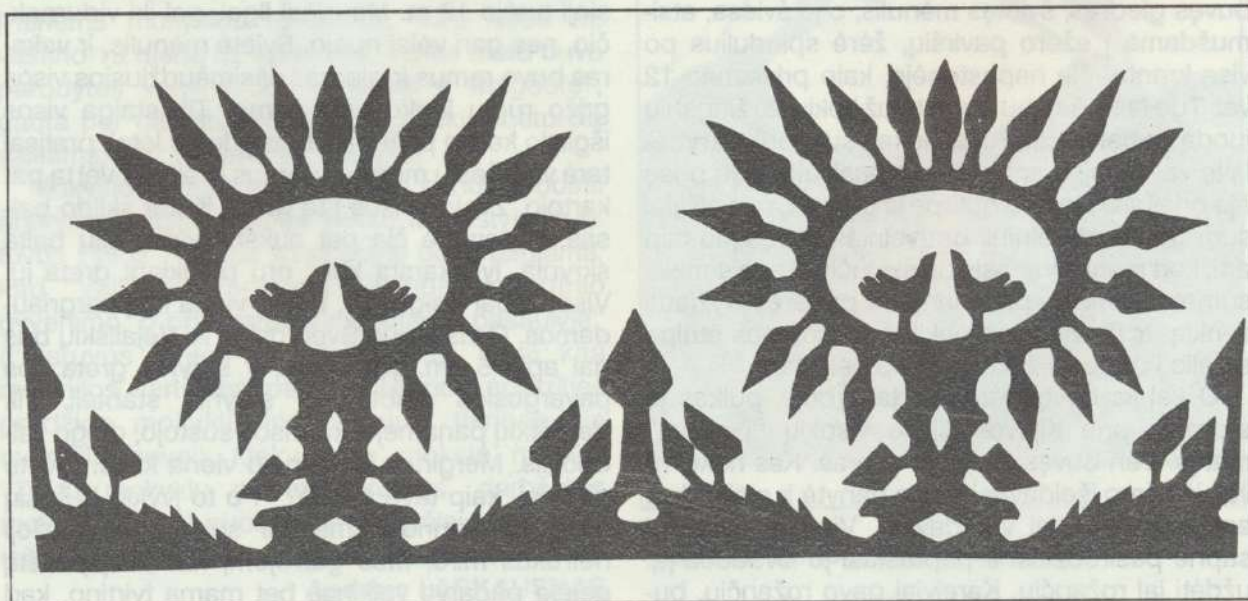
Rimkus, visą laiką balsiai kalbėjęs ir juokęsis, staiga nutilo.

- Kas tau, Pranciškau? - paklausė šeimininkas.

Rimkus tylėjo. Tuomet Sadauskas stvėrė degtukus, uždegė balną ir pribėgo prie Rimkaus. Rimkus gulėjo visas išbalęs ir pamėlynijęs. Kai atsigavęs, papasakojęs, kaip kas buvę. Jis baigęs rūkyti, padėjęs pypkę ir tuo momentu jį kažkas prispaudęs ir niurkęs iki sąmonės netekimo. Ir tik uždegus šviesą, vaiduoklis nuslinkęs, ir jam lengva pasidarę. Nuo to karto senelis pradėjęs tikėti vaiduokliais.

Labai keistą įvykį pasakojo ir mano vyresnioji sesuo Veronika. Jai buvo gal 10-12 metų, kai mirė bobutė Kairienė. Veronika buvo vyriausia iš vaikų. Pransisiukas buvęs gal 5 m., Zabeliutei gal 3 m. jau buvę ir Razaliutė kokių 2 m. Vaikai miegoję gryčioje. Mažiausioji miegojusi lopšyje. Staiga Pransisiukas surikęs: "Motutė!" ir šokęs iš lovos. Veronika ir kiti nubudo, pakėlė galvas ir pamatė prie lopšio stovinčią motutę, kurią palaidojo prieš porą savaičių. Motutė apsisuko eiti. Vaikai šaukė: "Motute, neišeik!" Veronika griebė už skverno, bet motutė taip greitai pasisuko ir išeidama duris uždarė. Veronika papasakojo mamai nakties įvykį, o mamutė liepė niekam nepasakoti apie tai, esą negerai ir nuodėmė.

Sesuo Razalė sakė, kad po tėvelio mirties mamutė jį mačiusi stovintį kambary tarp vazonų. Pas mus seklyčios kampe stovėjo du didžiuliai fikusų vazonai, ten jį ir mačiusi, tik prašiusi niekam nesakyti.

Mokėjo mūsų senoliai ne tik sunkius darbus dirbti, bet ir pasakas sekti, dainas dainuoti, mįsles minti. Neutrūkdavo nei dainininkų, nei pasakorių, ilgais rudens ir žiemos vakarais porinančių visokius nutikimus, kur būdavo pasiūpoma iš žmonių ydų, nedorėliai bauginami vaiduokliais, velniais. Būdavo pasakojamos ir šiaip linksmos istorijos tam, kad klausytojai šypsotųsi, nors trumpam pamirštų kasdienius savo rūpesčius. Šiandien savo laisvalaikis praleidami prie televizorių ekranų, ar neprarandame liaudies sąmojo ir optimizmo, ar gebame pasijuokti iš savo ir kitų silpnųjų?

Jau devintą dešimtį einanti Onutė TUSKENYTĖ daug yra užrašiusi Anykščių krašto tautosakos, perdavusi ją Lietuvos kalbos ir literatūros institutui. Užrašė ji ir nemažai linksmy pasakojimų, humoru nuspalvintų tikrų atsitikimų. Daugumą jų dukrai persakė motina Julija Tuskenienė. Keletą tų anykštietiškos tautosakos tekstų parūpo pateikti ir mūsų skaitytojams.

Paštininkas ir vilkai

Anais laikais iš Anykščių į Kurklius nešiodavo pašta paštininkas. Vieną ankstų gruodžio rytą jis, eidamas per Anykščių šilėlį, pamatė priešais atbėgančius vilkus. Paštininkas, pripuolęs prie medžio kamieno, susigūžė, laukia savo galo, tuoj ims ir sudraskys apstoję vilkai. Vienas vilkas priėjo prie iš baimės nei gyvo, nei mirusio žmogaus, apuostė jį ir pakėlęs koją nusišlapino. Paskui taip padarė visa vilkų ruja ir nubėgo savo keliais. Grįžo paštininkas namo sveikas, vilkų nesudraskytas, bet jo kailiniai taip dvokė, kad reikėjo išmesti.

Žydėlis iš Lipšio

Seniau tarp Debeikių ir Vyžuonų buvo dvarelis, vadinamas Lipšiu.

Važiuoja keliu ūkininkas ir pasiveja žydėlį su prekių maišeliu ant nugaros. Žmogus sustabdo arklių ir šaukia sėsti - pavežėsiąs. Žydėliui įsėdus, klausia, iš kur einąs. Tasai atsako:

- Ui, aš iš Lipše.

- Kam gi išlipsi, jei tik įsėdai. Važiuk, kad važiuoji, aš tik šiaip paklausiau, iš kur tu eini, - atsiliepė žmogus.

Žydėlis vėl pakartoja:

- Ui, aš iš Lipše.

Ūkininkas supyko, sustabdė arklių ir sako:

- Tai išlipk, kad taip jau nori išlipti.

Išlipo žydėlis, ką darys, jei taip susikalbėjo.

Gudrus kromelninkas

Seniau, dar prieš Didįjį karą, daug kromelninkų vaikščiodavo po kaimus, siūlydavo savo prekes, supirkdavo šerius, šešėkų kailius, kiaušinius.

Vienas kromelninkas, per dieną nusivaikščiojęs, pavakare užėjo pas ūkininką ir, pamatęs kieme didoką akmenį, sugalvojo gudrybę.

- Ui, Jonai, parduok man šitą akmenį.

- Pirk, - sutiko žmogus.

Tada kromelninkas sako, kad jis to akmens nepakelsias ir prašo nuvežti pirkinį namo, miestelin. Žmogus pasikinkė arklių, įvertė į vežimą akmenį, na, žinoma, pasisodino ir kromelninką. O jam tik to ir tereikėjo. Kai privažiavo prie namų, žydėlis sako, kad jįsai apsimįslijęs ir akmenio nepirksias.

Suprato ūkininkas, kad gudrus kromelninkas jį apgavo. Nuispjoję ir grįžo namo.

Ėgliakalnio ožiukas ir kareivis

Anapus Šventosios upės nuo Andrioniškio pusės yra miškėta vieta - anykštėnų užupiečių gyvulių ganyklos, vadinamos Ėgliakalniu.

Vieną rudens dieną jojo rusų kareivis per tą Ėgliakalnį ir pamatė pakrūmėje mekenantį ožiuką. Stvėrė jis ožiuką, paėmęs glėbin joja toliau ir rūko pypkę. Iškrito kareiviui pypkė iš dantų, kai jis išgirdo ožiuką, žmogaus balsu prabilusį. "Dziacka, daj trubku pakurit". Tėškė persigandęs kareivis ožiuką žemėn, tasai nusikvatojo ir nurūko į krūmus. Pasirodo, būta velniuko.

Ožkos vedimas aplink beržą

Praeito šimtmečio pabaigoje, kol Anykščių miestelio gyventojai dar nebuvo išėję į vienkiemius, jie ganydavo gyvulius bendrai ir tokia tvarka: 7 piemenys ir ustovas prie galvijų, 5 piemenys ir ustovienė prie kiaulių. Miestelėnų žemės buvo 550 valakų (valakas - 24 ha). Anykštėnai turėjo už 6 km nuo miestelio, prie Bičionių kaimo, "miesto pievas", kur augo ir nemažai lapuočių medžių.

Rudenį, kai nuo laukų nuimdavo derlių, anykštėnai varydavo gyvulius į "miesto pievą" ir ten laikydavo juos, kol pradėdavo šalti ir snigti. Labiausiai laukdavo ganiavos pabaigos piemenys. Spalio pabaigoje - lapkričio pradžioje jie, kad greičiau pradėtų snigti ir šalti, darydavo tokią "rodą". Išsirinkdavo iš bandos didelę baltą ožką ir ją vedavo aplink beržą. Mat nuo seno buvo manoma, jog po tokios "apeigos" ims snigti. Bet reikėjo žinoti, kaip tą ožką aplink beržą vesti. Du piemenys paimdavo ožką už ragų, o trečią, mažesnę, užsėdindavo ant jos raitą. Ožką su raiteliu apvedavo aplink beržą tris kartus. Kiti piemenys eidavo išsirikiavę iš paskos ir dainuodavo:

Oi, ožkela, tu baltoja,

Kokia tu graži!

Aisma aplink boltų beržų,

Kad būt grait žiema! (2 k.)

Išsigandusi ožka spyriodavosi ir bliaudavo, o ją lydintys piemenys dainuodavo toliau:

Oi, ožkela, tu nebliauk,

Tau nebus ti bloga.

Kai bus šolta, boltas sniegas,

Tau bus šilta trioba. (2 k.)

Tris kartus apvedę aplink beržą ožką, piemenys paleidžia ją, ir tada vienas iš piemenų, didesnis ir "išmisliočius", sako:

Aš ožkela nabagėla, - hm, pir,

Man barzdėla kaip šluotelė, - hm, pir,

O kojalos kaip piestalos, - hm, pir,

Man rageliai kaip ylalos, - hm, pir,

Kai aš šoksu, subadysu, - hm, pir,

Ir jum visus sumaišysu, - hm, pir.

Tie savotiški garsai "hm" ir "pir" turėdavo būti kartojami kitų piemenų, o jeigu kuris nesugebėdavo jų atkartoti, gaudavo su botagu per blauzdas.

Apie šią Anykščių piemenų tradiciją papasakojo Julė Dambrauskaitė-Pajarskienė, gimusi 1893 m., prisiminusi savo piemenavimą "miesto pievose".

Onutė ir Alfonsas Ulčiniai - senosios Anykščių inteligentijos atstovai, jau kuris laikas pensininkai. Anykščiuose prabėgo, pralėkė keli dešimtmečiai - jaunystės ir darbo metai. Jau nemažai senelių ir močiukių ir tarp buvusių jų mokinių. Tais sunkiais pokario metais ir Onutė Ulčinienė dirbo mokytoja, bet netrukus teko palikti mokyklą, nes netiko būti pedagogė dėl savo pažiūrų, socialinės kilmės... Onutės dėdė Stasys Bačkis "buržuazinės" Lietuvos valstybės veikėjas, diplomatas, pasitraukęs į Vakarus, dirba Vašingtone, anos Lietuvos pasiuntinybėje!.. Teko Onutei Ulčinienei keisti savo specialybę, tapo ji medicinos seserimi, vilkėjo baltą chalata iki pensijos.

Alfonsas Ulčinas studijavo Vytauto Didžiojo universitete lituanistiką, o kaip šalutinį dalyką anglų kalbą, klausėsi Juozo Tumo-Vaižganto, profesorių Levo Karsavino, Antano Salio paskaitų. Nuo 1940 metų Anykščiuose, čia kone 30 metų dirbo pedagoginį darbą, sulaukė pensijos. Mažai kas iš anykštėnų žino, kad Alfonsas Ulčinas yra mūsų literatūros klasiko Juozo Grušo pusbrolis, kad Grušų ir Ulčinių šeimos yra viena giminės medžio šaka.

Daug nuotraukų susikaupė Onutės ir Alfonso Ulčinių albumuose jaunystės dienų, ekskursijų, išvykų, susitikimų, įvairių švenčių, išleistuvių... Itin daug su mokiniais, mokytojais. Ir visos šios

nuotraukos kuo nors reikšmingos, gražinančios į prabėgusius dienas, primenančios artimuosius, draugus, buvusius mokinius. Nelengva buvo išrinkti tik trejetą nuotraukų šiai mūsų publikacijai.

Šio puslapio apačioje bene seniausia albumo nuotrauka, fotografuota Šiauliuose apie 1906 metus išsaugota tėvų. Joje - Ulčinių ir Grušų giminės žmonės, artimieji, kurių jau nebėra... Priekyje stovintis berniukas - būsimasis rašytojas, dramaturgas, o jo pusbrolis Alfonsas dar neatėjęs į šį pasaulį.

Antroji nuotrauka, fotografuota 1957 metais. Joje Anykščių mokytojai lituanistai pas rašytoją A. Vienuolį-Žukauską. Rinkdavosi mokytojai į taip vadinamąsias literatūrines popietes, rašytojas mėgo padiskutuoti apie literatūrą, kartais paskaitydavo ištraukas iš naujų savo kūrinių, norėdavo sužinoti klausytojų nuomonę. Tokie susitikimai jau buvo tapę tradiciniais.

Trečioji nuotrauka - pastarųjų metų, bet taipogi istorinė ir reikšminga. Nuotraukoje užfiksuotas džiaugsmingas susitikimas - Onutė Ulčinienė ir jos mama sulaukė seniai neregėto, iš Prancūzijos į nepriklausomybę atgavusią Lietuvą atvykusio pusbrolio ir sūnėno Audrio Baččio, kuris po kiek laiko grįš į Lietuvą jau kaip arkivyskupas metropolitas.

Vygandas RAČKAITIS

Pirmoje eilėje (iš kairės į dešinę): Barbora Račytė-Ulčinienė, Emilija Grušaitė, Ona Ulčinaitytė-Grušienė, Juozas Grušas, Antanas Grušas, Felikso Ulčino žmona. Antroje eilėje: Juzefa Ulčinaitytė-Jurgaitienė, Petras Ulčinas, dvi seserys Ulčinaitytės, Feliksas Ulčinas.

Literatūrinės popietės dalyviai. Pirmame plane (iš kairės į dešinę): Julija Dainienė, Kazimieras Zulonas, Ona Gikytė-Šakėnienė, Michalina Korgaudaitė-Katinienė, rašytojas A. Vienuolis-Žukauskas, Sofija Voratinksaite-Pakalnienė, Pranas Šulga. Antrame plane - Jonas Katinas, Domas Kazlauskas, Alfonsas Ulčinas

Pirmoje eilėje (iš kairės į dešinę): Alfonsas Ulčinas, Laima Leikaitė-Gladutienė, Onutė Gladutytė-Ulčiniienė, Audrys Bačkis, (antroje eilėje) - Bronius Gladutis ir Remigijus Gladutis.

1993-aisiais bus tokios sukaktys:

- prieš 135 metus A. Baranauskas pradėjo rašyti poemą "Anykščių šilelis".
- prieš 130 metų Anykščių krašto žmonės įsijungė į sukilimą su caro valdžia.
- prieš 95 metus Anykščius pasiekė pirmasis traukinys.
- prieš 80 metų baigta mūrinės Debelių bažnyčios statyba.
- prieš 50 metų liepos 15 d. skulptorius Bronius Pundzius Puntuke iškalė S. Darlaus ir S. Girėno bareljefus ir jų testamento žodžius.
- prieš 45 metus (1948.11.07) pasirodė pirmasis laikraščio "Kolektyvinis darbas" (dabar "Anykšta") numeris.
- prieš 40 metų liepos 1 d. iš Zakopanės buvo atgabenti Jono Billūno palaikai ir palaidoti Liudiškių kalvoje.
- prieš 5 metus Anykščiuose susikūrė Persitvarkymo sąjūdžio iniciatyvinė grupė, įvyko pirmasis mitingas Dainuvos slėnyje (1988 m. rugsėjo 4 d.).

1993 m. SUKANKA

- 130 metų, kai Malaišių kaime Svėdasų valsčiuje gimė ANTANAS ANTANĖLIS. Kunigas. Mokėsi privačiai Liepojoje, po to įstojo į Kauno kunigų seminariją. Kunigu įšventintas 1887 m. Vikaravo Grinkiškyje, Utenoje, buvo filialistas Žeimiuose, Pakuršėje, Upytėje, visur kiek galėdamas padėjo žmonėms, bendradarbiavo lietuviškuose laikraščiuose. Mirė 1908 m. vasario 15 d. Upytėje.

- 120 metų, kai sausio 13 d. Butkiškių kaime gimė PRANAS MARKŪNAS. Inžinierius statybininkas. 1898 m. baigė Peterburgo technologijos institutą, 1923-1941 m. dėstė Kauno universitete, buvo privatdocentas. Suprojektavo ir pastatė pirmuosius Lietuvoje gelžbetoninius tiltus (per Šventąją, Nevėžį, Šešupę, Miniją, per Nemuną ties Prienais), įvairių pramonės įmonių pastatų. Iš savo santaupų pastatė Andrioniškio bažnyčią. Mirė 1964 m. kovo 17 d. Kaune, palaidotas Andrioniškio kapinėse.

- 85 metai, kai sausio 18 d. Luciučių kaime Kurklių valsčiuje gimė STASYS YLA. Kunigas, teologas, rašytojas, publicistas. Studijavo Kauno Vytauto Didžiojo universitete, nuo 1932 m. kunigas, vienas iš ateitininkų vadovų, buvo kalintas Štuthofe, po karo apsigyveno Amerikoje. Yra paskelbęs teologijos ir bažnyčios istorijos darbų, parašęs atsiminimų knygą iš Štuthofio "Žmonės ir žvėrys", eilėraščių

rinkinį "Sutryptame kely" (slapyvardžiu Juozas Yluvis), pjesių. Aktyviai bendradarbiavo Amerikos lietuvių spaudoje. Mirė 1983 m. kovo 24 d. Putname (JAV).

- 70 metų, kai sausio 14 d. Branislaviškio viensėdyje Kurklių valsčiuje gimė ANTANAS PAŠKEVIČIUS. Kunigas. 1942 m. baigęs Utenos gimnaziją, įstojo į Kauno kunigų seminariją. Pasitraukęs į Vakarus, mokėsi Eichštato kunigų seminarijoje ir Romos Gregoziano universitete. Įšventintas kunigu 1948 m. Miuncheno universitete studijavo psichologiją ir filosofiją, apgynė daktaro disertaciją, 1953-56 buvo kapelionu Vasario 16-osios gimnazijoje. 1957 m. atvyko į Ameriką.

- 100 metų, kai sausio 21 d. Gyvatynės vienkiemyje gimė JOKŪBAS SLIŽYS. Inžinierius. 1911 m. baigė Petrapilio susisiekimo inžinierių institutą, kurį laiką dirbo Rusijoje, grįžęs į Lietuvą - Susisiekimo ministerijoje, rūpinosi Lietuvos geležinkelių tinklais, organizavo laivininkystę. 1941 m. išvyko iš Lietuvos, apsigyveno Kanadoje, buvo ilgametis lietuvių inžinierių ir architektų sąjungos Toronto skyriaus pirmininkas.

- 120 metų, kai vasario 3 d. Trakinių kaime Kurklių valsčiuje gimė JUOZAPAS KUKTA. Vyskupas. Mokėsi Vilniaus kunigų seminarijoje ir Petrapilio dvasinėje akademijoje. Pirmoji jo kaip kunigo darbo vieta buvo Vilniaus Aušros

Vartų parapija. 1901 m. lietuviams atgavus Šv. Mikalojaus bažnyčią, J. Kukta buvo paskirtas jos klebonu, teko jam dirbti ir vyskupijos kurijoje, dėstyti lietuvių kalbą Vilniaus kunigų seminarijoje. 1916 m. buvo paskirtas Visų Šventųjų parapijos Vilniuje klebonu, po metų Vilniaus katedros kanauninku. Kunigaudamas Vilniuje dalyvavo visuomeninėje veikloje, buvo uolus lietuviškų reikalų gynėjas, užtat 1922 m. lenkų suimtas ir uždarytas Lukiškių kalėjime, paskui išsiųstas į Lietuvą. Lenkams atplėšus Vilniaus kraštą nuo Lietuvos, buvo įkurta Kaišiadorių vyskupija, jos vyskupu 1926 m. popiežius patvirtino J. Kuktą, kuris valdė šią vyskupiją 16 metų, iki savo mirties. Mirė 1942 m. birželio 16 d. Kaune, palaidotas Kaišiadoryse.

- 95 metai, kai vasario 5 d. Mackonių kaime Kurklių valsčiuje gimė JUOZAS STANKŪNAS. Kunigas, rašytojas. Baigė Kauno kunigų seminariją, kapelionavo Kauno gimnazijose. J. Stankaus slapyvardžiu išleido romanus "Meksikos didvyriai", "Ginklo draugai". 1947 m. buvo areštuotas ir nuteistas 25 metams lagerio ir penkeriems metams tremties. 1956 m. paleistas, 1957 m. buvo paskirtas Lapių bažnyčios klebonu, 1960 m. Babtų bažnyčios klebonu. Mirė 1968 m. liepos 30 d. Babtuose.

- 110 metų, kai vasario 9 d. Griežionėlėse gimė ANTANAS DIDŽIULIS. Gydytojas, visuomenininkas. Rašytojos Liudvikos Didžiū-

lienės-Žmonos ir knygnešio Stanislavo Didžiulio sūnus, būdamas gimnazistas, padėjo tėvams platinti draudžiamą lietuvišką spaudą, bendradarbiavo laikraščiuose. 1906 m. suimtas ir kartu su tėvu ištremtas į Sibirą. 1911 m. pabėgo iš tremties, studijavo Krokuvos universitete mediciną. 1918 m. grįžo į Lietuvą, apsigyveno Panevėžyje, kur iki mirties dirbo gydytoju, dalyvavo visuomeninėje veikloje. Mirė 1960 m. kovo 11 d.

- 80 metų, kai vasario 21 d. Kunigiškių kaime Svėdasų valsčiuje gimė JONAS KUZMICKIS-GAILIUS. Kunigas, rašytojas. Baigęs Kauno kunigų seminariją, buvo gimnazijos kapellonas, aktyviai bendradarbiavo jaunimo spaudoje, rašė prozos, poezijos, scenos knygeles vaikams, keletą metų redagavo populiarų vaikų leidinį "Žvaigždutė" 1944 m. pasitraukė į Vakarus, ten būdamas parašė prozos knygų apie rezistentų kovas Lietuvoje, apie pabėgėlių gyvenimą užsienyje, 1973 m. išėjo eilėraščių proza ir impresijų knyga "Ištiestos rankos". Mirė 1982 m. kovo 20 d. Anglijos mieste Bredforde.

- 90 metų, kai vasario 28 d. Bradesių kaime Dusetų valsčiuje gimė IZIDORIUS GIRČYS. Fotografas. Baigęs Šiauliuose veikusią fotostudiją "Lietuva", Ramygaloje atidarė savo fotostudiją, pradėjo bendradarbiauti spaudoje, siuntė nuotraukas "Lietuvos aidui", "Trimui", "Kariui", "Jaunajai kartai" ir kitiems leidiniams. Įsidarbinęs Kauno akcinėje bendrovėje "Vaga", talkino daugelio laikraščių redakcijoms. Karo metais persikėlė gyventi į žmonos tėviškę Traupį, pokario metais įsikūrė Troškūnuose, o nuo 1948 m. iki mirties (1989) gyveno Anykščiuose.

- 60 metų, kai kovo 10 d. Gilvydžių kaime gimė MALVINA MEŠKAUSKIENĖ. Ekonomikos mokslų daktarė. 1958 m. baigė Vilniaus universitetą, dirba vyr. moksline bendradarbe Ekonomikos institute. Yra parašiusi ir išleidusi keletą veikalų,

nagrinėjančių sovietinio laikotarpio ekonomikos klausimus.

- 80 metų, kai balandžio 11 d. Papiškių kaime (Utenos valsčius) gimė ELEONORA TELKSNINĖ. Tautodailininkė-audėja. Dirbo ūkyje, nuo 1970 m. gyvena Anykščiuose. Parodose dalyvauja nuo 1959 metų.

- 80 metų, kai balandžio 23 d. Varkujų kaime gimė JONAS SKARDŽIUS. Ekonomistas. 1950 m. baigė Vilniaus universitetą, 1955 m. Leningrado finansų akademiją. Dirbo Lietuvos banke pinigų apyvartos skyriaus viršininku, nuo 1962-1985 m. buvo Ekonomikos instituto prekių ir pinigų apyvartos skyriaus vadovas. Yra parašęs keletą veikalų, aptariančių sovietinio laikotarpio ekonomikos raidą Lietuvoje.

- 100 metų, kai gegužės 2 d. Gikonių kaime Anykščių valsčiuje gimė VINCAS AUGULIS-KAZLAUSKAS. Teisininkas. Baigęs gimnaziją, studijavo Rygoje agronomiją, pašauktas į kariuomenę, baigė praporščikų mokyklą, tarnavo Rumunijos fronte. 1918 m. grįžo į Lietuvą, buvo Lietuvos kariuomenės kapitonas. Įstojęs į universitetą, studijavo teisę. Baigęs studijas, dirbo Kaune teisėju, vyr. notaru, skaitė paskaitas Kauno radiofone, rašė straipsnius į "Laisvę", "Lietuvą", "Tėvų žemę", "Lietuvos aidą" bei kitus laikraščius. Koks likimas užėjus sovietams, neturime duomenų.

- 110 metų, kai birželio 9 d. Troškūnuose gimė STASYS MONTVILA. Pramonininkas, Turėjo Panevėžyje spirito varyklą, malūną, mielių fabriką. Buvo vienas iš melioracijos ir žemės ūkio statybos akcinės bendrovės "Agrokultūra" steigėjų.

- 90 metų, kai birželio 12 d. Svėdasuose gimė JONAS RIMŠA. Dailininkas tapytojas. 1925 m. išvyko į Paryžių, po ketverių metų - Argentiną, Buenos Airių dailės akademijoje studijavo tapybą. Nuo 1936 metų gyveno Bolivijoje, vadovavo Sukrės meno mokyklai, 1950-1957 m. La Paze turėjo privačią dailės studiją, 1966 m. lankėsi Taityje, nuo 1967 metų

gyveno Santa Monikoje (Kalifornija). Yra surengęs daug parodų, sukūręs figūrinių kompozicijų. Mirė 1978 m. gegužės 13 d. Santa Monikoje.

- 70 metų, kai liepos 1 d. Rubikiuose gimė JUOZAS TYLA. Agromas, žemės ūkio mokslų daktaras. 1950 m. baigė Žemės ūkio akademiją. Paskelbė darbų apie bulvių, pašarinių augalų agrotechniką, parengė rekomendacijų, padėjusių sukurti naują bulvių auginimo Lietuvoje technologiją. Mirė 1975 m. balandžio 16 d. Vilniuje.

- 65 metai, kai liepos 15 d. Kanapynės-Impoliškio kaime gimė FELIKSAS VAITIEKŪNAS. Tekstologas, vertėjas. Baigė Vilniaus pedagoginį institutą ir Vilniaus dramos teatro studiją. Dirbo "Lietuvos pionieriaus" redakcijoje, Grožinės literatūros leidykloje, nuo 1960 m. žurnalo "Pergalė" redakcijoje. Yra išvertęs rusų rašytojų knygų, G. Kanovičiaus romanų, pjesių, redagavęs lietuvių rašytojų kūrinius.

- 115 metų, kai rugpjūčio 6 d. Želvos parapijoje gimė JONAS MACIEJAUSKAS. Prelatas, visuomenininkas. Tėvams persikėlus į Kurklių valsčių, jis augo Staškūniškio dvare, mokėsi Ukmergėje, Liepojoje, 1899 m. baigė Žemaičių kunigų seminariją. Kunigavo Liepojoje, Šiauliuose, Panevėžyje, Raguvoje, nuo 1923 m. Panevėžio dekanas, 1928 m. kanauninkas, nuo 1929 m. Panevėžio kapitulos prelatas ir sinodinis teisėjas. J. Maciejauskas aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje, gyvendamas Liepojoje ir Šiauliuose rūpinosi draudžiamos lietuviškos spaudos platinimu, buvo vienas Šv. Kazimiero draugijos steigėjų, karo metais nemažai lietuvių išgelbėjo nuo vokiečių karo teismo, daug prisidėjo kuriant Panevėžio savivaldybę, ilgametis šio miesto tarybos narys, bendradarbiavo "Lietuvių laikrastyje", "Viltuje", "Vienybėje", "Panevėžio balse" ir kitoje spaudoje. Mirė 1938 m. balandžio 1 d. Kaune. Palaidotas

Kurklių kapinėse.

- 60 metų, kai rugpjūčio 13 d. Juostininkuose gimė AUGUSTINAS ZENONAS MAČIONIS. Chemikas. 1957 m. baigė Vilniaus universitetą, nuo 1962 m. šio universiteto dėstytojas, docentas (1969). Keleto mokslinių veikalų autorius.

- 70 metų, kai rugsėjo 16 d. Elmininkuose gimė JUOZAS BULOTAS. Agronomas, mokslininkas. 1950 m. baigęs Žemės ūkio akademiją, dirbo Žemdirbystės Instituto Vokės filiale. Parašė keletą knygų apie dirvožemį, kartu su kitais autoriais - "Agronomijos pagrindus", sudarė Lietuvos dirvožemių žemėlapi.

- 95 metai, kai rugsėjo 19 d. Bačerininkų kaime Troškūnų valsčiuje gimė JONAS DAGELIS. Žurnalistas, visuomenininkas. 1920 m. baigė Kauno gimnaziją, Kauno universitete studijavo filosofiją ir teisę, 1923 m. Klaipėdos sukilimo dalyvis. 1925 m. pradėjo dirbti "Ūkininko" redakcijoje, vėliau tapo šio laikraščio redaktoriumi, dalyvavo ateitininkų, Ūkininkų sąjungos, lietuvių vyrų katalikų sąjungos veikloje. Bendradarbiavo "Laisvėje", "Ryte", "XX amžiuje", "Mūsų laikrastyje", buvo vienas iš satyrinio leidinio "Yla" red kolegijos narių. 1941 m. išvežtas į Sibirą. Tolimesnis likimas nežinomas.

- 70 metų, kai spalio 6 d. Bebardžių kaime gimė ANTANAS PUODŽIUKAS. Agronomas, žemės ūkio mokslų kandidatas. 1950 m. baigė Žemės ūkio akademiją, 1952-85 m. Elmininkų bandymų stoties direktorius. Pirmasis Lietuvoje ėmė propaguoti specializuotą bulvių sėjomainą. Paskelbė darbų apie derliaus nuėmimą ir laikymą, bulvių sėklininkystę, bulvių auginimo ir derojimo technologiją.

- 90 metų, kai spalio 10 d. Narbučių kaime Svėdasų valsčiuje gimė VLADAS BUBLYS. Agronomas. Mokėsi Rokiškio gimnazijoje, 1933 m. baigė Žemės ūkio akademiją, dirbo agronomu Radviliškyje, Tauragėje, 1941-1944 m. buvo Plenocentro direktoriumi, pasitraukęs į Vakarus, Bonos

universitete 1947 m. apsigynė doktoratą, nuo 1949 m. apsigyveno Detroite. Buvo Lietuvių enciklopedijos bendradarbis.

- 85 metai, kai spalio 24 d. Klevėnų kaime gimė RAPOLAS ŠALTENIS. Pedagogas, literatūros tyrinėtojas. 1927 m. baigė Panevėžio gimnaziją, Kauno Vytauto Didžiojo universitete studijavo lituanistiką ir germanistiką. Bendradarbiavo spaudoje, rašė recenzijas, daug metų dirbo pedagoginį darbą. Parašė monografines apybraižų knygas apie savo dėdę A. Vienuolį-Žukauską, prosenelį Antaną Baranauską ("A. Vienuolio gyvenimo pėdsakai", "Mūsų Baranauskas"), apie rašytoją J. Lindę-Dobilą ("Tarp dangaus ir žemės"), atsiminimų knygą "Jau skleidės burės". Yra išvertęs iš vokiečių kalbos Vydūno knygą "Vokiečių ir lietuvių santykiai", L. Rėzos dienoraštį.

- 80 metų, kai lapkričio 1 d. Džiugų kaime Kurklių valsčiuje gimė RAPOLAS KRASAUSKAS. Kūnigas. Baigęs Ukmergės gimnaziją, mokėsi Kauno kunigų seminarijoje, studijavo Vytauto Didžiojo universitete teologiją, filologiją. 1937-42 m. vikaras Šiaulėnuose, 1942-44 m. Šiaulių Šv. Jurgio parapijos vikaras. Pasitraukęs į Vakarus, kurį laiką gyveno Austrijoje, paskui persikėlė į Vokietiją. 1950 m. atvyko į Romą, kur studijavo Bažnyčios istoriją Gregorianumo universitete. Ap-sigyvenęs Amerikoje, aktyviai dalyvavo lietuvių kultūrinėje veikloje, bendradarbiavo Lietuvių enciklopedijoje.

- 80 metų, kai lapkričio 1 d. Kalvelių kaime gimė EMILIJA ŠAKĖNAITĖ - sesuo KSAVERA. Vienuolė. Baigusi Salų žemės ūkio mokyklą, lankė suaugusių gimnaziją Kaune, paskui išvyko į Prancūziją, tapo vienuole. Daug metų sesuo Ksavera dirba misijoniere, yra daktaro A. Bendoraičio pagalbininkė Bolivijoje, drauge su juo kūrusi motinos ir vaiko ligoninę "Centro materno infantil".

- 65 metai, kai lapkričio 3 d. Panevėžyje gimė TERESĖ MIKELIŪNAITĖ. Muziejininkė. 1953 m.

baigė Vilniaus universitetą, kur studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą, dirbo Troškūnų vidurinėje mokykloje mokytoja, nuo 1960 iki 1984 m. - Anykščių A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinio muziejaus direktorė. Daug nuveikė, organizuodama kraštotyros darbą, aktyviai dalyvavo anykštėnų kultūros veikloje, išvarė platų barą muziejininkystėje. Mirė 1984 m. gegužės 18 d. Anykščiuose, palaidota Panevėžyje. Po mirties (1990 m.) išėjo knyga "Marčiupio eglė", kur tilpo autorės parašyti padavimai, apsakymai, kai kurios kalbos, straipsniai, laiškai.

- 115 metų, kai lapkričio 11 d. Grikonėlių kaime gimė ADOMAS PRŪSAS. Finansininkas, visuomenės veikėjas. Baigęs liaudies mokyklą, 1894 m. išvyko Petraplilin, ten baigė sąskaitybės kursus. Vėliau įsidarbino Finansų ministerijoje Kredito kanceliarijoje, talkino leidžiant įvairias knygeles apie kreditą ir kooperaciją, dalyvavo ir lietuvių visuomeninėje veikloje, bendradarbiavo lietuviškuose laikraščiuose, parašė atsiminimų knygą. Rusijoje paėmus valdžią bolševikams, 1918 m. grįžo į Lietuvą, aktyviai prisidėjo prie Prekybos ir pramonės banko steigimo.

- 180 metų, kai gruodžio 15 d. Pakėvyje (Kelmės rajonas) gimė LIUDVIKAS ADOMAS JUCEVIČIUS. Folkloristas, etnografas, vertėjas, lietuvių literatūros istorikas ir kritikas. Baigė Vilniaus dvasinę akademiją, kunigavo Švenčionyse ir Svėdasuose. Metęs kunigystę ir vedęs Adomynės dvarininko dukrą, mokytojavo. Yra parašęs veikalų lietuvių mitologijos ir etnografikos klausimais, išleidęs tautosakos rinkinių. Mirė 1846 m. Lepelyje (Vitebsko sritis).

Parengė

Vygandas
RAČKAITIS

1992 m. vasaris-rugpjūtis

VASARIS

10-14 d. - Anykščiuose vyko Vidurio Lietuvos švietimo skyrių mokyklų inspektorių kursų tęsinys. Su inspektoriais susitiko profesorė Meilė Lukšienė, docentė Teresė Bukauskienė, kultūros ir švietimo ministerijos ugdymo departamento bei inspektavimo departamento darbuotojai.

13 d. - Kultūros rūmuose atidaryta Anykščių rajono tautodailininkų darbų paroda.

14 d. - Svėdasų kultūros namuose įvyko susitikimas su savaitraščio "Gimtas kraštas" redaktoriumi Algimantu Čekuoliu ir poetu Juozu Nekrošiumi.

Buvo eksponuojama per Lietuvą keliaujanti vaikų piešinių paroda, skirta 1991 m. sausio 13-osios įvykiams atminti.

15 d. - Anykščių kultūros rūmų scenoje miesto teatras parodė spektaklį - P. Vaičiūno pjesę "Patriotai".

16 d. - Renginiai, skirti Lietuvos valstybės atkūrimo dienai. Šv. Mišios Anykščių Šv. Mato bažnyčioje, tautodailininko Jurgio Kazlausko drožinių muziejaus atidarymas Vosgėlių kaime, šventinis koncertas "Mūsų laisvės dainos" Anykščių kultūros rūmuose.

20 d. - Centrinės bibliotekos surengtas susitikimas Koplyčioje su kanklių meistru Juozu Lašu.

26 d. - Išeivijos rašytojų kūrybos paroda "Sugrįžta atmintis" Centrinėje bibliotekoje.

Pasirodė anykštėno Vygando Račkaičio knygelė vaikams ir jaunimui "Pokario istorijos".

KOVAS

11 d. - Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo antrųjų metinių paminėjimas. Anykščių kuopos savanorių priesaika Šv. Mato bažnyčios šventoriuje.

25 d. - Anykštėnų susitikimas su Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos deputatu monsinjoru Alfonsu Svarinsku.

28 d. - Aukštaitijos regiono tautinių šokių šventė "Pora už poros".

Išėjo iš spaudos anykštėno, dabar gyvenančio Kanadoje Juozo Šiaučiulio knyga "Veidu į Šiaurę", kurioje aprašomi dramatiški 1944-ųjų metų įvykiai Lietuvoje, pasitraukusių į Vakarus vargai.

BALANDIS

1 d. - Vilniaus Sporto rūmuose vykusiame trečiame Lietuvos humoro festivalyje dalyvavo ir Anykščių kultūros rūmų šou grupė "Kratužai".

4 d. - Anykščiuose lankėsi Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas Vytautas Landsbergis su žmona anykštėne Gražina Ručyte-Landsbergiene. Svečiai susitiko su rajono vadovais, deputatais, po to kultūros rūmuose įvyko susitikimas su visuomene.

6 d. - Anykščiuose atidaryta tautodailės ir meno dirbinių parduotuvė "Dailė".

7-11 d. - J. Biliūno ir A. Vienuolio-Žukausko literatūrinė savaitė.

7 d. - pagerbtas A. Vienuolio atminimas prie jo kapo, koplyčioje atidaryta dailininkės Aurelijos Končienės karpinių A. Vienuolio apysakos "Vėžys" motyvais paroda. Literatūriniame vakare dalyvavo rašytojo sūnėnas Rapolas Šaltenis, kiti rašytojo giminės, R. Šaltenis pasidalijo prisiminimais apie A. Vienuolį, pasakojo apie savo parašytas knygas, atsakė į klausimus.

8 d. - koplyčioje poezijos ir muzikos vakaras. Henriko Nagio poeziją skaitė aktorė Virginija Kochanskytė, muzikinę programą atliko solistė Rita Preikšaitė, pianistė Alija Bendoraitienė.

Prie žuvusiųjų už Lietuvos laisvę kapų

nė.

9 d. - koplyčioje dainavo tarptautinių konkursų laureatė Sigutė Trimakaitė, poeziją ir Šv. Raštą skaitė aktorius Ramūnas Abukevičius.

10 d. - koplyčioje koncertavo Kauno styginių kvartetas. Griežė smuikinininkai Ilona Klusaitė, Dalia Terminaitė, Žilvinas Švelnys, violončelistas Saulius Bartulis.

11 d. - pagerbtas J. Biliūno atminimas prie rašytojo kapo. Koplyčioje aktorius Petras Venslovas atliko programą "O. Milašius ir Lietuva".

8 d. - Anykščių centrinėje bibliotekoje susitikimas su poetu ir prozininku Antanu Drilinga.

9 d. - J. Biliūno vidurinėje mokykloje įvyko susitikimas su 1991 m. "Poezijos pavasario" laureatu poetu Jonu Strielkūnu. Poeto kūrybą skaitė vakaro svečias, radijo diktoriaus Juozas Šalkauskas.

11 d. - Anykščiuose vyko respublikinė lėlių teatrų šventė.

17 d. - Rajono valdybos potvarkiu Arklio muziejus Niūronyse perduotas A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialiniam muziejui, yra šio muziejaus filialas.

18 d. - A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinio muziejaus salėje atidaryta iš Anykščių kilusio fotomenininko Antano Dilio paroda "Kryžių kalnas".

24 d. - Režisieriaus Broniaus Zabelos 75-čio proga teatro

mėgėjų grupė Anykščių scenoje vaidino B. Zabelos pjesę "Tikroji motina".

29 d. - Anykščių kultūros rūmuose gastroliuojantis "Šiaurės Atėnų" teatras parodė spektaklius: "Musių valdovą" pagal to paties pavadinimo V. Goldingo romaną ir T. Viljamso "Stiklinį žvėryną".

Ruošiantis pažymėti Anykščių 550-ies metų sukaktį, buvo surengtas jubiliejinių ženkliukų eskizų konkursas. Atrinkti du architektų Gintauto Navicko ir Daivos Stimbirtės eskizai. Architektas Gintautas Navickas sukūrė ir miesto jubiliejui skirtos gairės projektą.

Iš spaudos išėjo Lietuvos kultūros darbuotojų - literatų prozos rinktinė "Viržių vasara". Knygos pavadinimas toks pats, kaip ir joje spausdinamos anykštėnės muziejininkės Birutės Gliaudienės viena iš novelių.

GEGUŽĖ

3 d. - Anykščių kultūros rūmuose įvyko koncertas, skirtas Motinos dienai. Koncerte dalyvavo Kauno miesto mišrus choras "Diemedis".

7 d. - Anykščių teatro studija "Agnis" parodė premjerą - Žan Žak Briker, Moris Laseg spektaklį "Netikėt savo akimis". Režisierius - Daiva Tubytė.

9-10 d. - Solistų ir vokalių ansamblių respublikinio konkurso "Sėdabriniai balsai" respublikinis turas Anykščiuose.

10 d. - Koplyčioje buvo laikomos charizmatinės Šv. Mišios, kurias aukėjo monsinjoras Albertas Talačka, giedamos Taisė giesmės, pritariant kanklėmis ir gitaroms. Po mišių tikybos mokytojas Ričardas Banys skaitė paskaitą Dievo gailestingumo tema.

17 d. - Tarptautinės muziejaus dienos proga koplyčioje koncertavo pianistė Alija Bendoraitienė, solistė Rita Preikšaitė ir aktorė Virginija Kochanskytė. Koncerto klausėsi ir Panevėžio miesto muziejininkai.

17 d. - Lietuvos televizija laidą "Gimtinė" paskyrė Kavarsko miesteliui, jo apylinkių gamtai, žmonėms. Laidą rengė Nijolė Baužytė.

d. - Anykščių kultūros rūmuose vyko Tautinių šokių festivalio regioninė šventė. Diplomais apdovanoti ir Anykščių kultūros rūmų kolektyvai - Vaikų šokių (vadovė Jūratė Šimkienė) ir Jungtinių šokių (vadovė Jūratė Uselienė).

31 d. - Gimtajam Užunevėžių kaime atidengtas stogastulpis Nepriklausomybės akto signatarui, profesorui Steponui Kairiui. Paminklo autorius - Jonas Tvardauskas.

BIRŽELIS

1 d. - Anykščių kultūros rūmuose veikė vaikų dailės studijos darbų paroda.

2 d. - A. Vienuolio vidurinėje mokykloje įvyko susitikimas su satyriku Gediminu Astrausku.

6 d. - Pašventintas Lietuvos rezistencijos dalyvių, žuvusių 1945 m. vasario 9 d. ir 1946 m. kovo 24 d., atminimui skirtas paminklas, kuris pastatytas šilėje priešais J. Biliūno vidurinę mokyklą. Už žuvusius buvo laikomos Šv. Mišios Anykščių bažnyčioje.

10 d. - Anykštėno poeto ir rašytojo Rimanto Vanago kūrybos vakaras koplyčioje.

12 d. - Muzikos ir poezijos vakaras "Be tako ir be kelio" Anykščių koplyčioje.

13 d. - Anykščių kultūros rūmuose atidaryta iš Anykščių krašto kilusio, buvusio tremtinio dailininko Kazimiero Tutkaus tapybos paroda. Tremtinių ir politinių kalinių ansamblis atliko

Vytas Landsbergis - Anykščių koplyčioje "Mėnėsienos sonatų" koncerte

programą "Leiskit į Tėvynę" (vadovė Regina Budreikienė).

13 d. - Centrinėje bibliotekoje atidaryta paroda "Be kaltės kaltieji", skirta Gedulo ir Vilties dienai.

14 d. - Koplyčioje monsinjoro Alberto Talačkos aukojamos Šv. Mišios už tremtinius. Koplyčios gaubto foje atidaryta Tremties relikvijų paroda.

21 d. - Rubikių ežero Didžiojoje saloje atidengtas tautodailininko Jono Tvardausko sukurtas stogastulpis, paženklinantis 1905 m. tautinės gegužinės vietą. Renginyje dalyvavo istorijos mokslų daktaras, profesorius Antanas Tyla.

21 d. - Debeikiuose pagerbtas knygnešio Jurgio Baranausko atminimas. Prie namo, kur gyveno knygnešys, atidengta atminimo lenta.

LIEPA

4 d. - Koplyčioje koncertavo tarptautinio M. K. Čiurlionio konkurso laureatė Renata Marcinkutė ir solistė Jūratė Švedaitė.

6 d. - Renginiai, skirti Valstybės dienos paminėjimui. Šv.

Mišios Anykščių bažnyčioje už tautos vienybę. Ant Šeimyniškių piliakalnio susirinkę anykštėnai klausėsi istorinių tekstų, senovinių dainų.

18 d. - Paminklo A. Baranauskui organizacinis komitetas kreipėsi į anykštėnus, kviesdamas aukoti paminklo statybai.

Pasirodė Anykščių 550-ies metų sukakčiai skirti ženkliai, gairės ir leidiniai - knyga "Anykščiai istorijoje, literatūroje ir atsiminimuose", žurnalo "Anykščiai. Kultūros istorijos puslapiai" antrasis numeris, kavarskiečio P. Kalibato rūpesčiu išleistas, Inžinerinių tyrinėjimų instituto darbuotojų parengtas Anykščių miesto ir apylinkių kartografinis žemėlapis.

20 d. - Kopyčioje koncertavo solistas Tomas Ladiga ir Raimonda Tallat-Kelpšaitė. Akompanavo Gytis Cinauskas ir Gaiva Bandzinaitė.

21 d. - Kopyčioje įvyko susitikimas su Vytauto Didžiojo universiteto rektoriumi, profesoriumi Algirdu Avižieniu.

22 d. - Kopyčioje dainavo solistas Bronius Gražys, savo eiles skaitė poetas Rimantas Vanagas, grojo pianistas Stasys Aglinskas.

23 d. - Koncertas kopyčioje "Anykštėnų dainos ir giesmės". Koncerto programą parengė ir atliko solistė Emilija Petrokienė, Šv. Mato bažnyčios mažasis choras (vadovas Rimvydas Griauzdė) ir Violetos Juciuvienės vadovaujamas folklorinis ansamblis.

24-26 d. - Pasaulio anykštėnų suvažiavimo, skirto Anykščių 550-ies metų jubiliejui, renginiai:

24 d. - koncertas A. Baranausko aikštėje, Kultūros rūmuose vakaras-susitikimas "Anykščiai ir anykštėnai".

Kopyčioje Mėnesienos sonatų koncertas. Koncertą pradėjo, pagrojęs sonatą, anykštėnų svečias, Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas, profesorius Vytautas Landsbergis. Koncerto programą atliko solistė Rita Preikšaitė, pianistė Alija Bendoraitienė, H. Nagio eiles skaitė aktorė Virginija Kochanskytė.

25 d. - A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko muziejaus salėje atidaryta dailininko Broniaus Pajarsko (Vokietija) darbų

Istorijos mokslų daktaras Antanas Tyla Rubikių ežero saloje vykusioje gegužinėje

Violetos Juciuvienės vadovaujamas folklorinis ansamblis

paroda "Tarp Reino ir Šventosios".

A. Vienuolio name-muziejuje paroda iš Vilniaus Dailės muziejaus fondų "Anykščiai dailėje".

Kultūrinės ekskursijos po Anykščių apylinkes.

Koplyčioje atidaryta anykštėnių dailininkių Monikos Lapinskaitės-Bitlieriuvienės ir Jadvygos Lapinskaitės-Dirvianskienės darbų paroda.

Poezijos ir muzikos valanda "Laterna Magica".

Etnografinių ansamblių koncertas A. Baranausko aikštėje

Niūronyse, aukštaitiškoje sodyboje, klijimo teatro spektaklis - L. Didžiulienės-Žmonos komedija "Vakaruškos".

26 d. - pirmosios komunijos sakramento teikimas. Anykščių savanorių priesaika prie pašventintos vėlavos. Šv. Onos atleidų iškilmingos sumos Šv. Mišios. Kermošius, vaikštytynės A. Baranausko aikštėje. Olandijos etnografinio ansamblio ir anykštėnų koncertas.

Koplyčioje Suvažiavimo pilnaties posėdis.

Gegužinė Anykščių šilėlyje.

Pasaulio anykštėnų suvažiavimas įkūrė Pasaulio anykštėnų bendriją. Jos vadovais išrinkti profesoriai Antanas Tyla, Algirdas Avižienis, Algirdas Čižas.

RUGPJŪTIS

10 d. - Koplyčioje Centrinė biblioteka surengė susitikimą su kunigu poetu Edmundu Rinkevičiumi.

23 d. - Juodojo kaspino dienos renginiai.

Anykščių kultūros rūmų salėje popietė "Tautos kančia - mano kančia". Dalyvavo Aukščiausiosios Tarybos deputatas V. Žiemelis, publicistė V. Aleknaitytė, istorijos mokslų daktaras A. Eidintas ir Anykščių tremtinių choras.

Šv. Mato bažnyčioje mišios už iš tremties ir kalėjimų nesugrįžusius ir tėvynės laukuose žuvusius.

Susikaupimo vakaras koplyčioje "Giesmė ir sujudins, ir šauks mus". Dalyvavo Aukščiausiosios Tarybos deputatės I. Andrukaitienė ir N. Ambrazaitytė, skaitovė D. Petrokaitė, pianistas St. Aglinskas.

Parengė Daiva GADLIAUSKAITĖ

Po daugelio metų tėvų žemę aplankė Liudvikos Didžiulienės - Žmonos anūkė rašytoja Halina Mošinskienė, dabar gyvenanti San Paule.

Jono JUNEVIČIAUS nuotrauka

Vakaronė Niūronyse

Audriaus TUŠO nuotrauka

Jono JUNEVIČIAUS fotoetiudas

Anykščių A. Baranausko ir A. Vienuolio-
Žukausko memorialinio muziejaus leidinys

ANYKŠČIAI

RENGĖ:

Alma AMBRAŠKAITĖ (palikimas)
Vytautas BALČIŪNAS (kultūrologija)
Daiva GADLIAUSKAITĖ (kronika)
Jonas JUNEVIČIUS (fotografija)
Skaidrė RAČKAITYTĖ (dailininkė)
Vygandas RAČKAITIS (redaktorius)
Milda TELKSNYTĖ (ats. sekretorė, etnografija)
Antanas VERBICKAS (istorija)

TALKINO:

Viktorija DAUJOTYTĖ, Raimondas GUOBIS,
Domicelė JUODŽIŪNAITĖ, Audrius
LASKAUSKAS, Antanas TYLA, Gintautas
ZABIELA.

Redakcijos adresas: A. Vienuolio 4, 4930 Anykščiai, tel. 5 15 54. SL 684. Rinko ir spaudė A. B. "Panevėžio spaustuvė", Beržų g. 52, 5319 Panevėžys. Pasirašyta spaudai 1992.10. Tiražas 3000. Užsakymas Nr. 3225.

